

TEOLÓGIA

Búcsú az Olvasóktól

*

Közösségben Istennel — egymással
Harminc éve zárult a II. Vatikáni zsinat

*

Gondolatok a diakonátusról

*

Isten női arca

*

A Katolikus Egyetemről

*

Merre tart a katolikus egyház?

*

Lelkipásztorkodás, mint találkozás

*

A Teológia repertórium: 1983-1995

Congar, Yves — Häring, Bernhard — Lukács László
Molnár Ferenc — Rahner, Karl
és mások írásai

XXIX. évf. 1995. 4. sz.

TEOLÓGIA

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1995. NOVEMBER

SZENNAY ANDRÁS OSB: Búcsú az Olvasóktól	193
SZENNAY ANDRÁS OSB: Harminc éve zárult a II. Vatikáni zsinat	195
KARL RAHNER: Kegyelem az ember-lét szakadékos mélységeiben (ford.: Gáspár Csaba László)	197

TANULMÁNYOK

LUKÁCS LÁSZLÓ SchP: Közösségben Istennel — egymással	200
MOLNÁR FERENC: Diakónia — diakonátus — diakónus	209
YVES CONGAR OP: Isten női arca (ford.: Mártonffy Marcell)	218

KÖRKÉP

„Meg kell nyitni a lehetőséget...” — Beszélgetés MARÓTH MIKLÓS-sal és ZLINSZKY JÁNOS-sal, a Katolikus Egyetem dékánjaival (Kiss Antal)	223
BERNHARD HÄRING CSSR: Láthatáron belül a változás (ford.: Kis György) ...	228
MANFRED PLATE: Merre tart a katolikus egyház? (ford.: Mártonffy Marcell)	231
EUGEN BISER: A bennünk rejtőző benső tanító (ford.: Tózsér Endre SchP)	235

TEOLÓGIAI–LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

BERNHARD HONSEL: Találkozások, kapcsolatok a lelkipásztorkodásban (ford.: Mindszenti Valéria)	239
ERDEI ÁRPÁD: Az értelmi fogyatékos gyermekek érzelmi, erkölcsi és vallási nevelése	242

Repertórium 1983-1995 (összeállította: Somorjai Ádám OSB)	248
---	-----

Felelős szerkesztő: Szennay András

Felelős kiadó: Lukács László

BÚCSÚ AZ OLVASÓKTÓL

A közel három évtizede útjára indított, XXIX. évfolyamát záró TEOLÓGIA az országosan tapasztalt gazdasági-pénzügyi nehézségek miatt utolsó számával jelentkezik. Búcsúzik azoktól, akik az évtizedek során érdeklődő és hűséges olvasói voltak, azoktól, akik az elmúlt években kapcsolódtak az olvasótáborhoz és azoktól, akik közben-közben vették kézbe, tanulmányozták át egy-egy számát.

Folyóiratunk születése Radó Polikárpnak, a budapesti teológiai fakultás külföldön is elismert professzorának nevéhez fűződik. Az idősebb korosztály előtt ismert, hogy 1934-44 között a budapesti Pázmány Péter Egyetem Hittudományi Kara „*Theologia*” címmel szakfolyóiratot adott ki, melynek — figyelembe véve a hazai szakmai érdeklődést — csak igen szűk olvasóköre volt. Ez érthető, hiszen a *Theologia* kizárólag a hazai szakkutatást, szakmai elmélyülést kívánta szolgálni. Radó Polikárp nagy érdeme, hogy az 1967-ben útjára indított új folyóirat szélesebb olvasóközöniséget kívánt megszólítani. Az első szám főszerkesztője „Beköszöntő”-jében többek között ezeket írta: a „teológia” ’h’ nélküli írása is azt a szándékot kívánja kifejezésre juttatni, hogy a folyóirat korszerű legyen, s hogy a magyaros „teológia” olvasásakor kellemes képzetek támadjanak: szakszerű és érdekes, hasznos is legyen. A Beköszöntő azt is jelezte, hogy a folyóirat nem „klerikális” szakfolyóirat kíván lenni. Radó Polikárp hittudományi folyóiratot kívánt útjára indítani, — a II. Vatikáni zsinat tanítása és szelleme szerint. E célkitűzés szerint a lap indulásától a zsinati indításokkal kívánt foglalkozni, a publikálásra kerülő írásokat a zsinat szellemének kellett áthatni.

Az indító főszerkesztő rövid néhány év alatt el is érte kitűzött célját: témaválasztásában és a publikálók számában évről-évre szélesedő folyóiratot a papság és az egyre nagyobb számú világi olvasók szívesen fogadták. A Zsinat tanítását közvetítő, szellemében elmélyülő folyóirat a teológia iránt egyre nagyobb számú érdeklődő igényeit — szerény terjedelme miatt — legalább részben ki tudta elégíteni. A megjelentetett írások a szakmailag elmélyülni kívánókon kívül a hit, a keresztény élet kérdéseiben tájékozódni kívánókat is kielégítették, a keresztény lelkiséget is mélyítették.

Örömet és egyben komoly felelősséget jelentett számomra, hogy rendtársamtól, volt tanáromtól és atyai barátomtól folyóiratunk felelős szerkesztői munkáját huszonnégy évvel ezelőtt átvehettem. Az eltelt közel negyedszázad alatt Radó Polikárp útra indító törekvését igyekeztem magamévá tenni és elmélyíteni. Szerkesztői munkámat — egyre kiterjedtebb írógárda közreműködésével — a II. Vatikánum tanítását és az „idők jeleit” szem előtt tartva törekedtem végezni. A közismert finansziális problémák folyóiratunk további megjelenését — sajnos — nem teszik lehetővé. A számos szponzorálási ígéret mind a mai napig csak ígéret, üres szó maradt.

Engedje meg a kedves Olvasó, hogy utolsó számunk búcsúzó szavaival egy-két visszafelé tekintő megállapítást tegyek. Az elmúlt három évtizedben legtöbb számunk egy-egy témakört ismertetve jelent meg. Alapvető fontosságú, a keresztény hittel és étellel foglalkozó témákat igyekeztünk kissé „körüljárni”. A folyóiratunk 15. évfolyamához és jelen számunkhoz csatolt REPERTORIUM tájékoztatást ad arról is, hogy milyen témákkal foglalkoztunk. Csak egy-két visszautalás: A „mindig nagyobb” Isten, — A hívő ember az Isten-probléma előtt. — Jézus Krisztus, Istenünk és testvérünk. — A Szentírás a hívő kezében. — Az egyház, „anyánk és keresztünk”. — Élet, halál, túlvilág. — A keresztény család. — A nők az egyházban. — A megújuló keresztény lelkiség. — Vallásszociológiai kérdések. — Új utak a lelkipásztorkodásban...

Ki szeretném emelni, hogy neves hazai és külföldi egyházi vezetőkön, teológusokon, lelkipásztorokon kívül egyre több világi közreműködő küldött szerkesztőségünkhöz kéziratot. Nevükről a két Repertorium ad tájékoztatást. Folyóiratunk világi

olvasói is folyamatosan gyarapodtak, számuk az utolsó évtizedben jelentősen több volt pap előfizetőink számánál.

A TEOLÓGIA 10. évfordulóján *Cserháti József* püspök többek között így nyilatkozott: „Egy-egy szám monografikus összefoglalásban, bőszes, érdekfeszítő feltárásban átfogó megoldásokat és feleleteket igyekezett nyújtani...” — „... kifejezésre jut az alapvető szerkesztői elgondolás, hogy a hívők és papok egyszerre látható és természetfölötti egységéből álló egyházi egészet domborítsa ki, mai hangsúllyal, — és éppen ezért bátorodik olykor bizonyos kritikai aláfestéssel szólni az egyház intézményes mivoltának egyoldalú, túlhaladott klerikális értelmezése ellen. Ebből logikusan következik az is, hogy a folyóirat tanulmányai az egyházi hivatalt és vezetést sokkal integrálisabban, vagy mai szóhasználattal élve, demokratikusabban közelítik meg, mint azelőtt.” (Vö. Tízéves a TEOLÓGIA, 1976. 232-234.)

Egy-két generációnyi idő elteltével bizonyára akad majd néhány kutató, aki értékelni fogja — már történelmi távolságtartással — folyóiratunk három évtizedes munkáját. (Ebből mintegy negyedszázad a diktatúra idejére esett!) Annyit azonban a munkánkat hosszabb ideje figyelemmel kísérők már megállapíthattak, hogy folyóiratunktól, szerkesztői koncepciójától távol állt a „beszűkítés” szemlélete. Folyamatosan törekedtünk rá, hogy ne csak a szaktudományos munkát végzők lapjává váljunk. Távol állt tőlünk az az ezoterikus, beszűkítő szemlélet, mely csak a kevés „bennfentest” tartja szem előtt. E nyitottságból fakadt az is, hogy ismételten közöltük más keresztény egyházak képviselőinek írásait, és helyet adtunk a tudományos igényeket szem előtt nem tartó, az „élet sűrűjét” jobban ismerő gyakorló keresztények publikációinak.

Folyóiratunk három évtizeden át mindenekelőtt Isten és a mai világ valóságát igyekezett szintézisben látni és emberközbe hozni. Keresztény hitünket és az e hitből fakadó életet akartuk kortársaink számára minél hitelesebben, közérthetőbben ismertetni, közvetíteni. Hogy törekvésünk nem volt hibáktól, fogyatékoságoktól mentes — ez természetes. Minden emberi munka, fáradozás magán viseli az emberi gyarlóság, töredékesség jegyeit is. Ugyanakkor e töredékességben is mindig az isteni Teljesség felé igyekeztünk tekinteni, Olvasóinkat e Teljesség felé kívántuk irányítani.

Végezetül régebbi és mai munkatársaim nevében köszönetet mondok minden közreműködőnek, szívből köszönöm Olvasóink érdeklődését, erkölcsi támogatását, Isten áldását kérve rájuk.

Dr. Szennay András OSB
a TEOLÓGIA 1971-1995-ig felelős szerkesztője

„Amikor a hitélet megújulását várjuk, nem kell letűnt korok iránti nosztalgiába esnünk. Isten műve sohasem ismétlődik meg, ő mindig új formákat talál vándorló népe számára.

A külső vallásosság megjelenési formái valószínűleg kevésbé lesznek feltűnőek, mint a régebbiek. A harmadik évezred küszöbén a magyar püspökök alakja is sokkal szerényebb, mint a dekoratív festményeken ábrázolt ünnepélyes főpapoké. A népi jámborság egyre kevésbé tükrözi vissza azt az egyszerű és probléma mentes vallásosságot, amellyel a falvak népe vasárnap a misére ment. Ezzel nyilvánvalóan nincs szándékomban leértékelni a vallásosság régi formáit. Csak a hitélet jellemző dinamizmusát akarom kiemelni, amely — éppen mivel „élet” — nem tűr meg semmiféle merev ragaszkodást a múlt kultúrák világához. A Szentlélek mindig új utakat sugall, és ezt azokon az embereken keresztül teszi, akik mélyen megélik hitüket. A mi feladatunk az, hogy elfogadjuk az idők jeleit és Szent Pál tanácsa szerint az evangélium fényénél ítéljük meg azokat: „Vizsgáljatok felül mindent, a jót tartsátok meg” (1Tesz 5,21).

II. János Pál pápa
a magyar püspökökhöz 1991. augusztus 20.

Szennay András OSB

HARMINC ÉVE

1965. december 8-án a római Szent Péter téren tartott impozáns ünnepséggel ért véget a II. Vatikáni Egyetemes Zsinat. Harminc év múltán egyházunk életét változatlanul a zsinati dokumentumokba foglalt tanítás határozza meg: a kinyilatkoztatott tanításra építve szorgalmazza a folyamatos megújulást, ugyanakkor azonban vitáknak, feszültségeknek is forrása. Munkára indítja azokat, akik meg akarják valósítani a zsinat által kijelölt feladatokat, az egyházunkat megújító reformot, de állásfoglalásra készíti azokat is, akik ellenzik a zsinati törekvéseket, akik szívesen kitörölnék a II. Vatikánumot egyházunk történetéből. A harminc éve útjára indult „zsinati folyamat” ma is számos feszültséget rejt magában. A dokumentumokra hivatkoznak a reformok szorgalmazói, de gyakran — nem kis merészséggel — azokra utalnak a megújulás hátráltatói is. A „leghivatalosabb” egyházi fórumnak életet megújító jelentőségére hívják fel a figyelmet a reformok munkálói, fontosságát, értékét kétségbe vonják a status quo őrzői. Az egymással szembenálló vélemények jól érzékeltetik, hogy a zsinat harminc év elteltével is élő valóság egyházunkban, tanítását nem lehet látatlanra-hallatlanra venni, semlegesíteni, netán kitörölni a legújabb kor egyháztörténetéből.

A zsinat dokumentumait tanulmányozva könnyű észrevenni, hogy annak vezérgondolatai a *reform*, a *communio* (közösség), az *ökumenikus törekvések* és a *párbeszéd* voltak. A II. Vatikáni zsinat *reformzsinat* volt. Legfontosabb célkitűzése az egyháznak az evangéliumi tanítást és a mai világ valóságát, törekvéseit szem előtt tartó megújítása volt. „Vezérszavát” XXIII. János pápa fogalmazta meg: *aggiornamento*. Úgy kell az egyházat korunk embere előtt bemutatnunk, hogy az — napjaink emberének életét, ismereteit is szem előtt tartva — hitelesen és hitelreméltóan közvetítse az evangélium üzenetét. A Népek Világosságát, azaz Krisztust kell mintegy újra megszólaltatni, az „öröm és remény, győtrelem és gondok” (*Gaudium et spes*) között vajúdó világ, a ma embere elé állítani.

A zsinati atyák — egyre mélyebben látva napjaink problémáit, ellentmondásait, az elvégzendő feladatok fontosságát — korunk emberét Krisztushoz és egyházához, a Krisztus nevében összegyűlő közösséghez és az egész emberiséghez akarták közelebb vinni. Ez a törekvés vezette őket a megbeszélések, viták során és a dokumentumok gondos megfogalmazásánál. Ilyen törekvésből születtek meg például az ökumenizmusról, a vallásszabadságról, a nem keresztény vallásokról, a zsidóságról és egyéb fontos témákról szóló határozatok és nyilatkozatok.

A II. Vatikáni zsinatot harminc esztendeje bezárták, de a zsinati folyamat ma is élő valóság egyházunkban. Igaz, a sürgetett reformokat, a megújulást lehet ugyan rövidebb-hosszabb ideig fékezni, sőt akadályozni is, de feltartóztatni, netán feledtetni azt sem egyének (pl. Lefebvre érsek), sem csoportok nem képesek.

A II. Vatikánum egyik kulcsfogalma a *communio*, a közösségi összetartozás, annak tudatos megélése volt. Az egyház minden tagja részese annak a küldetésnek, mely a Krisztusban hívó közösséget az idők végéig kötelezi. Ez a közösség mindenekelőtt és fölött krisztushitében gyökerezik, alapstruktúráját maga Krisztus határozta meg. Egyre bonyolultabb intézmény-volta — bár nem szükségszerűen — együtt jár evilági küldetésével. Az egyház nem cél, hanem *eszköz*, mely a földi történelem végéig végzi Krisztustól reá bízott feladatát — azután megszűnik. Amíg a világban él, Krisztus felé mutató *jel* marad. Ez az egész egyházi közösség „missziós”

küldetése. Közösségi voltából fakad, hogy tagjai részt kapnak és vállalnak a közös feladatok végzésében. Felelős munkájukkal segítik a hierarchia tagjait, a papokat, püspököket és a pápát. E felelősségvállalásukból következik, hogy joguk, sőt kötelességük az egyház különböző fórumain megszólalni, a döntések előkészítésében részt venni.

A keresztények közötti egység elmélyítése a másik fontos célkitűzése volt a II. Vatikánumnak. Az egyetemes zsinatok történetében első ízben történt, hogy nem-katolikus keresztények képviselői — megfigyelői minőségben — hivatalos meghívást kaptak. A rangos, nemzetközi elismerésnek örvendő tudósok és vezető egyházi személyek jelenléte „kifelé” is emelte a zsinat súlyát és jelentőségét. Több zsinati dokumentumban is kifejezésre jutott, hogy a keresztény egyházaknak és egyházi jellegű közösségeknek fontos üdvösségkövetítő szerepük van. Így van ez, mivel ezeknek az egyházi közösségeknek számos hitelvi (dogmatikai) tanítása és hívő gyakorlata megegyezik a katolikus egyházzal. Mindez fokozatosan elmélyítheti a keresztények egységét, egymáshoz tartozásuk tudatát. A türelmes, szeretetben fogant, tapintattal végzett párbeszéd során a Krisztusban hívők közössége — sokszínűsége mellett is — egyre egységesebbé válhat. A krisztusi fohász: legyenek mindnyájan egy — minden bizonnyal a végső időkre utal.

A zsinat óta — ezt örömmel nyugtázzhatjuk — számos bizottsági tanácskozás, intézményes párbeszéd, de mindenekelőtt a közösen végzett imádság egyre inkább elmélyíti a krisztushitűkben már meglévő egységet. A zsinat félreérthetetlen kívánsága, hogy a katolikus egyház vezetői és tagjai szeretetben fogant dialógusban munkálják az ökumené ügyét, az egység elmélyítését.

A dialógus szorgalmazása számos egyéb vonatkozásban is törekvése volt a zsinatnak. A zsinati atyák jól látták, hogy pusztán rendelkezésekkel, utasításokkal nem lehet a kívánt eredményeket elérni. Vonatkozik ez az egyház belső életére és külső kapcsolataira egyaránt. Szükség van a komoly felkészülést igénylő tanácskozásokra, a minél szélesebb kört átfogó dialógusra. A párbeszéd eleven gyakorlata nélkül nem lehet jövőt építeni. A megbeszélések hiánya, bármiféle „kirekesztés” előbb-utóbb feszültségeket, szembenállásokat hoz létre. Mindezt világosan megfogalmazta több zsinati dokumentum. Nem véletlen, hogy a II. Vatikánomot sokan — és joggal — a „dialógus zsinatának” tartják. Az egyház párbeszédet kíván folytatni a különféle vallási közösségekkel, az ateistákkal, a világgal. Természetesen ez a „kifelé” folytatott párbeszéd csak akkor lehet hiteles és hitelreméltó, ha a dialógus gyakorlata az egyházon belül is elfogadott, egyre elmélyültebb lesz.

Nagy jelentőségűek a zsinatnak azok a megállapításai, melyekkel a mai világot, a ma emberét, társadalmát kívánta megszólítani. (Az egyház a mai világban — *Gaudium et spes*). A dokumentum fogalmazói jól látták, hogy a politikai, gazdasági, társadalmi, nemzetközi életnek megvannak a maguk sajátos, belső törvényektől szabályozott lehetőségei és feladatai. Mégis, az egyház azért kíván „kifelé” is párbeszédet folytatni, hogy közös munkával segítse az embert, az emberiséget a jobb, az igazabb jövő felé vezető úton. Ez a törekvés szükségszerű, hiszen az egyház tagjai egyben az emberiségnek, a társadalomnak is polgárai, a gazdasági-politikai-kulturális életnek munkásai.

A zsinat a kiegyensúlyozottabb jövőt kívánta szolgálni a lelkiismereti- és vallásszabadság jogának hangoztatásával, az alapvető emberi jogok elismerésével, e jogok érvényre juttatásának szorgalmazásával. Törekvése volt, hogy minden jóakarátú emberrel karöltve segítse a világot korunk súlyos problémáinak megoldásánál, a béke biztosításánál. Az atyák ugyan tudatában voltak, hogy mindehhez nem tudnak — és épp ezért nem is akartak — „recepteket” adni. Felhívták azonban az emberiséget Isten törvényeinek, mindenekelőtt a krisztusi szeretetparancsnak tiszteletben

tartására. E törvények és a szeretetben fogant jóindulat kötelezi a népek vezetőit, hogy érvényre juttassák azokat a kisebb emberi közösségekben, a családokban, az ifjúság nevelésénél.

A II. Vatikáni zsinat *mérföldkő* volt az egyház történetében. Aki a zsinat által kijelölt útról letérne, vagy esetleg visszafelé venné útját, az ártana Krisztus ügyének, Krisztus egyházának. A zsinaton útjára indított reform nem állhat meg. Tempója ugyan változhat, lassúbb és lendületesebb szakaszok változathatják egymást. Mind-az azonban, aki a zsinat által felvázolt egyházképet idegennek tartaná, netán elutasítaná, nemcsak az egyház hivatalos tanításával kerülne szembe, de ártana a Krisztus nevében összegyűlő közösségnek, az egyháznak és akadályozná Krisztus törvényének érvényre juttatását. Aki ezt a „visszafelé vezető” utat választaná, előbb-utóbb önkéntes gettóba zárkoznék be — és ami ennél is súlyosabb, ilyen gettó-életbe vezetné a rész-egyházakat, sőt az egész egyházi közösséget.

A II. Vatikáni zsinat: *nagy ígéret*. Hogy beteljesülhessen, ahhoz ma, egy generációval később a holnap felé tekintő, afelé igyekvő egyház tagjainak kell közreműködniük, kell együtt munkálkodniuk. A megújulás, a reform állandó, soha le nem zárható, be nem fejezhető feladat marad: *ecclesia semper reformanda*.

Karl Rahner

KEGYELEM AZ EMBER-LÉT SZAKADÉKOS MÉLYSÉGEIBEN

Nem túlon túl élvezetes dolog ünnepi kommentárt, vagy valami vezércikk-félet írni a karácsony alkalmából. Bizonyára így van ezzel a hallgató vagy az olvasó is. Végtére is minden évben ugyanaz történik: valamiféle „hangulat”, jámbor és humanitárius frázisok, költséges ajándékok (ügyelve arra, hogy utólag köszönet mondassék értük). Azután minden úgy megy tovább, mint előtte. A keresztény embernek kiváltképpen kötelessége, hogy ne engedje magát elámitani e csalóka karácsonyi báj által. Ő ugyanis nem fedheti el az emberélet szálnalmas-keserű valóságát holmi jámbor szólamokkal. Isten esetében a legkevésbé. Hiszen hitének jeleként feszületet függeszt a falakra, melyek között élnie adatik, közönséges bitófát, melyen egy rászögezett ember haldoklik. Számára ezért a karácsony egyszersmind annak az életnek a kezdetét jelenti, mely ebben a világban és ezen a keresztén ér véget (vagy a halálban, vagy a teljes kiábrándulás üres keserűségében, — végül is minden esetben ugyanarról van szó).

A karácsony elmúltával, ezt már az ünnep közepette ki kell mondani, minden úgy megy tovább, mint annak előtte: ugyanúgy teszünk-veszünk, s közben valóban lenyűgöző eredményeket érünk el. Eljutunk a Holdig, sőt talán messzebbre is. Végül azonban a sírban végezzük. (No persze, ilyesmiről beszélni nem vall jó modorra se nyugaton, se keleten, és az illedelmes ember nem is tesz ilyet, — legföljebb akkor, ha valami körmönfont egzisztencialista trükköt csinál belőle, amellyel pénzt lehet keresni.)

Mi hát a teendő? Fojtsuk magunkba felindultságunkat, bujdossunk el ezekben a napokban, vagy álljunk be megadóan e karácsonyi „forgatagba”? — hisz’ még mindig az a legjobb és legildomosabb, ha az ember nem engedi, hogy észrevegyék, miféle gondolatok kavarognak benne. Nos, nem csak ezt a két lehetőséget lehet választani, van más megoldás is: megfontolni, mit is mond valójában a karácsony mint *keresztény* ünnep.

E kérdésre adott válasz annak számára is fontos lehet, aki nem vallja magát kereszténynek. Magunknak szegezhetjük a kérdést: lényünk legmélyén (akár keresztények vagyunk, akár nem) vajon nem feszül-e az a valószínűtlen bátorság, mellyel mégiscsak hinni akarunk a karácsonyban, a valódi karácsonyban; vagy pedig — akár bevalljuk, akár nem — képtelenek vagyunk e merész hitre.

Mivel Isten megkérdésünk nélkül cselekedte meg a karácsonyt, ezért lehetséges, hogy voltaképpen többet hiszünk, mint amennyit elismerünk, többet, mint amit az önmagunkról és életünkéről vallott elméleti kijelentéseink tükröznek. Hogyan lehetséges ez? Szüntelenül meghaladjuk önmagunkat (micsoda teher és micsoda méltóság ez!): az ember az a lény, aki szabad, önmagáért felelősséggel tartozik, folytonos remény lüktet benne. Mindig túllendül minden elért célon és minden megvalósított terven. Az ember a megragadhatatlan valóság felől éli meg a megragadható realitást. Létét a Megnevezhetetlen és Mondhatatlan végtelen mélysége hordozza. Igaz, e Valósággal szemben halottnak tetheti magát; mondhatja, hogy nem tud vele mit kezdeni; megkísérelheti, hogy letelepedjék a mindennapok áttekinthetőnek mutakozó világában, s tekintetét a megvilágított realitásra függesztve, lemondjon arról, hogy ama láthatatlan fény felé forduljon, mely megvilágítja mindazt, ami egyáltalán eléje tárul. Ám e titokzatos fény éppenséggel beléje hasít, s újra és újra arra kényszeríti, hogy feléje forduljon, szembenézzen vele: Mikor valami sajátos öröm ragadja magával, nem tudván, minek is örül valójában. A szorongás állapotában, mikor szertefoszlik léte magától értődősége. A szeretetben, mely föltétlennek és öröknek tudja magát. A kérdezés mozdulatában, mely a feltétlen és határtalan tágasság felé mutat.

Ilyenformán pedig mindannyian újra és újra a Titok elé lépünk, mely létezik, végtelen, mindent hordoz anélkül, hogy őt magát bármi is hordozná, s amelyet bár mindig megtapasztalunk, soha meg nem ér(in)tünk. Így hívjuk: Isten. E névvel magát a legtitokzatosabb titkot illetjük. Minden átlépésnél ennek terébe kerülünk: midőn a gondolattól továbblépünk a gondolkodáshoz, az öröm és a felelősség konkrét tárgyától magához az örömhöz és a felelősség dimenziójához, a jelenbelitől az azt övező végtelen jövődökhöz, az elért céltől a mértéket nem ismerő reményhez. Ilyenkor Isten terében találjuk magunkat, — akár így, akár másként, vagy éppen sehogyan se nevezzük e Megnevezhetetlent.

Ám ha lényünk legmélyén elfogadtuk önmagunknak e gondolkodó, szerető, reménykedő létezését — az életünk felszínén háborgó minden kapkodó és türelmetlen panszokodás, tiltakozás ellenére —, akkor máris átadtuk magunkat Istennek, átléptünk az ő végtelen dimenziójába. Sokan teszik meg ezt a lépést, még ha úgy vélik is, nem ismernek „istent” (de hiszen így van ez rendjén: őt mindig csak mint Ismeretlent ismerjük, máskülönben összecserélnénk valami mással). Sokan megteszik ezt a lépést, még ha a tisztelet fakasztotta félelem elnémitja is őket, s nem merik kimondani: Isten...

Emberi létezésünknek ebben az elfogadásában, a titokra való engedelmes ráhagyatkozásban valósulhat meg az, amit keresztény fogalommal „kegyelem”-nek hívunk: Isten misztérium, titok és az marad mindörökké. Ám Isten egyszersmind az a végtelen alap, amely hordozza és magába fogadja az ember létét, vagyis nem csupán mérhetetlen messzeség, hanem abszolút közelség is, — megbocsájtás és nem pusztán ítélet. Ő tölti be a gondolkodás végtelen kérdését, ő szabja végtelenre a remény léptékét, s ő táplálja a szeretet örökké tartó lendületét. Hallgatagon rejtőzik, lényünk amaz alapjában bújik meg, mely önmagunk számára csak akkor nyílik meg, ha engedelmesen hagyjuk, hogy körül vegyen ez a titok, s nem akarjuk birtokolni. Ha pedig ez végbemegy, akkor máris megtörtént bennünk a karácsony, Isten eljövetele, melyről a kereszténység azt vallja, hogy olyan esemény, mely Isten szabad kegyelméből mindazokban újra és újra végbemegy, akik nem húzódnak vissza tőle a bűnös mozdulattal, amely Istentől való rettegés és gőgös emberi önelégültség egyben.

Mínthogy azonban történelemben élünk, a megragadható, az „itt és most” birodalmában, s mert Isten hozzánk való eljövetelének megragadhatónak és ténylegesnek kell lennie számunkra — azaz visszavonhatatlanul és történetileg érzékelhetően kell meg-

történnie Isten önmagát adó ajándékozásaként csakúgy, mint eljövételének végérvényes emberi elfogadásaként — ezért tette meg az emberiség Isten ezen jövődőt nyitó elénk jövételének tapasztalatát az emberi történelemben is végérvényesnek, felülmúlhatatlannak és visszavonhatatlannak, — és pedig a Názáreti Jézusban. Őbenne van eredendően jelen a végtelen titoknak való önátadás mint az ember tette, amely — miként minden, amit szabadságnak és döntésnek nevezünk — újfent kegyelem. Őbenne Isten mint a (mindörökre) elmondhatatlan titok isteni Igeként teljesen és visszavonhatatlanul kimondta önmagát, s őbenne van „jelen” számunkra e titok mint a közelség, a mondhatatlan bensőségesség és ajándékozó megbocsájtás Istene.

A Názáreti Jézusban keveredés nélkül és elválaszthatatlanul eggyé vált kérdés és felelet; egyetlen valóság van jelen, amelyben úgy egyesül Isten és ember, hogy nem szünteti meg egyik a másikat.

Ha valaki önmaga létezését, vagyis ember-voltát — még távol bármely szavakban kifejezett kinyilatkoztatástól — hallgatag türelemmel elfogadja, helyesebben: hitben, reményben és szeretetben (vagy bárhogyan is nevezze ezeket) ama titokként éli meg, mely az örök szeretet titkába rejtőzik és a halál méhében az életet hordozza, úgy ez az ember igent mond Jézus Krisztusra, akkor is, ha erről nincs tudomása. Aki ugyanis ilyenképpen eloldozza magát és ugrik, az olyan mélységbe vetődik, mely nagyobb annál, semhogy kiszámíthatná — még az ugrás előtt —, hol rejlik biztos alapja. Aki elfogadja önnön ember-voltát (óh, mily kimondhatatlanul nehéz és homályos ez, akár megtesszük, akár nem!), az már elfogadta Isten Fiát, mert Őbenne Isten az embert fogadta volt el.

A szentírásban olvassuk: az teljesíti a törvényt, aki szereti embertársát, — ez azért a végső igazság, mert Isten maga vált amaz embertársá, s ennél fogva minden embertársban őt — a „társ”-at, aki mérhetetlenül hasonló hozzánk, és „idegen”-t, aki mérhetetlen titok — fogadjuk el és szeretjük. Amikor elfogadjuk azt a hallgatag titkot, mely létünket körülöleli, és körülvesz bennünket mint a távoli és mégis oly közeli Mindenható, akkor úgy fogadjuk el mint az óvón magába rejtő közelséget és gyöngéd szeretetet, amely mindenét nekünk adja; s mikor e közelség alapját, abszolút ígéretét és eljövételét ismerjük fel abban, akit Istenembernek hívunk, akkor a hit dimenziójában megtapasztaljuk a kegyelem karácsonyát.

Ha ilyenformán egyeseknek van bátorságuk, hogy kifejezetten higgyenek a karácsony igazságában, mások pedig hallgatagon fogadják el létük áttekinthetetlen mélységét, melyet boldog — névvel nem illetett — reménység hat át, őket magukat pedig „anonim” keresztényként elfogadják az előbbieket, akkor együtt ünnepelhetik a karácsonyt. Így a látszólag oly felszínes és polgári konvenciók sallangjával borított karácsonyi húhót mégiscsak igazság fogja ékesíteni és mélység átölelni. A vásári hangulat, mely körüllegli a zajos kavardást, — így mégsem lesz az ünnep végső valósága. Mert a látszat mögött őt rejtezik a szent és csöndes igazság: Isten eljött hozzánk és velünk ül ünnepet.

Lám, valamivel ismét őszintébben és mélyebbre merültünk az igazságban, midőn a polgári szokássá kopott karácsonnyal szembeni, az első pillantásra oly jogosnak tetsző kételkedéstől megszabadulván, immár elfogultság nélkül, leküzdve tulajdon kételyünket úgy ünnepeljük meg a karácsonyt, mint annak jelét, hogy Isten jövődőt nyitó eljövetele eleve túlszárnyalta összes tervünket és élébe ment családásainknak. S még ha karácsonyt követően minden úgy megy is tovább, mint előtte, akkor is igaz marad, hogy Isten egyszer s mindenkorra elfogadott bennünket. És íme, szakadékos mélységeinket már megtöltötte a kegyelem felhajtóereje.

Forrás: Karl Rahner: Das große Kirchenjahr. Herder • Freiburg – Basel – Wien, 1987, 87-92.o.

Fordította: Gáspár Csaba László

TANULMÁNYOK

Lukács László SchP

KÖZÖSSÉGBEN ISTENNEL — EGYMÁSSAL

„Egyház, mit mondasz magadról?”

Tíz évvel ezelőtt a II. Vatikáni zsinat befejezésének huszadik évfordulóját rendkívüli püspöki szinodussal ünnepelték meg. A szinodus célja az volt, hogy megünnepelje és felülvizsgálja a II. Vatikáni zsinatot, és sürgesse annak minél teljesebb megvalósulását.¹ A szinodus záródokumentumából kitűnik, hogy két évtized távlatából is a zsinat legfontosabb témájának a szinodusi atyák az egyház titkát tartották, s figyelmüket arra összpontosították.² Valóban: más-más szemszögből, de az egyházzal foglalkozik a zsinatnak mind a négy konstitúciója, legfontosabb dokumentuma. A *Lumen gentium* az egyház benső lényegét tárja fel, a *Gaudium et spes* az egyház és a világ kapcsolatát, az egyház küldetését a világban; a *Dei Verbum* az egyház eredetére mutat rá, a kinyilatkoztatásban magát közlő Isten misztériumát megközelítve, a *Sacrosanctum concilium* pedig az egyház életének „csúcát és forrását”, a liturgiát vizsgálja, megadva az irányelveket annak megújításához. (A zsinat így megfelelt a korábbi elvárásoknak: amikor XXIII. János pápa a zsinat meghirdetésekor megkérdezte a világ püspökeit, teológusait, hogy elsősorban mely témákat tartanak megtárgyalásra érdemesnek egy zsinaton, a megkérdezettek egyöntetűen az egyházat javasolták legfőbb témának.)³

Ha a zsinatnak az egyházzal alkotott képét próbáljuk összefoglalni, két kulcsszó, két meghatározás segíthet a tájékozódásban. Ahogyan a Katolikus Egyház Katekizmususa összefoglalja: „Az egyház — az emberek Istennel való egységének misztériuma”; és: „Az egyház — az üdvösség egyetemes szentsége.” A két definíciót végül az összefoglalásban így egyesíti: „Az egyház ebben a világban az üdvösség szentsége, jele és eszköze az Isten és az emberek közötti közösségnek.”⁴

Talán szolgálhat néhány tanulsággal az újjáépítés nehéz munkájában fáradozó magyar egyházunknak, ha a zsinat befejezésének harmincadik évfordulóján vázlatosan felidézzük annak tanítását az egyházzal. 1. Miben jelentett újdonságot a zsinat egyházképe a korábbi teológiai nézetekhez képest? 2. Hogyan kapcsolódik az egyház szakramentuma Isten misztériumához? 3. Miként valósul meg az üdvösség Isten és ember szentháromságos szeretetközösségében, az egyház *communio*jában? 4. Hogyan él a közösség az egyházban, s mi a küldetése az egyháznak a világban Isten üdvözítő terve szerint? 5. Milyen feladatokat jelent mindez korunk egyházának?

1. Új egyházkép

Réginek és újnak konfrontációját a leghitelesebben és legrámaiban magának a zsinatnak lefolyása jelzi. Bepillantást ad a zsinat munkájába, sejteni enged az egyházat az igazságban megtartó, megvilágosító Szentlélek működését is, ha nyomon követjük: Mit tartalmaztak az először benyújtott szövegtervezetek? Hogyan fogadta azokat a zsinat plénuma? Milyen lett az átdolgozott tervezet? Mi a végleges zsinati határozat?

A zsinat lefolyását közelről figyelő elemzők már az első ülészek után megállapíthatták: a zsinati atyák túlnyomó többsége — köztük a legtekintélyesebb bíborosokkal, püspökökkel, így Montini bíborossal, aki aztán VI. Pál pápaként befejezte a zsinatot, és megkezdte határozatainak gyakorlati megvalósítását — arra törekszik, hogy mély szentírási alapokon az egyház kétezer éves hagyományát juttassa érvényre, megtisztítva azt a történelem során ráakódott esetleges sallangoktól, egyoldalúságoktól. Az „új” nem öncélú modernkedést, eretnekség veszélyével fenyegető különködést jelentett, hanem éppen a régihez, az eredetibbhez való visszatérést: „az egyház helyes tanítását eredeti tisztaságában” (DV 1.). Az egyház annál korszerűbb választ tud adni a modern világ kihívásaira, minél hitelesebben tárja fel saját legbenső, krisztusi lényegét.

Az Ottaviani bíboros vezetésével dolgozó előkészítő bizottság 1962. december 1-én terjesztette a zsinat elé szövegjavaslatát az egyházzal, tehát csupán az első zsinati ülészek utolsó napjaiban foglalkozhattak vele. A szöveghez elsőként a legtekintélyesebb zsinati atyák szóltak hozzá, köztük Montini bíboros. Bíráló megjegyzéseik részben a szöveg logikai rendjére vonatkoztak — ezeket tekintetbe véve egyes fontosabb kérdéseket később külön dokumentumokban tárgyaltak meg. Legáltalább ennyire fontos volt azonban az az ekkléziológia, amelyet a hozzászólók kifejtettek. Azt kívánták, hogy az egyházat inkább mint közösséget mutassák be. A strassbourgi püspök, Elchinger szerint az egyházat korábban elsősorban intézménynek tekintették, ma közösségnek. Korábban elsősorban a hierarchiával azonosították az egyházat, ma fölfedezik Isten népét. Az első szövegjavaslat a „küzdő egyházat” emlegeti, a zsinat végül „zarándok-egyházról” beszél — ugyanígy az új katekizmus is. De Smedt, brüggei püspök azt kérte, hogy a dokumentum kerülje a triumfalizmust, a klerikalizmust és a juridizmust. Többen kívánták, hogy essék szó a keresztségben és bérnálásban kapott egyetemes papságról, a mindenkire érvényes meghívásról az életszentségre.⁵

A javaslatok nyomán átdolgozott szkéma már csak négy fejezetet tartalmazott: először az egyház titkáról szolt, majd a hierarchiáról, aztán az Isten népéről, főleg a laikusokról, végül a szentségre szóló meghívásról. Suenens bíboros javaslatára azonban megcserélték a sorrendet, s így a végső szövegben a második fejezet Isten népével foglalkozik, s ezt követi a hierarchiáról, majd a világi hívőkről szóló fejezet.

A 19. század végére kialakult egyházképre erősen rányomták bélyegüket a középkor századai, amelyekben az egyházat elsősorban „imperium”-nak tekintették. („Ecclesia imperatrix et domina”), s egyre inkább a hierarchiával azonosították, a pápát pedig minden hatalom eredetének, fejének és gyökerének („origo, caput et radix”) tartották, akinek „joga van a császárokat is elmozdítani trónjukról”, ahogyan ezt a császárral szemben az egyház szabadságát védelmező VII. Gergely pápa leszögezte.⁶ Meghatározó lett az a fogalmazás is, amely Bellarmin Szent Róberttől származik, a reformátoroknak a hierarchiát tagadó hamis egyházképével szemben: „az egyház azoknak az embereknek a gyülekezete, akiket ugyanannak a hitnek megvallása, ugyanazon szentségek vétele egyesít törvényes pásztorainak, elsősorban Krisztus földi helytartójának, a római pápának irányítása alatt”. Az egyházat tehát elsősorban mint látható, a történelemben megjelenő intézményt tekintették, amelyik — Bellarmin szavaival — „olyan látható és fogható közössége az embereknek, mint a Francia Királyság vagy a Velencei Köztársaság”.

A zsinat elérkezettnek látta az időt arra, hogy elsősorban az egyház isteni eredetére, benső lényegére irányítsa figyelmét. A zsinatot megelőző évtizedek teológiai, főleg biblikus és dogmatörténeti kutatásai segítettek abban, hogy minden eddiginél hitelesebben feltárhassák, mit tanít a Szentírás és a keresztény hagyomány

az egyházzól. A konstitúció két első fejezete címében hordozza azt a két kulcsszót, melyre ráépült a zsinat egyháztana. Az egyház: misztérium. S az egyház: Isten népe.

2. A misztériumtól a szakramentumig

A konstitúció rögtön az első pontjában meghatározza az egyház lényegét és feladatát: „szakramentuma, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberiség egységének” (LG 1.). A „misztérium” szó a Szentírás és az egyházatyák szóhasználatát idézi, s Isten örök titkába, a Szentháromságba enged bepillantást. Isten a szeretet: az Atyának és a Fiúnak örök és tökéletes egysége a Szentléleekben („immanens Szentháromság”). Isten a szeretet: szentháromságos egységét megnyitja a még nem is létező emberek számára; azok számára, akiket szabad elhatározásból ő teremt meg, majd emel magához a bűnből és a végességből („ökonómikus Szentháromság”). Szent Pál is Isten jóságának üdvözítő tervét nevezi misztériumnak: „Szeretetből eleve arra rendelt, hogy — akaratának tetszése szerint — Jézus Krisztus által fogadott fiaivá legyünk...” (Ef 1,3-9).⁷

A kinyilatkoztatást is ebből a perspektívából mutatja be a zsinat. A Dei verbum konstitúció bevezetőjében Szent Jánost idézi: „Hirdetjük nektek az örök életet, mely az Atyánál volt és megjelent nekünk. Amit láttunk és hallottunk, nektek is hirdetjük, hogy közösségben legyetek velünk. Mi ugyanis közösségben vagyunk az Atyával és az ő Fiával, Jézus Krisztussal” (1Jn 1,2-3). Isten azért szólítja meg az embert, hogy önmagát kinyilatkoztassa: közösségre lépjen az emberrel, hogy „meghívja és befogadja saját közösségébe” (DV 2.). Ez a szent titok, misztérium, „kinyilatkoztatott mélységes igazság Krisztusban ragyog föl a szemünk előtt. Ő az egész kinyilatkoztatás közvetítője és teljessége”. Szent Ágoston szavával „Krisztus az Isten misztériuma”.

A latinban a görög *misztérion* szót kétféleképpen fordították. Ha Istennek, az üdvösségnek szent titkáról szóltak, akkor megtartották annak latinós változatát, a *mysterium*ot. Ha viszont ennek a láthatatlan valóságnak látható jelére és eszközére utaltak, akkor a *sacramentum*, szentség kifejezést használták. Krisztusban látható alakban jelent meg köztünk a láthatatlan Isten. Ágostont tehát fordíthatjuk így is: „Krisztus az Isten szakramentuma”, az egyetlen, tökéletes Közvetítő Isten és ember között.

A feltámadt Krisztus testében, az egyházban él tovább, ezért nevezi a zsinat szentségnek az egyházat. Isten Krisztusban teremtette meg a szeretet közösségét az emberrel; az egyháznak pedig az a küldetése, hogy ezt egyre teljesebbé tegye: egyre szorosabb közösségre lépjen Istennel, egyre erősebbé tegye Isten népének egységét, s hatékonyan mozdítsa elő az egész emberiség egységét is. Ez a hármas feladat már az eszkaton távlatait nyitja elénk, hiszen itt a történelemben folytonosan bukdácsolva járja zarándokútját, de teszi ezt abban a biztos reményben, hogy a történelem végén beteljesül most megkezdett üdvösségünk, s a feltámadt Krisztus Lelkének erejéből valóban létrejön az emberiség tökéletes egysége a Szentháromság szeretetközösségében: „Isten lesz minden mindenben”. Az egyház „nagy szentségében (...) az eljövendő világ, mely hozzánk Jézus Krisztusban érkezett, megragadja a jelen világot, hogy eszkatologikus beteljesülése felé vonzza”, mondja Congar.⁸

Az egyháznak e szentségi szemlélete a legalkalmasabban fejezi ki kettős, emberi és isteni jellegét: egyszerre a társadalomban-történelemben megjelenő, hierarchikus társaság és ugyanakkor kegyelmi közösség, a Krisztus által meghozott üdvösségnek egyszerre látható és láthatatlan jelenléte.

3. Az Isten népétől a communióig

A *Lumen gentium* már az első fejezetben számos bibliai képet felsorol az egyháztól. Nem rangsorolja ugyan őket, a legrészletesebben azonban mégis Szent Pál hasonlatát elemzi: az egyház Krisztus misztikus Teste. Evvel a század középső harmadában megújuló egyházképet idézi fel, amelyet XII. Pius pápa *Mystici Corporis* című enciklikájával pecsételt meg. A következő fejezet azonban már címében egy új, korábban kevésbé használt bibliai képet alkalmaz az egyházra: „Isten népe”. Láttuk, hogy e fogalom csak az ismételt átdolgozások során kapott polgárjogot, majd külön fejezetet, mégpedig rögtön a konstitúció elején, az egyház misztériuma után: jól jelzi azt, hogy ebbe a fogalomba minden keresztény beletartozik. Nemcsak a hívőket, a „nyáját”, a vezetetteket jelöli, hanem a hierarchikusan tagolt és vezetett egyház egészét. Yves Congar — akinek oroszlánrésze volt e fejezet kidolgozásában — az egyháztól írt könyvében részletesen kifejti a fogalom gazdag tartalmát: jelzi azt, hogy az egyház: az Istentől kiválasztott s egybegyűjtött, az Istennel szövetségre lépett emberek gyülekezete, amelyik benne él a történelemben, és úton (zarándokúton, nem hadjáratban, nem is diadalmenetben!) van az Isten által kitűzött cél felé. „Isten népe úgy van jelen a világban, mint az üdvösségnek a világ számára felkínált szentsége”.⁹

Az Isten népéről szóló fejezet három nagy gondolatkört fog át. Először az elnevezés teológiai alapjait rakja le, az ószövetségi választott néphez kapcsolva az „új Izraelt”, az egyházat. A következő két szempont a zsinat új egyházképének két igen fontos elemét tartalmazza. Elsőként a keresztények egyetemes papságáról beszél. Isten egész szent népe részesedik Krisztus papi és prófétai küldetésében. Krisztus összes tanítványai őhozzá csatlakozva „adják oda magukat élő, szent, Istennek tetsző áldozatul, és mindenütt tanúskodjanak Krisztusról” (LG 10.). Sok tényező járult ahhoz hozzá, hogy az évszázadok során az egyházat a hierarchiával azonosították, s ez számos torzuláshoz vezetett, mind az egyházképben, mind az egyházi élet gyakorlatában. Az „egyházi személy” kifejezés még a mai magyar nyelvben is a papokat jelöli. A zsinat egyértelműen szögezi le: minden megkeresztelt ember Isten szent népéhez (laosz theú) tartozik. A „laikusok” nem másodrendű állampolgárok, hozzánemértő, dilettáns kívülállók az egyházban, hanem Isten népének azonos méltósággal rendelkező tagjai. Bár a „laikus” (laikosz) kifejezés már Római Szent Kelemen levelében előfordul az 1. század végén, laikusok és klerikusok társadalmi-rangbeli elválasztódása csak a 4. századtól következik be, jórészt annak következtében, hogy a római birodalomban, majd a keresztény királyságokban a klérus tagjai különleges kiváltságokban részesülnek. Az aktív klérustól, a tanító egyháztól, egyre inkább eltávolodik a passzív tömeg, a hallgató egyház. Még az 1917-es *Codex Iuris Canonici* is csupán abban jelöli meg a laikusok teológiai helyét az egyházban, hogy joguk van elfogadni a klerikusoktól az üdvösséghez szükséges javakat és eszközöket (a szentségeket). A hatalmas *Lexikon für Theologie und Kirche* elődje, Wetzer és Welte egyházi lexikonja pedig a századfordulón csak ennyit jegyez meg a „laikus” címszónál: „lásd: Clerus”.¹⁰

A zsinat az egyháznak mint Isten népének egységét emeli ki e fejezetben: a világiak is „az egész krisztusi nép küldetésében járnak el az egyházban és a világban, hiszen a keresztség Krisztus testében építette be őket, Isten népének papjaivá, és Krisztusnak papi, prófétai és királyi tisztének részeseivé tette” (LG 31.). Apostoli hivatásukat a zsinat külön dokumentumban részletezte „a világiak apostoli hivatásáról”. A zsinat után pedig számos intézkedés történt arra, hogy a laikusok ténylegesen is teljesjogú tagjaivá legyenek az egyház mindennapi életének. Felállították a Világiak Pápai Tanácsát, amely számos konferencián, kiadványban részletezte a

laikusok szerepét, feladatait, rendszeresen ösztönzi és irányítja a különböző laikus társulásokat, megújulási mozgalmakat, irányelveket állít össze a hívek és a papság viszonyának tisztázására stb. 1987-ben püspöki szinodust tartottak a laikusokról, s II. János Pál pápa *Christifideles laici* című enciklikája (1990) részletesen foglalkozik feladataikkal. Mindezek ellenére ma sem mondhatjuk még el, hogy a zsinat szelleme érvényesült a különböző részegyházak életében. Sok tisztázás, türelmes vizsgálódás, az egyház lényegének mélyebb megértése kell ahhoz, hogy a hívek is megtalálják az őket megillető helyet az egyházban, helyes kapcsolatot alakítsanak ki egymással és pásztoraikkal, s a klérus is testvéreként tekintsen minden „krisztushívőre” avval a tudattal, hogy a fölszentelésben kapott sajátos papi küldetése éppen a hívők közösségének szolgálatában áll, s hogy a világi hívekkel együtt közösen kell elvállalniuk „az egyház üdvözítő küldetését” (LG 30.), apostoli hivatásuk teljesítését a világban.

A fejezet harmadik részében „kifelé” tekint, s „Isten egyetlen népének katolicitását” emeli ki. Egyházképe koncentrikus körökben építkezik: legbelül a katolikus egyház közössége helyezkedik el, körülötte azonban „a kapcsolatok sok szálával” az egyházhoz tartoznak az összes megkereszteltek. Isten egyetlen üdvözítő szándékára alapozva Isten népéhez kapcsolja a többi vallásokat is, elsőként a zsidóságot, majd az iszlámot; sőt még azokat is, akik „önhibájukon kívül nem jutottak el Isten kifejezett ismeretére”, hiszen „Isten megvilágosít minden egyes embert, hogy végül is élete legyen” (LG 13-17.). A zsinat tehát az egész emberiség horizontjában gondolkodik, hiszen „Isten új népébe minden ember meghívást kap”. Az egyház feladata tehát, hogy Isten eredeti célját — az emberiség egységét Istenben — segítse valóra váltani: az üdvösség szentsége, jele és eszköze legyen. „Az emberiséget Isten egyetlen népévé, Krisztus egyetlen testévé, a Szentlélek egyetlen templomává”¹¹ kell tenni. Ez a szemlélet semmiképpen sem lazítja fel az egyház közösségét, sőt teljesebbé teszi mindkét irányban: szorosabbá teszi közösségünket Krisztussal, hiszen nem éri be a külső, látható szervezethez való tartozással, hanem „szívbeli” közösséget ró ránk az emberiségért, s új sorsközösséget teremt a krisztushívők és a többi emberek között.

4. Koinónia és diakonia

Isten egyetlen és egységes népe ugyanarra a hivatásra kapott fölszentelést a keresztségben: folytassa Krisztus küldetését, misszióját. Az egyház benső élete számára ez elsősorban a közösségnek, Krisztus Testének az építését kívánja. Az egyház nem valami érdekszövetség, nem párt, nem azonos érdeklődésűek klubja, hanem a Krisztusban hívők közössége, akiket a Szentlélek egyesít a Feltámadottal és egymással. A görög atyák egyenesen a „megistenülés” folyamatoként írták le ezt az egyre teljesebb részesedést a feltámadt Krisztus életében. A folytonos megtérés folyamatában válhatunk egyre hasonlóbbá hozzá, s juthatunk egyre szorosabb egységre egymással. Ez elsősorban a liturgiában, az Eucharisztia és a szentségek ünneplésében és vételésében valósul meg. Nem véletlen, hogy a zsinat annyira fontosnak tartotta a liturgia megújulását mint az egész egyház megújulásának alapját. „A zsinat azt a célt tűzte maga elé, hogy a krisztusi életet a hívőkben egyre jobban elmélyíti, az egyházi élet változásnak alávetett formáit jobban korszerűsíti, valamennyi Krisztusban hívő egységét elősegíti, és minden meghívottnak megkönnyíti a hazatalálást az anyaszentegyház közösségébe” — így jelöli meg a célokat az elsőként tárgyalt konstitúció a liturgia megújításáról (SC 1.).

Szentségi élete révén az egyház az élő Isten életében részesíti tagjait Krisztus húsvéti misztériuma által, a Szentlélek erejével. A zsinat irányelvei nyomán megin-

dult a liturgia megújítása: elkészült a szentmise új rendje, új igeliturgiája, a szentségek megújított szertartása, a zsolozsma új formája, a templomok belső terét átrendezték az új előírásoknak megfelelően. A gyakorlat azonban elmaradt a célkitűzésektől. A Szentírás ugyan valóban nagyobb szerepet kapott a liturgiában, a vasárnapi szentmisék három évre osztott olvasmányos rendje (három olvasmánnyal!) sok helyütt elevebbé, vonzóbbá tette a mise tanító részét — ha sok is a késve érkező miséken, de már csak elvétve akad olyan hívő, aki tudatosan csak a Hiszekegyre toppan be, s áldozás után már el is siet a templomból.

A szentségi élet megújulása azonban sajnos nem tartott lépést a Szentírás értékének újrafölfedezésével. A Magyarországon eddig lezajlott két egyházmegegyi szinodus tapasztalata is azt mutatta, hogy a lelkipásztori tevékenységnek egyik legfontosabb, de legnehezebb s talán legkevésbé megnyugtatóan megoldott része a hívek szentségi pasztorációja. A hívek nagyrésze vagy elsősorban külsőséges ceremóniát lát az elsőáldozásban, bérmálásban, esküvőben, de még a keresztségben is, vagy pedig fölöslegesnek tartja, hogy a szentségben részesüljön („ha egyszer már megbántam a bűnömet, miért kell még meggyónnom”, hallhatjuk nemegyszer a kifogást). S a teljesség kedvéért hozzátehetjük az önkritikus megjegyzést is, hogy bizony akárhányszor rutinszerűen, elsietve, csak külsőséges formásként történik a szentségek „kiszolgáltatása” — semmiképpen sem a hívő közösség ünnepi istentisztelete tehát, ahogyan a zsinat kíváná.

Hozzájárulhatott a szentségek vételének kiüresedéséhez az is, hogy túlságosan hangsúlyoztuk azoknak a kiszolgáltatótól független, *ex opere operato* hatását, elhanyagolva a szentséget fölvevőnek (és kiszolgáltatónak!) szükséges előkészületét, tehát az Isten kegyelmével együttműködő ember szerepét (*ex opere operantis*).

A szentségi élet erősödésének fontos eleme lehet azok közösségi jellegének fölfedezése. Mindegyik szentség megújított szertartása hangsúlyozza, hogy a szentségi ünneplésnek (= a szentség „kiszolgáltatásának”) közösségben kell történnie. Nem csupán a szentséget fölvevőnek válik lelki gazdagodására, hanem erősíti a keresztyén közösségnek, Krisztus Misztikus Testének életét is. Rembert Weakland, az amerikai Milwaukee érseke egy közelmúltban tartott előadásában ironikus, de szemléletes hasonlattal így érzékeltette szentségi pasztorációnk eltorzulását: „Az Egyesült Államok egyházának nagy mintája a McDonald lett: önkiszolgálás, alacsony árak, gyors fogyasztás. Nincs szükség a közösségre”.¹² Hosszú időnek kell eltelnie ahhoz, hogy egyházunk megújuljon a zsinat szellemében, s az individuális igényeket kielégítő szolgáltató intézményből igazi, az Isten szent titkait ünneplő s az ő kegyelméből a szentségek által is táplálkozó közösséggé legyen.

5. A világ evangelizálása és szolgálata

Az egyház „*sacramentum mundi*”: Krisztus küldetésében az egész világ üdvösségét kell szolgálnia. „Bensőséges és szoros közösségben” áll a világgal (GS 1.). De nem uralkodni kíván fölötte, nem magába olvasztani azt — a zsinat egyértelműen kinyilvánítja a földi dolgok, a világ, a társadalom viszonylagos autonómiáját. Küldetését az egyház szolgálatnak tekinti: együtt érez az emberiség nagy családjával, s elkötelezettségének, tiszteletének és szeretetének bizonyosságául párbeszédet kezd vele a világ alakulásáról, az embert gyötrő kérdésekről, hogy erőihez képest előmozdítsa az emberi fejlődést, segítse az emberek közösségének megújítását (GS 2.).

A zsinat egynek érzi magát a világgal: „együtt menetel az egész emberiséggel, a földi sorsban osztozik a világgal, és kovásza vagy éppen lelke a társadalomnak, amely arra hivatott, hogy megújuljon Krisztusban, és átalakuljon Isten családjává” (GS 40.) A konstitúció sorsközösségünk alázatos vállalására utal: a keresztyének is

törékeny, bukdácsoló emberek, kincsüket törékeny cserépedényben hordozzák, az emberi történelem mindig zavaros marad, s Isten gyermekeinek dicsősége, az üdvösség isteni szeretetközössége csak a történelem végén válhat teljessé.

A világ szolgálata kettős feladatot kíván: hirdetni az Evangéliumot, s annak fényét rávetítve a társadalomra segíteni, orvosolni a bajokon; másfelől pedig az irgalmas szamaritánus módjára, Jézus gyógyító szeretetétől sürgetve sietni az elnyomottak, a nyomorultak, az élet peremére szorultak segítségére. — Harminc évvel a zsinat után körülnézve a világegyházban sokhelyütt igen szép példáját láthatjuk ennek a szolgáltatnak — elsősorban talán Latin-Amerikában, de más kontinenseken is.

Természetesnek kell tartanunk, hogy hazai egyházunknak igen sok elmaradást kell pótolnia mindkét területen. Az egyházat a kommunista rendszerek részben hallgatásra ítélték, részben a papság tevékenységét saját híveik lelkigondozására korlátozták. Hosszú időnek kell eltelnie, egyháztudatunk, misszióstudatunk mély belső átalakulásának kell végbemennie ahhoz, hogy küldetve érezzük magunkat a templomba-hittanra nem járókhoz, a nem vagy alig-hívőkhöz, az egész magyar társadalomhoz. Nehezen jutunk el az ország szegényeinek szolgálatához is. Az anyagi lehetőségek hiányán túl mintha a diakonia iránti érzékenység sem volna eléggé fejlett az egyházközségek jelentős részében, egyházunk tudatában. Reményünk sincs rá, hogy a közeljövőben kitörhetünk ínséges állapotunkból. Egyetlen lehetőség adódik tehát, a bibliai szegényeké, akik szegénységükből tudnak adni a többi szegényeknek, akik tudnak nagylelkűek, szolgálatkészek lenni akkor is, amikor ők maguk is rászorulnának a segítségre.

6. Problémák és ajánlások

Három évtized is kevés ahhoz, hogy felmérhessük a II. Vatikáni zsinat egyháztörténeti jelentőségét. Az egyház azonban — Romano Guardininek csaknem félszázaddal korábban megfogalmazott kifejezésével — „ébredni kezdett”, nemcsak a lelkekben, hanem a közösség életében is. Beleépültek az egyház életébe azok a struktúrák, amelyeket az egyház ajánlott (a különböző pápai tanácsoktól és bizottságoktól kezdve a püspöki szinodusok rendszeresült intézményéig), megjelent az új kódex, elkészült az új katekizmus — hogy csak a Szentszék kezdeményezései közül említsünk néhányat. Megpezsdült a teológiai irodalom is: a zsinat befejezését követő évtizedben főleg a dokumentumok magyarázata, a zsinat szellemének kifejtése foglalkoztatta a teológusokat, a nyolcvanas évektől pedig egyre-másra jelennek meg az egyházzal szóló monográfiák.

Sokan mégis fölteszik a kérdést: hogyan magyarázzuk akkor az egyház életében jelentkező válságjelenségeket? A válaszok igen eltérőek. Akadnak olyan szélsőséges nézetek, amelyek éppen a zsinatot okolják e válságok kirobbanásáért. Mások viszont — reálisabban és igazabban — a zsinat teljesebb megvalósulását sürgetik. Nem támadóan és türelmetlenül, hanem éppen arra utalva, hogy a zsinat olyan mélyreható változást kezdeményezett, olyan gyökeres megtérést sürget a teljes keresztény hagyományhoz, hogy annak gyümölcsei csak évtizedek múlva érhetnek be. Joseph Ratzinger 1975-ben írta le a következő mondatot, s 1982-ben, immár bíborosként újra megismételte megállapítását: „a zsinat megvalósítása még meg sem kezdődött”.¹³ A zsinat huszadik évfordulójára összehívott rendkívüli püspöki szinodus is úgy ünnepelte a zsinatot és tekintette át legfontosabb irányelveit, hogy azok teljesebb megvalósítására buzdítson.

Helyi egyházunk számára is tanulságos lehet néhányat idézni a szinodus záródokumentumának „ajánlásaiból”:

- A helyi egyházak a közeljövőben dolgozzanak ki olyan lelkipásztori tervet, amely a zsinat új, tágasabb és elmélyültebb ismeretére és befogadására épül.
- A zsinat teljes tanítását — beleértve a püspöki szinodusok és a pápai enciklikák ajánlásait — kell átadni a papképzésben és a világiak képzésében. Fejleszteni kell az egyház iránti érzéket.
- Hasznosak lehetnek az egyházmegyei szinodusok a zsinat szellemének életre váltására.
- A püspökök ne csak a visszaélések ellen lépjenek föl, hanem világosan tárják híveik elé a szentségek ünneplésének teológiai alapjait.
- Tisztázni kellene, hogy a szubszidiaritásnak a világi társadalmakban érvényes elvét milyen mértékben lehetséges és szükséges az egyház életében is alkalmazni.
- Az eddiginél jobban tudatára kell ébredni annak, hogy az egyháznak különleges szeretettel kell a szegényekhez, az elnyomottakhoz, a nyomorultakhoz fordulnia. Ennek szellemében kell az egyház társadalmi tanítását a konkrét helyi viszonyokra alkalmazva megfogalmazni.¹⁴

Igen hasznos a fentiek fényében újraolvasni II. János Pál pápának beszédeit, amelyeket magyarországi látogatásakor mondott, hogy megerősítsen hitünkben, segítse egyházunk talpraállását a II. Vatikáni zsinat szellemében.

- „A magyar egyháznak csak akkor lesz új tavasza, ha a keresztények képesek lesznek mély szeretetkapcsolatra lépni egymással és Krisztussal.”
- „A kultúra embereinek egyik első feladata az, hogy az újonnan megszerzett szabadság keretében az új társadalmat olyan emberi erények alapjaira építsék, mint a becsületesség, az igazságosság, a kölcsönös tisztelet, a szolidaritás, az egyetértő közreműködés. (...) Az egyház készségesen felajánlja segítségét e nemes cél elérésére”.
- „A keresztény hitet erő modern támadások közepette ma fokozott jelentősége van az egyházak és egyházi közösségek közötti nagyobb egységnek”.
- (Tí pap- és szerzetes növendékek), „nem elégedhettek meg azzal, hogy bezárkóztok plébániáitokba vagy szerzetesházaitokba, arra várva, hogy mások forduljanak hozzátok. (...) az emberekhez szól a küldetésetek, akár hívők, akár nem”.
- „Olyan közösséget kell létrehoznotok, amely a szentháromságos szeretetközösség eleven folytatása”.
- „Ezekben az években az egyház egyre határozottabban fordul a szegények felé, előnyben részesíti a szegényeket, szolidaritásával és konkrét segítségével”.
- „Az isteni Mester által ajándékozott egység az egyház egyik lényegi tulajdonsága. (...) A magyar egyház hálát ad Urának az egység ajándékáért és állhatatos imádsággal könyörög azért, hogy ebben az egységben megerősödjék úgy, hogy a püspökök együttműködnek egymással, a papok a püspökökkel, és a világi hívek, a papok által, az egyházmegye főpásztorával”.
- „Nagy haszonnal jár majd, ha Konferenciátok ülésein megfelelő időt szántok azoknak az alapvető kérdéseknek vizsgálatára, amelyek a magyar társadalmat az átalakulásnak ebben a nehéz szakaszában foglalkoztatják. Ez teszi lehetővé egy közös lelkipásztori terv kidolgozását”.
- „Arra kell buzdítani a papságot, hogy adjanak teret a plébániákon azoknak a közösségeknek, társulatoknak és mozgalmaknak, amelyeket a Gondviselés támaszt korunkban az egyházban”.

- „A zsinat ráirányította figyelmünket a világiak értékes és egyedülálló szerepére, amelyet az egyház növekedése érdekében betöltenek. (...) Tudjatok együttműködni a világiakkal!”.
- „Missziós egyház akarunk lenni! (...) Ne engedjétek, hogy a papság erői kimerüljenek a meglévő struktúrák igazgatásában, hanem bátorítsátok azok lelkesedését, akik az elveszett bárány keresésére indulnak”.
- „Maradjatok egységben az imádságban, a lelkipásztori tervezésben és cselekvésben. Ez legyen nálatok tett látogatásom legfontosabb gyümölcse”.¹⁵

A *communio* — láttuk — nem az emberi erőfeszítés eredménye, hanem Isten ajándéka. Az egyház a Feltámadt Krisztus Lelkének erejéből él, tagjai csak ehhez adhatják hozzá saját igényüket. Napjainkban — éppen különösen buzgó keresztények részéről — mintha ismét jelentkeznék az a törekvés, amely mindent az ember teljesítményével kíván megoldani. Minden erejét megfeszítve dolgoznak az egyházért, s elvárják Istentől, hogy mihamar mutassa is meg az eredményt. A szükségyszerű csaldóság kijozaníthat és megtérésre indíthat: „Hacsak az Úr nem építi a házat, hasztalan fáradoz, aki építi azt”. A zsinati atyáknak is meg kellett tapasztalniuk, hogy valójában a Szentlélek irányítja az egyházat, nem pedig emberek, legyenek bármily befolyásosak is. A zsinat így vehetett olyan fordulatot, amilyenre annak előkészítői aligha számíthattak. Bízhatunk benne, hogy hasonlóképpen történik a zsinat befogadásával, megvalósulásával is. Gyöngeségünkben mutatkozik meg Isten ereje.

Jegyzetek: 1. *Zukunft aus der Kraft des Konzils*, p. 19. Herder 1985. — 2. i. m. p. 24. — 3. V. ö. A II. Vatikáni zsinat tanítása, p. 22. Szent István Társulat 1975. — 4. KEK 772, 774, 780, Szent István Társulat 1984. — 5. *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd. 12. p. 138 ff. Herder 1966. — 6. *Otto Herman Pesch: Das zweite Vatikanische Konzil*, p. 142 ff. Echter 1993. — A II. Vatikáni zsinat tanítása, p. 22 ff. — 7. V. ö. *Karl Rahner - Herbert Vorgrimler: Kleines Konzilskompendium* p. 105. Herder 1966; KEK 50-53.; *O. H. Pesch: i. m. p. 161.*; *Alberigo - Congar - Pottmeyer: Kirche im Wandel* p. 175 ff. Patmos 1982. — 8. *Yves Congar: Szeretem az egyházat* p. 35. *Vigilia* 1994.; V. ö. KEK 774, 775.; LG 1. — 9. *Y. Congar: i. m. p. 16 ff.* — 10. *O. H. Pesch: i. m. 137.*; *Peter Eicher: Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe* p. 363. Kösel 1984.; *K. Rahner: Herders Theologisches Taschenlexikon* Bd. 4. p. 268. Herder 1972. — 11. *Y. Congar: i. m. p. 41.* — 12. *R. G. Weakland: A renewed priesthood in a renewed Church.* in: *Briefing 1955 25/9.* — 13. *Joseph Ratzinger: Theologische Prinzipienlehre*, p. 391. Wewel 1982. — 14. *Zukunft aus der Kraft des Konzils. Die ausserordentliche Bischofssynode* p. 19-48. — 15. *II. János Pál pápa magyarországi látogatása, 1991. augusztus 16-20.* MKPK Sajtóirodája.

„Néha a keresztények sem vették kellőképpen figyelembe a tudomány és a művészet jogos autonómiáját, így viszálykodások, viták és ellentétek keletkeztek. Ez sokakban azt a hiedelmet keltette, hogy a tudomány és a hit ellentmondanak egymásnak (vö. *Gaudium et spes* 36; továbbá 56, 59.) Ennek nem szabad megismétlődnie a jövőben.

Másrészt jogosan reméljük azt, hogy megszűntek már azok az előítéletek, amelyek alapján a múltban tudósok és művészek nem egyszer ellentétes magatartást tanúsítottak a vallásos hittal szemben. Szükséges, hogy mindenki előtt világos legyen: *a hit nem kényszerít rá a kutatóra előre gyártott sablonokat*, és munkásságuk gyakorlati eredményeit sem akarja megváltoztatni vagy kisajátítani.”

II. János Pál pápa
a kultúra és a tudomány képviselőihez
Budapest, 1991. augusztus 17.

DIAKÓNIA — DIAKONÁTUS — DIAKÓNUS

Az ősegyházban virágzó diakonátus intézménye csaknem 1500 év óta az egyház életében csekély szerepet betöltő átmeneti fokozattá vált a papszentelés előtt. A diakonátus a papképzés részévé, a papi lelkiség alakításának eszközévé vált, az egyházi közösséget nem gazdagították a többnyire papnevelő intézetekben továbbtanuló diakónusok sajátos szolgálataikkal. A II. Vatikáni zsinat felújította a diakonátust mint önálló hivatást és állandó életformát. A diakonátus újrabevetését századunkban szinte példa nélküli „sikertörténetnek” is értékelhetjük, hiszen a felújítását szorgalmazó első gondolatok felbukkanása és a konkrét szabályozást jelentő pápai motuproprio megjelenése között alig több, mint 30 év telt el. Az első öt állandó diakónust 1968-ban szentelték, számuk az azóta eltelt 27 év alatt csaknem elérte a 21.000 főt. A „sikerintézménnyel” kapcsolatban azonban a zsinat gyümölcse felett érzett öröm mellett súlyos, aggasztó kérdések is felmerülnek, amelyek komoly megfontolásra tarthatnak igényt mindenütt — így hazánkban is —, ahol a közelmúlt történelme miatt a jövő feladatai közé tartozik az állandó diakonátus bevezetése. Nem tekintem jelen írásom feladatának sem a diakonátus teológiájának vázlatos ismertetését, sem a világegyház idevonatkozó helyzetének részletes bemutatását. A Nemzetközi Diakonátusi Központban (IDZ) szerzett személyes tapasztalataim, a nemzetközi szakirodalom tanúsága és a diakonátussal foglalkozó konferenciák azonban arra figyelmeztetnek, hogy a diakonátusmozgalomban bizonyos identitásválság, értékek elbizonytalanodása, fontos súlypontok áthelyeződése figyelhető meg azokban az országokban, egyházmegyékben, ahol a diakonátus bevezetését nem kíséri kellő teológiai reflexió, elméleti tisztázás. Remélem, hogy a világegyházban már túlhaladott, a diakonátus bevezetésének gyermekbetegségeihez tartozó néhány jelenség értelmezése segíti az állandó diakonátus magyarországi bevezetésének rendkívül időszerű kezdeti lépéseit.

Az állandó diakonátus helyzete a magyar egyházban

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 1986. március 25-én kelt határozatában engedélyezte az állandó diakonátus bevezetését.¹ A döntésnek az ezt követő öt évben nem sok eredménye lett, hiszen 1991-ben még csak 3 felszentelt diakónus volt Magyarországon. A püspöki kar 1990-91-ben tűzte ismét napirendre a diakonátus kérdését. Az Országos Lelkipásztori Intézet közreműködésével született egy hosszabb, a diakonátus teológiáját és gyakorlati kérdéseit taglaló dokumentum, amely ugyan nem emelkedett törvényerőre, de szélesebb körben ismertté vált.² Ennek a dokumentumnak és az 1991-ben Budapesten tartott Nemzetközi Diakonátusi Tanulmányi Napoknak köszönhetően megnőtt az érdeklődés a diakónusi szolgálat iránt. 1995 közepén már 27 állandó diakónus működött az országban³, s mintegy 30 további érdeklődőről van tudomásunk, akik komolyan foglalkoznak a szentelési kérelemmel. Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye színódusának határozatai az állandó diakonátusról valószínűleg élenkítőleg hatnak majd a hivatások ébredésére.

A dinamikus számbeli növekedés ellenére a magyar diakonátusmozgalom elgondolkodtató nehézségekkel is küszködik. Sok probléma forrása, hogy elkezdődött az állandó diakónusok szentelése és szolgálatba állítása anélkül, hogy elindult

volna egy sajátos, speciális, kimondottan diakónusoknak szánt képzés.⁴ További nehézségek fakadnak abból, hogy a diakonátus bevezetését nem előzte meg mélyebb teológiai reflexió, tudatformálás a diakónusok helyéről és feladatairól az egyházban. Így nem csoda, hogy maguk a diakónusok is nehezen találják meg sajátos helyüket és feladataikat az egyházban, amikor még gyakran a papok és hívek is bizonytalanságokkal küszködnek. Klerikusok és világiak gyakran tesznek fel ilyen és hasonló kérdéseket: mi a diakónus, mi a diakónusi hivatás; miért kell felszentelni őket, ha püspöki megbízás alapján világiként is segíthetik a papokat lelkipásztori feladataik ellátásában; egyes elkötelezett világiak diakónussá szentelése nem vezet-e újabb szakadáshoz a klérus és a világiak között; nem jelenti-e a női férfiak felszentelése a papi celibátus átértékelését; nem fenyeget-e az a veszély, hogy papjelöltek (néző) diakonátus választásával a „könnyebb” (könnyebbnek vélt) utat választják; elfogadják-e a hívek a női diakónust az ige és az oltár szolgálatában; el tud-e az egyház tartani családos főállású diakónusokat; a nem főállásban egyházi alkalmazott diakónusok szabadidejükben tudnak-e számottevő segítséget nyújtani a túlterhelt papságnak?

A felsorolt kérdések nem újkeletűek, végigkísérik a diakonátus újrabevetését a kezdetektől napjainkig, s folyamatosan az elméleti és gyakorlati érdeklődés közepontjában állnak. Nem is kíséreltem meg, hogy mindezen kérdésekre teoretikus választ adjak. Elméleti megfontolások helyett vázlatosan ismertetem az állandó diakonátus újrabevetésének mintegy 60 éves történetét. Meggyőződésem, hogy a történelmi tapasztalatok értelmezése és értékelése, ha nem is kész receptekkel, de továbbgondolásra serkentő ötletekkel és a mai magyar valóságra alkalmazható megoldásokkal szolgál.

A szerteágazó kérdéskör megválaszolása két fő kérdés köré csoportosítható: mi a diakónus sajátos hivatása és helye az egyházban; s hogyan függ össze, illetve hogyan nem függ össze a diakonátus újrabevetése a világegyházban tapasztalható paphiánnyal?

A diakonátus megújításának gyökerei

a/ A diakónia újrafelfedezése az egyházban

Már a 2. világháború előtt, különösen a német karitás körében, de ettől függetlenül a világ más pontjain is a figyelem az egyházi közösség három alapfunkciójára, a *leiturgia* (istentisztelet és szentségek), a *martyria* (tanúságtétel és igehirdetés) és a *diakónia* (szeretetszolgálat) egymástól elválaszthatatlan hármasságára irányult. A 2. világháború borzalmai és következményei tovább erősítették ezt a gondolatot: az egyháznak Krisztus nevében törödni kell az elesettek, szegények, özvegyek, árvák, hontalanok, hajléktalanok testi-lelki bajaival, azaz gyakorolnia kell a diakóniát. A Harmadik Birodalom a dachau koncentrációs tábor 26. blokkjában különböző nemzetiségű papokat, szerzeteseket tartott fogságban. P. Pies jezsuita a *Stimmen der Zeit* 1947. októberi számában számolt be „A 26-os blokk — papok tapasztalatai Dachauban” című cikkében a fogságban letisztult gondolataikról. A kérdésfeltevésük így hangzott: a háború borzalmai után, hogyan lehet hitelesen beszélni Isten szeretetéről, hogyan találhat az egyház újra önmagára. A választ a diakóniában találták meg: az egyháznak a Diakónus-Krisztus szeretetével kell jelen lennie a világban, elsősorban a rászorulóknak között.

b/ A diakonátus újrafelfedezése az egyházban

A diakónia újrafelfedezéséből logikusan és rövidesen következett a diakónusi rend jelentőségének az újrafelfedezése. A freiburgi szociálismunkás képzésben részt vevő fiatalok egy csoportja Hannes Kramer vezetésével 1950-től tudatosan foglalkozott a diakonátussal. Élethivatásukban, a segítő foglalkozásban az evangéliumok és az ősegyház diakónusait vélték felfedezni. Diakónuson a szolgálni jött Diakónus-Krisztus szellemében munkálkodó embert értették.⁵ A második ilyen kört ugyancsak Hannes Kramer alapította Münchenben. Majd sorra születtek az ún. diakonátusi körök (Köln, Trier, Lyon) a diakonátus megújításának tanulmányozására.

c/ A téma teológiai kidolgozása

Az alulról jövő, „laikus” kezdeményezéseket a diakonátus megújítására jeles teológusok tették teológiailag „szalonképessé”. Gazdag irodalmi tevékenység kezdett kibontakozni a témában. 1953-ban jelentette meg W. Schamoni a „Familienväter als geweihte Diakone (Családapák mint felszentelt diakónusok)” című könyvét. 1959-ben a bécsi Herder adta ki Josef Hornef „Kommt der Diakon der frühen Kirche wieder?” (Visszatér az ősegyház diakónusa?) című könyvét, amely az 1949-től publikált cikkeit tartalmazta. (E könyvet 1962-ig öt nyelven is kiadták.) Ezt követte 1962-ben Karl Rahner és Herbert Vorgrimler szerkesztésében a máig is mértékadó mű, a *Diaconia in Christo*. A kötet egészében a diakonátus felújítása mellett foglalt állást, de helyt adott az ellenvéleményeknek is.

A tanulmánykötet legnagyobb jelentősége az volt, hogy tudományos alapossággal kidolgozta a diakónia és a diakonátus bibliateológiai, patrisztikai, dogmatikai alapjait, egyháztörténelmi, jogi vonatkozásait. E tanulmány keretei között nincs lehetőség a diakonátus és a diakónia bibliateológiai alapjainak kimerítő ismertetésére. Az Újszövetség figyelmes olvasója azonban kiolvashatja az evangéliumokból, hogy az ősegyház mennyire fontosnak tartotta a diakónia gyakorlását. A tanítványok Jézus egész életét, földi működését diakóniának, szolgálatnak tekintették, s tudatában voltak, hogy Jézus minden követőjét erre a szolgálatra hívta (Mk 10,42; Lk 22,26-27).

Az evangéliumok szóhasználatában a *diakonein* (szolgálni) szó nem korlátozódik az asztal szolgálatára, hanem a szükségét szenvedő embertárs szolgálatát jelenti Krisztus tanítása és az ő mértékadó szolgáló szeretete szerint. Máté evangéliumában az utolsó ítélet mércéje is a szegények, a legkisebbek *szolgálat*a lesz (vö. 25, 44-45).

Szent Pál leveleiből tudjuk, hogy a püspökök és presbiterek mellett a diakónusok is milyen fontos szerepet tölthettek be a közösségek életében.

A Csel 6,1-7-ben leírt 7 „diakónus” megválasztása nem csupán a diakonátus alapítását beszéli el, hanem arról tanúskodik, hogy az apostolok a Krisztustól kapott teljhatalom és feladat gyakorlására munkatársakat választottak. A diakónusoknak „kiosztották” a konkrét felebaráti szeretet gyakorlását, mert belátták, hogy egyidejűleg nem tudják ellátni az ige, a szentségek és a szegények egyaránt fontos szolgálatát. Ugyanakkor az Apostolok Cselekedetei arról is tanúskodik, hogy a diakónusok nemcsak az asztal szolgálatát látták el. István beszédéből kitűnik, hogy gyakorlott katekéta volt (Csel 7,2-53), Fülöp Szamáriában a helyi közösséget vezette (Csel 8,4-13), missziós munkát folytatott, keresztelt (Csel 8,26-40).

Röviden, a végsőig leegyszerűsítve a diakonátus lehetőségét kutató teológusok és elkötelezett világiak számára a Szentírás és az ősegyház életének tanulmányozása az alábbi tanulsággal szolgált: Krisztus egyházában a diakónia gyakorlása a közösség olyan fontos és lényegi életmegnyilvánulása, hogy *állandó* és *folyamatos* gyakor-

lása külön erre a feladatra rendelt hivatalviselőt kíván. Ez a hivatalviselő a diakónus, aki a szolgáló Krisztus szentségi megjelenítője az egyházban és a világban.

d/ A zsinat összehívása és a diakonátus előterjesztése

XXIII. János pápa 1959-ben hirdette meg a II. Vatikáni zsinatot. Ekkorra már létezett a diakonátusi körök nemzetközi összefogása, széles körben ismert volt a diakónia és diakonátus teológiája, elérkezett a nagy lehetőség a karizmatikus kezdeményezés nyilvánosság elé tárására. A diakonátus újjáélesztésének lehetőségét — Hannes Kramer szavait idézve — „sok mélyen keresztény ember is örülségnak, pusztá utópiának minősítette”. 1961-ben a diakonátusi körök közzétettek egy írást „És ők rájuk helyezték kezüket” címmel, majd 1962 májusában a diakonátus ügyének pártfogóival együtt kérő levelet intéztek a világegyház püspökeihez a diakonátus ügyének napirendre vétele ügyében, s a zsinati atyák kezébe adták a restaurációt előkészítő szellemi munka gyümölcsét, a *Diaconia in Christo* gyűjteményes kötetet Karl Rahner latin nyelvű ajánlólevelével együtt.

A résztvevők visszaemlékezései szerint a mozgalomnak nem sok esélye volt arra, hogy a zsinat a diakonátust az általa szándékolt értelemben tárgyalja.

S ekkor következett be az a fordulat, amelynek hatására a diakonátus „átment” ugyan a zsinaton, de ami a mai napig is sok elméleti és gyakorlati nehézséget okoz. Ez pedig nem más, mint az, hogy a diakonátus újrabevetésének legfőbb érvévé a *paphiány* felvetése lett.

A diakonátus újrabevetésén fáradozó teológusok, „diakónusi hivatások”, püspökök, bíborosok (köztük Döpfner német, Landazuri-Ricketts perui, Suenens belga, Richaud francia, Seper jugoszláviai, később római) a diakonátust az egyház gazdagodásának, a forrásokhoz való visszatérésnek, az egyházközségek elemi, diakonális megújulásának tervezték, nem pedig kényszerűségből elfogadott kisegítésnek, a *paphiány* miatti kompromisszumnak. Mint láttuk, a diakónia és a diakonátus korábbi, spontán újrafelfedezése során a *paphiány* nem játszott szerepet.

e/ A *paphiány* mint fő érv és az eredeti elképzelések „harca” és szintézise a zsinaton⁷

E tanulmány keretei nem engedik, hogy részletesen bemutassam a zsinati ülészakok vitáit. Néhány tény, adatot azonban mégis ismertetek, hogy az olvasó megértse valamit abból a csodálatos folyamatból, az állandó diakonátus visszaállításából, amit II. János Pál pápa „*a Szentlélek működése nagy és látható jelének*” nevezett.⁸

Az első zsinati ülészakon az „Egyházzól” szóló szkéma meg sem említette a diakonátus kérdését. A második ülészakra (1963) átdolgozott szkémában már szerepelt a diakonátus a következő formában: „*A jövőben a diakonátust mint a hierarchia önálló és állandó fokozatát lehet gyakorolni, ha az egyház ezt bizonyos területeken, vagy akár mindenütt lelkipásztori okokból tanácsosnak tartja. Ezekben az esetekben az egyházi hatóságok feladata lesz eldönteni, hogy a diakónusok celibátusra kötelezettek lesznek vagy sem.*” Lehetetlen az ülészak vitáit, vagy akár csak a vezérszónokok néhány gondolatát idéznünk, de néhány számadat ismertetése elengedhetetlennek tűnik. Ximenes Henriques püspök adatai szerint 45 atya szólt 759 nevében a diakonátus bevezetése mellett, 25 atya pedig 82 nevében ellene. Érintették a teológiai kérdéseket is: a diakónusszentelés szentség, amely a hivatáshoz kegyelmet és karizmat ajándékoz. A diakónus is részesedik a püspöki teljhatalomból. Az viszont, hogy a *paphiány* nem a diakonátus visszaállításának igazi indoka, alig került szóba. Érthető okokból a

diakonátus bevezetésének legtöbb támogatója az akut paphiánnyal küzdő kontinensek püspökei közül került ki. Heves vitát váltott ki a celibátus kérdése is. Ugyanakkor új szempontokat is bevontak az érvelésbe: a diakonátus bevezetése mellett szól, hogy a *diakónusok az összekötő híd szerepét tölthetik be a papok és a hívők között*. Sokan úgy foglaltak állást, hogy egyetlen püspököt sem lehet kényszeríteni a diakonátus bevezetésére, de meg kell adni a *lehetőségét*. A második ülésszak hosszu, heves vitái azonban az ülésszakot lezáró próbaszavazáson meglepő eredményt hoztak: 2120 zsinati atya közül 1588 helyeselte, s csak 525 utasította el az állandó diakonátust. Ekkor már a szavazatok háromnegyed része egyetértő volt.

A végső kérdések eldöntését a harmadik ülésszak (1964) hozta meg. Az első szavazáson az atyák 2055 igen szavazattal 94 ellenében képviselték, hogy a diakonátus szentség. A második kérdésre, az állandó diakonátus bevezetésének *lehetőségére* 1903 igen szavazat állt 22 nemmel szemben. Érettebb korú nős férfiak diakonátusra engedésére 1598 atya szavazott igennel, 629 nemmel. A fiatalabb nős férfiak diakonátusra bocsátását azonban 1364 nem szavazattal 839 igen ellenében elutasította a zsinat. 1964. november 19-én került sor az „Egyházzól” szóló egész szkéma szavazására: 2134 igen állt szembe 10 nemmel.

Az ünnepélyes kihirdetést megelőző újbóli szavazáson a nemleges szavazatok aránya 3-ra csökkent.

Igaz, hogy a paphiány mint fő érv alapján, de a zsinat döntött az állandó diakonátus bevezetésének lehetősége mellett, a hivatal gyakorlását lehetővé tette érettebb korú házaspárú férfiaknak is, s ami a diakonátust mint diakóniát szemlélők szemében a legfontosabb volt, a zsinati szövegekben búvópatakként bentmaradtak az eredeti, a szentírási-ősegyházi diakonátus felújítását lehetővé tévő gondolatok is. Ilyenformán nyitva maradt az út az eredeti, az egyház gazdagodását, az egyházközségek diakonális megújulását célzó elképzelések megvalósítása előtt.

A diakonátusról szóló fő szöveg a LG 29. pontja:

„A hierarchia alsó fokán állnak a diakónusok. Ők nem papságra, hanem szolgálatra kapják a kézfeltételt. Szentségi kegyelemben megerősödve szolgálnak Isten népének a liturgia, az ige és a szeretet diakóniájában.”

Hasonlóan fontos kijelentést tartalmaz a Christus Dominus kezdetű határozat a püspöki szolgálatról:

„A püspököké ugyanis az egyházi rend teljessége, tőlük függenek hatalmuk gyakorlásában mind az áldozópapok ... mind a szerpapok, akiket szolgálatra szentelnek fel...” (CD 15)

Az eredeti diakonális szándékot őrzi a Határozat az egyház missziós tevékenységéről is: *„Hasznos lesz ugyanis, ha azok a férfiak, akik ténylegesen diakónusi szolgálatot teljesítenek, mert mint katekisták az isteni igét hirdetik, a plébános vagy a püspök nevében a távoleső keresztény közösséget vezetik, a szociális és karitatív szervezetekben a jótékonyt gyakorolják, megerősödjenek az apostoloktól áthagyományozott kézfeltétel által, és közelebb lépjenek az oltárhoz, hogy a diakonátus szentségi kegyelmeivel hatékonyabban tölthessék be tiszttüket.” (AG 16)*

Beszédes a Határozat a keleti katolikus egyházakról is, hiszen itt egyértelmű, hogy nem a paphiány indokolja a diakonátus újrabevetését, hanem az egyháznak az a sajátos gazdagodása, amit a hierarchia kiegészülése jelent: *„A zsinat azt kívánja, hogy az állandó diakonátus intézményét állítsák vissza ott, ahol már feledésbe ment, és így támadjon új életre a keleti egyházakban az egyházi rend ősi fegyelme.” (Kiemelések tőlem. M.F.)*

VI. Pál pápa motuproprio i diakonátusról⁹

Sacrum diaconatus ordinem (1967. jún. 18. AAS 59. 697-704.o)

A pápa ezen apostoli iratában rendelkezik az állandó diakonátus bevezetésének néhány kérdéséről.

A Bevezetőben a pápa megerősíti a diakonátus teológiájának egyik sarkalatos pontját: a szentelés értelme az, hogy „*a megjelölt az eltörölhetetlen jegy és a különleges kegyelem által olyanformán gazdagodik, hogy akik meghívottak, azok tartós módon szentel-hessék magukat Krisztus és az egyház misztériumainak*”. A pápa ezzel megerősítette az eredeti elképzelést, miszerint a szentelésre a diakónia tartós, életformajellegű gyakorlatja miatt van szükség.

A II. fejezetben rendelkezik a pápa a szenteléshez szükséges életkorról: celibátus-ra kötelezett fiatalok esetében a betöltött 25. év. Ugyanitt szól a fiatal diakónusjelöltek képzéséről. A képzést külön házban kell végezni, s legalább 3 évig kell tartania.

A III. fejezetben az idősebb, akár házasság, akár nőtlen férfiak szenteléséhez engedé-séről szól. Nő-s férfiak esetében a szentelés feltétele a betöltött 35. életév, több éves házasság, a család példamutató keresztény élete, s megfelelő képzés.

Ha a képzés intézményben nem oldható meg, akkor „*a jelöltet képzés céljából valamely kiváló papra kell bízni, aki vállalja az ő vezetését és tanítja őt*”. A 16. pontban kijelenti a pápa, hogy a diakónusszentelés is házassági akadályt képez.

Az V. fejezet megismétli a II. Vatikáni zsinat tanítását a diakónusok feladatairól az igehirdetésben, a liturgiában és a testvéri szeretetszolgálatban. A VI. fejezet a diakónusok lelkiéletével foglalkozik, a VII. a szerzetes diakónusokkal, a VIII. pedig a szenteléssel.

A Sacrum diaconatus ordinem nem hozott lényegesen újat a Zsinat tanításához képest, de konkrét előírásaival megnyitotta a lehetőséget az első diakónusszentelé-sekre (Köln, 1968).

Ad pascendum (1972. augusztus 15. AAS 64. 534-540. o.)

Az Ad pascendum kezdetű motuproprio a diakónusszentelés rendjét hivatott szabályozni, témánk szempontjából azonban kiemelkedően fontos a Bevezető. A pápa visszatér a diakonátus szentírási-ősegyházi szemléletéhez és méltatásához, így mintegy legitimálja a diakonátus megújításának a paphiánytól teljesen független indokait. Az Ad pascendum apostoli iratnak nagy szerepe volt abban, hogy a diakonátus újrabevetése miatt alakulhatott a paphiány ellenére mégis döntően az eredeti diakónia-gondolat szellemében.

„*Antiochiai Szent Ignác ... megjegyzi: Szükséges, hogy a diakónusok, akik Jézus Krisztus titkainak a közvetítői, mindenáron, mindenkinek a meglegedésére szolgáljanak. Ők ugyanis nem ételek és italok szétosztásáért diakónusok, hanem Isten egyházának a szolgálói.*”

... A Didascalia Apostolorum „*a diakónust úgy jellemzi, mint aki a püspök füle, szája, szíve és lelke*”. A diakónus a püspök rendelkezésére áll, hogy mindenben Isten népét szolgálja és gondozza a betegeket és szegényeket; tehát helyesen és méltán nevezik őt „*az árvák, az istenfélők, az özvegyek, a lélekben buzgók barátjának, a jó cselekedetek kedvelőjének.*”

„Ezen kívül a tisztséget azért kapta, hogy a házhoz kötött súlyos betegeknek elvigye az eucharisziát, szolgáltassa ki a keresztséget, a püspök kifejezett akarata szerint pedig lássa el Isten igéjének a szolgálatát.”

„Így a diakonátus az egyházban csodálatosan felvirágozott, egyszersmind pedig Krisztus és a testvérek iránti odaadás rendkívüli tanúbizonyosságát nyújtotta a szeretet-cselekedetek gyakorlásában...”

„... a II. Vatikáni zsinat támogatta a kívánságokat és a kéréseket, hogy az állandó diakonátust vissza kell állítani... Azért, hogy legyen a szükségben lévő vagy hiányokkal küzdő keresztény közösségeknek ügyvédje, a helyi keresztény közösségekben a szolgálat és diakónia szellemének előmozdítója, magának az Úr Krisztusnak jele vagy szentsége, aki nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon.”

VI. Pál pápa második apostoli irata helyreállította azt a felborult egyensúlyt, amely annak következtében állt be, hogy az állandó diakonátus eredeti, biblikus-ősegyházi megalapozottságú visszaállításának értékeit elhomályosította a zsinaton túl nagy hangsúlyt kapott paphiány.

Az állandó diakonátus megvalósítása a világegyházban. Tények és következtetések

Afrika	23 országában	307
Egyesült Államok és Kanada		11.175
Amerika többi	31 országában	2.611
Ázsia	16 országában	105
Ausztrália és Óceánia	11 országában	126
Európa	28 országában	5.884
A világegyház	111 országában	20.948

A diakónusok száma és területi megoszlása 1995. januárjában¹⁰

Ha a diakonátus elterjedtségét jelző statisztikára pillantunk, azonnal szembetűnik, hogy a diakónusok száma nem ott a legmagasabb, ahol a legnagyobb a paphiány. A diakonátus ügye elsősorban a harmadik világ püspökeinek szavazataival „ment át” zsinaton, ennek ellenére mégis ezekben az országokban elenyésző a diakónusok száma. A gyakorlat — úgy tűnik — azt igazolja, hogy a diakonátus valóban nem a paphiány megoldására való, legalábbis nem abban az értelemben, hogy a diakónus papot helyettesít. Németország példáján jól illusztrálhatjuk ennek a kijelentésnek az igazságát. 1994-ben az országban 16.416 egyházmegyés pap és 4.238 szerzetes pap élt (a nyugdíjasokat is beszámítva). Az alig több mint 20.000 pap mellett 5.939 főállású lelkipásztori kisegítő dolgozott. Az iskolai hitoktatókról és hittanárokról nincs adat. Ennyi papra és főállású lelkipásztori kisegítőre mindössze 1.776 állandó diakónus jutott. Ezek közül 640 főállású, 1.124 pedig polgári foglalkozás mellett diakónus (12 szerzetes). Az adatokból kitűnik, hogy a papság munkáját elsősorban nem a diakónusok, hanem a főállású lelkipásztori munkatársak könnyítik. A diakónusok nagy része nem papi feladatokat vesz át, hanem a papok mellett sajátos diakónusi feladatot lát el. A pap és a diakónus feladatköre nem helyettesítő, nem rivalizáló, hanem *komplementer*, kiegészítő feladatkör. A pap a közösség közép-pontjában állva, főként az eucharisztia való elnökléssel a helyi közösséget vezeti, a diakónus pedig az egyház és a társadalom peremén, ahol az egyház már, vagy még nincs jelen, képviseli Krisztust és az Őt követő szolgáló egyházat különösen a rászoruló körében. Tolmácsolja Krisztus szeretetét elsősorban a nehéz helyzetben lévőknek. Felkeresi a betegeket, kórházban lévőket, idősek otthonait, börtönöket. Igyekszik felkutatni a hajléktalanokat, hontalanokat, munkanélkülieket, alkoholbetegeket, drogfüggőket. Liturgikus szolgálatával hitelesen tanúsítja az Isten- és emberszeretet egységét, igeszolgálatával pedig folytonosan felhívja a hívő közösség figyelmét a diakónia, a szeretetszolgálat fontosságára. Ahol a kétféle hivatást, a papit és a diakónusit elméletben pontosan körülhatárolják és megfogalmazzák, a gyakorlatban pedig mind a pap mind a diakónus a rendjének megfelelő feladatokat teszi,

ott nem áll fenn annak veszélye, hogy a diakonátus lehetősége papi hivatásokat von el az egyháztól.

A diakonátus újrabevetése történetének rövid bemutatásával, az idevonatkozó zsinati és zsinat utáni dokumentumok ismertetésével talán választ kapott az olvasó az írás elején megfogalmazott kérdések egy részére: mi a diakónus, hol a helye az egyházban, miért szükséges a szentelés, jelent-e veszélyt a papi hivatások számának alakulására.

Feltettük azt a kérdést is, vajon egyes elkötelezett keresztények diakónussá szentelése nem vezet-e az egyház további klerikalizálódásához, nem vezet-e újabb szakadáshoz a klérus és a hívek között. Ha a diakónus helyesen értelmezi hivatását, akkor tudatában van annak, hogy nem egyszemélyben neki kell végeznie az egyházközség karitatív feladatait. A diakónus nem „felszentelt szociális munkás”. A diakóniát nem az egyházközség tagjai helyett vagy nevében végzi, hanem velük együtt. A diakónus feladata az egész közösség ösztönzése a diakóniára, a szereletszolgálatra. Léte és jelenléte állandó felszólítás az egyház minden tagjának, hogy egységben élje meg az Isten- és emberszeretetet. Kevésbé fenyegeti a diakónust az elkülönülés veszélye amiatt is, mert többnyire családos ember, akit családi és munkahelyi kapcsolatai sok-sok szállal kötnek a közösség tagjaihoz.

További kérdés, hogy az egyház főállásban vagy nem főállásban foglalkoztatná-e diakónusait. A világegyházban szolgálatot teljesítő mintegy 21.000 diakónus több mint 80 százaléka polgári foglalkozás mellett diakonizál. Ez sok helyütt nyilvánvalóan anyagi kérdés is, hiszen az egyház nincs mindenütt abban a helyzetben, hogy családok munkatársakat megfizessen. De a kérdés megválaszolása mégsem ilyen egyszerű. Azokat az országokban is sok a nem főállású diakónus, ahol bérezésüknek nem volna akadálya. (Az Egyesült Államokban az elmúlt években egyetlen főállású diakónus sem volt, Németországban is több a nem főállású, mint a főállású.) A legtöbb diakónus nem polgári foglalkozása mellett, *szabadidejében* teljesíti diakónusi szolgálatait, hanem mint orvos, ápoló, szociális munkás, pszichológus, nevelő, tehát *segítő hivatású szakember* munkájában, polgári foglalkozásában éli meg a diakonátusát. Sokan dolgoznak börtönökben, kórházakban haldoklók között, menekültügyi hivatalokban, hajléktalanok között stb. Őket nem tekintjük „főállású” diakónusoknak, pedig a nap 24 órájában azok. Ez a gondolat átvezet annak a felvetésnek a megválaszolására, hogy tudnak-e a nem főállásban egyházi alkalmazott diakónusok számottevő segítséget nyújtani a papnak. A válasz a fent elmondottakban rejlik. A rászoruló felkarolása, a diakónia szellemének ébrentartása az egyházközségben nem mérhető óraszámban. Sőt több országban érzékelhető az a tendencia, hogy a nem főállású diakonátus mintha jobban megfelelné a szentírási-ősegyházi modellnek. Óvatos vélemények szerint a diakonátus ott terjed dinamikusabban, ott vonzóbb, ott ébred több diakónusi hivatás, ahol a nem főállású formát részesítik előnyben. Ez persze mit sem von le azok érdemeiből, akik teljes munkaidejükben az egyháznak és a diakóniának szentelik magukat. Magyarországon viszont, ahol egyelőre nincs meg a főállású diakónusok alkalmazásának anyagi fedezete, vigasztaló lehet a tudat, hogy a szükségből is kovácsolhatunk erényt, s a nem főállású diakónusok szentelése is hozzájárulhat a magyar egyház gazdagodásához, diakonális, zsinati megújulásához.

Mit kell tennünk azért, hogy hazánkban is érezhető, megtapasztalható legyen a diakóniában a *Szentlélek működésének nagy és látható jele*? Kada Lajos érsek mint a Szentségi és Istentiszteleti Kongregáció titkára ünnepi beszédet tartott Budapesten 1991. április 6-án a diakonátus újrabevetésének 25. évfordulója alkalmából. Az előttünk álló feladatokról a következőket mondta: „*Megállapíthatjuk, hogy a diakónusok tevékenysége ott gyümölcsöző a helyi egyház számára,*

- ahol a papokat már a szemináriumtól kezdve felkészítik a diakónusokkal való együttműködésre, s ahol a papok, elsősorban a plébánosok ténylegesen jól együttműködnek velük;
- ahol a diakónusokat gondosan választják ki, alaposan képzik, s rendszeres a továbbképzésük is;
- ahol a diakónusok rendjüknek megfelelő és őket kielégítő feladatokat kapnak;
- s ahol a megfelelően felkészített feleségek férjük diakónusi munkáját teljes szívvel és érdeklődéssel támogatják.”

Azokat az éveket éljük, amikor a magyar egyháznak sok éves lemaradást behozva kell sietősen haladnia a zsinati megújulás útján. Bizonytalán hozzájárul egyházunk zsinati és diakonális megújulásához, ha mind több alkalmas, jól képzett, a rászorulóknak Krisztust látó, autentikus diakónusi hivatással rendelkező diakónus jeleníti meg az egyházban és a világban Krisztust, az egyetlen Diakónust, aki „nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy Ő szolgáljon ...” (vö. Mt 20, 28).

Jegyzetek, felhasznált irodalom: 1. A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata V. 2. Szent István Társulat, Budapest, 1986. — 2. Rendelkezés az állandó diakonátusról; Irányelvek az állandó diakonátus bevezetéséhez. — 3. Budapest-Esztergom: 11; Kalocsa-Kecskemét: 5; Eger: 1; Győr: 1; Kaposvár: 2; Szeged: 2; Vác: 2; Székesfehérvár: 2; Pannonhalma: 1. — 4. Jelenleg egyedül a Kalocsa-Kecskeméti egyházmegye diakonusképző intézményében, a Szent István Diakonátusi körben folyik 1988 óta speciális diakonusképzés. — 5. *Hannes Krämer*: Diakónia és diakonátus, *Mérleg* 1974/3. sz. — 6. *Quaestiones Disputatae* 15/16, Herder 1962. — 7. *Josef Hornfer*: Die Anfänge des Diakonatserneuerung, in: *Der Diakon. Ein Werkbuch für den deutschsprachigen Raum*, (Szerk: A. Fischer, H. Kramer, H. Vorgrimler) Freiburg 1970. — 8. *Ansprache von Papst Johannes Paul II. an Diakone und ihre Frauen* in: *Detroit/USA* am 19. September 1987. *L' Osservatore Romano*, 1987. 44. — 9. VI. Pál apostoli iratait dr. Rencsik István fordításában közlöm a jegyzetek elhagyásával. — 10. Az adatok az Egyház Statisztikai Évkönyvéből és az IDZ saját információiból valók.

További irodalom: *Lehmann, Karl*: In allem wie das Auge der Kirche, *Diaconia Christi* 1994/1-2. — *Rahner, Karl*: Die Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils über den Diakonats, *Schriften zurr. Th.* Bd. VIII. 541-552. Einsiedeln-Zürich-Köln 1967. — *Rahner, Karl*: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, *Schriften zur Th.* Bd. V. 303-355. Einsiedeln-Zürich-Köln, 1968. — *Steinkamp, Hermann*: *Diakonie der Gemeinde. Entwurf einer praktisch-theologischen Theorie*, Freiburg, 1985. — *Vorgrimler, Herbert*: *Zur Theologie des Diakonates*, in: *Der Diakon heute*, Würzburg, 1969. — *Wollmann, Gabriele*: *Die Ständigen Diakone – Berufswirklichkeit und Selbstverständnis*, Mainz, 1983.

„A katolikus egyház visszavonhatatlan döntéssel elkötelezte magát az ökumenikus mozgalomban, és azt minden lehetséges módon szeretné elősegíteni. Mint Róma püspökének, szolgálatomnak egyik alapvető szempontja az, hogy ezt az egységet szolgáljam. Ezért szívből remélem, hogy magyarországi látogatásom is előmozdítja és erősíti az ökumenikus kapcsolatokat a keresztények között.”

**II. János Pál pápa
a debreceni ökumenikus találkozón
1991. augusztus 18.**

Yves Congar

ISTEN NŐI ARCA

1995 június 22-én, hosszú, súlyos betegség után 91 éves korában elhunyt századunk egyik legkiválóbb teológusa, Yves Congar. Szent Domonkos rendjének volt tagja, peritusként vett részt a II. Vatikáni zsinaton, nagyszámú értékes könyvnek és tanulmánynak volt szerzője. Szenvedélyesen szerette egyházát, évtizedeken át munkálkodott a keresztények egységéért. Szavával és tollával az evangélium terjesztésének volt hűséges munkása. Rá emlékezve közöljük egyik írását.

Az évszázados, nyomasztó férfiuralom ellenhatásaképp manapság különös nyomatékkal vetődik fel Isten női tulajdonságainak, sőt nőiségének a kérdése. Az „Isten” szó minden nyelvben hímnemű. A szentháromságtan Isten Fiáról beszél, aki férfi alakjában lett emberre.

Ha megfontoljuk, mennyire óvakodik a Szentírás attól, hogy Istent nemi jellemzőkkel ruházza fel, e tényeknek nyilván nem tulajdonítunk a kelleténél nagyobb fontosságot. Izrael egész környezetét a női istenségek kultusza jellemezte, az élő Isten mellett azonban nem áll istennő. Istent — igéjére és Jézus Krisztus kinyilatkoztatására hallgatva — „Atyának” hívjuk, de nem gondoljuk, hogy tartozna hozzá feleség vagy anya — afféle anyaisten — is. Ha nem ódzkodnánk az antropomorfizmustól, akkor Bérulle nyomán azt mondhatnánk, hogy Isten, akitől az Ige származik, „egyszerre lát el apai és anyai feladatot, amikor önmagában ad életet Fiának és méhében hordozza őt”. Aquinói Szent Tamás szerint a Szentírás, midőn megszülött Igéről beszél, olyasmit állít az Atyáról, ami a testi világban megoszlik az apa és az anya között; Istent mégsem nevezhetjük anyának, mivel tiszta aktus, míg az anyára, ha embert fogan, passzív-befogadó szerep hárul. Szent Tamás elgondolása a modern lélektan számára elfogadhatatlan.

Ha azonban „Isten a maga képmására teremtette az embert, / Isten képmására teremtette, / férfivá és nővé teremtette őket” (Ter 1,27), akkor Istenben, transzcendens módon, nyilván van megfelelője a férfiasságnak, miként a nőiességnek is.

„Feledheti-e kisdédét az anya?”

A kinyilatkoztatás Istene csakugyan nem nélkülözi a női vonásokat — ezekre a Biblia szókincsében is felfigyelhetünk.

Mindenekelőtt Isten gyengédségére. Van persze atyai gyengédség is: Isten, az Atya gyengédsége (Zsolt 103, 13; Iz 63,16). A gyengédség Jahve jellemzőihez tartozik (Kiv 34, 6; Zsolt 25,6; 116,3); az erőteljes prófétai szövegek és a fogalomban rejlő konkrét képzet szerint azonban inkább női tulajdonság.

„Én tanítottam járni Efraimot, kézen fogtam őket (az efraimitákat)... emberi kötelékkel vontam őket, a szeretet kötelékével. Úgy bántam velük, mint amikor valaki arcához emeli gyermekét. (...) Hogyan adnálak oda, Efraim, hogyan szolgálatnád ki, Izrael? (...) Megindult a szívem, egészen elfogott a szájalom” (Oz 11,3). „Hát nem drága fiam-e Efraim, és nem kedves gyermekem-e? Valahányszor megfeyetem, mégis mindig törődöm vele. A bensőm remeg érte, irgalmaznom kell neki” (Jer 31,20).

„De Sion ezt mondta: Elhagyott engem az Úr, megfeledkezett rólam az én Uram! Feledheti-e kisdédét az anya, nem könyörül-e méhe gyermekén?” (Iz 49,14 k.). „Ahogyan az anya vigasztalja fiát, úgy vigasztallak én titeket” (Iz 66, 13).

A gyengédséget kifejező *rahamim* (emberi benső) a *rahem* (anyaméh) többes száma. A gyengédség nőnemű. Istennek anyai érzésvilága, anyai szeretete van. Jézus ugyanígy érzett; a szinoptikusok szerint gyakran tapasztalt mély megindultságot. Elődeink női tulajdonságokat, tevékenységeket, magatartásformákat ünnepeltek Krisztusban — tejjel táplál, szelíd, jóságos, szeretetteljes —, olyannyira, hogy kialakult Krisztus *mint anya* tisztelete. Főként a szerzeteselőjáróknak ajánlották eszményképül: az apát (vagy apátnő) tanúsítson anyai szeretetet. A példát a legapróbb részletekig követték a 12. század nagy ciszterci apátjai és szerzetesei: Bernát, Rievaulx-i Elréd, Igny Guericus, Stellai Izsák, Perseigne-i Ádám, Froidmont-i Helinandus, St. Thierry Vilmos, de esetükben inkább pszichológiai, mintsem teológiai megnyilvánulásokról van szó. A Szentlélekről egyetlen egyszer sem történik említés. Meglepő, hogy az Istenben fellelhető anyaság gondolatát egy angol misztikusnő, Norwich-i Julianna veti fel (a 15. század elején). Szerinte a Szentháromságban három tulajdonság különböztethető meg: Apaság, Anyaság és — Uraság. Julianna elsősorban a Bölcsesség témakörét felidézve tulajdonít anyaságot a második Személynek.

A Bölcsesség olyan, mint a *shekinah*, Isten jelenléte, bennünk lakása, lét- és cselekvésmódja — ti. a világban, az emberek között, Izrael körében. A Bölcsesség valamiképpen női vonás. Úgy szeretjük, úgy járunk nyomában, mintha asszony volna (vö. Sir 14,22 k.); jegyes és anya (14,26 k; 15,2 k.). Termékenységből meghittség, béke és öröm fakad. Az Újszövetség és a teológiai hagyomány a Bölcsességet Krisztussal, a Logosszal azonosítja, az Ószövetség viszont olykor a Lélekkel (Bölcs 9,17). A Nicea előtti atyák közül többen a Szentlélek megfelelőjét látták benne.

G. *Quispel* új értelmezéssel szolgált a Jelenések könyve 12. fejezetének sokat emlegetett asszonyáról: nem más, mint a Szentlélek, aki úgy kíséri útján az üldöztetés elől Pellába menekülő keresztény közösséget, ahogy a *shekinah* is elkísérte Isten népét a száműzetésbe. A fiúgyermek születése Jézus megkeresztelkedésére utal; a Nazarénus evangéliumban a Szentlélek szülőanyaként jelenik meg.

Nem nélkül

Isten nőiségét végül, a keresztény gondolkodásban, a Szentlélekre is vonatkoztatják. Közrejátszhatott ebben, hogy — a gyakran hangoztatott érv szerint — a héber és a szír nyelvben a *ruah* (*ruho*) nőnemű főnév. Ám ha eltekintünk is attól, hogy a szír *meltha* („ige”) ugyancsak nőnemű, tény, hogy a *ruah*-ot mindkét nyelv olykor hímnemben használja. Szírián minden olyan esetben, amikor harmadik személyre utal. Már Jeromos megjegyezte, hogy a „Lelket” jelentő szó a héberben nőnemű, a görögben semleges nemű, a latinban pedig hímnemű — ez is azt jelzi, hogy Isten független a nemektől.

Mind a zsidó, mind a szír kultúra talaján előfordul azonban, hogy a Szentleket Anyának nevezik. Így említi a zsidóság szellemi klímájában keletkezett Héber vagy Nazarénus evangélium, amelyre Alexandriai Kelemen, Órigenész és Jeromos is hivatkozik. A Jeromos által idézett helyeken a Jézus megkeresztelkedésekor alászálló Szentlélek nyilvánul meg az elhangzó kijelentésben: „Te vagy az én szeretett Fiam”. Szíriából származnak Salamon Odái, melyek a galambot (a Lelket) Krisztus Anyjához hasonlítják: mintegy Isten emlékeként táplálja Jézust. S megemlíthetjük, a zsidókeresztény ebioniták köréből, azt a látomást, amelyben Elkszáj roppant termé-tű angyalt pillant meg. Az angyalt, aki könyvet nyújt át neki, „nőnemű lény kísérte, éppoly hatalmas. A férfiú Isten Fia volt, a nőnemű lényt Szentléleknek hívták”. A

szír liturgia a Szentlelket irgalmas Anyához hasonlítja, a szíriai Afratész pedig 336-345 körül Perzsiában a következőt írja: „A férfi, aki nem házasodik meg, Istent Atyjaként s a Szentlelket Anyjaként tiszteli, a szeretet egyéb fajtáját nem ismeri”. R. Murray az alábbi részletre figyel fel Makáriosz egyik homíliájában: a bűnbeesés után az emberek „nem tekintettek immár sem az igazi mennyei Atyára és a jóságos, szelíd Anyára, a Szentlélek kegyelmére, sem gyengéd testvérükre, az Úrra”.

A Lélek mint Egyház: Éva

*Filippi Methodiosz*nál († 312) spekulációnak talán nem nevezhető, de kissé meglepő, egyszersmind rendkívül mély gondolatra lelhetünk. Miként A. Arbe rámutatott, Methodiosz nem a gnosztikusoktól vette át, hanem egy ősi, széles körben elterjedt hagyományból, amely Éva teremtésének történetét Krisztusra és Egyházára vonatkoztatta. Isten megteremtette Évát Ádám oldalából, és feleségéül adta — ugyanígy fakadt a keresztfán, a Logosz oldalából, az Igazság Lelke (Jn 16,13), a hét ajándék kútforrása (vö. Iz 11,2), hogy megformálja a Logosz jegyesét, az Egyházat. Az Egyház a Lélek élete és egysége, kivált a megtisztult lelkekben, a szűzekben, akik a szó legmélyebb értelmében jegyesek. Krisztus, az új Ádám, és az Egyház/a Szentlélek — a lelki Ádám és Éva. Folytonossággal, valódi tipológiai azonossággal van tehát dolgunk. A Lélek mint Egyház maga Éva, maga a jegyes.

Később ezt a gondolatot fűzi tovább *J. Scheeben* († 1888), aki kifejezetten hivatkozik Methodioszra, de egy másik szerző, Nazianzi Szent Gergely szövegét is idézi. Mivel kétfajta elképzelést vegyít, eszmélődése nehezen követhető. A tisztánlátás és a történeti összefüggés kedvéért Scheebenre később még visszatérünk. Előbb azonban 3. és 4. századi egyházatyákról ejtünk szót.

Az atyáknak szembe kellett nézniük egy kérdéssel, amely már a 3. században felmerült, az ariánusok és Makedóniosz pedig ismételten megfogalmazták: miként lehetséges, hogy a Lélek az Atyától származik, s mégsem Fiú, azaz nem fogantatás útján jön létre. S ha nem, akkor, hogyan lehet egylényegű az Atyával. Az A. Arbe által összegyűjtött szöveganyag, szerzőnként változó hangsúllyal, a következőt mondják: Éva más eredetű, másképpen jött világra, mint Ádám. Nem nemzés útján, tehát nem leánygyermekként, Ádámval mégis azonos természetű. Hasonlóképpen a Lélek is, a Fiút követően. Az atyák tehát párhuzamot vonnak a Szentlélek és Éva között, de csakis azért, hogy bebizonyítsák: egylényegű, noha nem fogantatás útján született. A Lelket csak Methodiosz látja el női vonásokkal.

Családhoz hasonló...

Nazianzi Gergely († 389/390), bár szándéka többé-kevésbé megegyező, az összetételt egy harmadik mozzanattal egészíti ki. Éva közvetlenül Ádámól ered, s így ered a Szentlélek is; ellenben Szét nemzés révén, azaz fiúként születik Ádámtól (és Évától). Hasonló gondolatra jut Damaszkuszi Szent János, csakhogy ő Szét helyére Ábelt állítja: „Ádám az, aki nem született, Ábel az, aki fogantatott, Éva pedig eredet útján jött a világra”. Láthatjuk, Gergely egyszerűen azt igyekszik bizonyítani, hogy a létesülés különböző fajtái ellenére fennállhat a lényegi azonosság. Célja tehát nem az, hogy a Szentléleknek női jelleget tulajdonítson, csupán eredetmódját hasonlítja Évához. Ha elgondolását következetesen továbbvinnénk, azt kellene mondanunk, hogy a Fiú, aki fogantatott, „a Patre Spirituque” (az Atyától és a Szentlélektől) származik. E felfogást napjainkban, finoman kidolgozott és mélyreható triadológiai ájával, Paul Evdokimov képviseli. Teológus Szent Gergely azonban nem ezt állítja.

A görögök szerint tehát a Szentháromságot csupán anyagi párhuzam hozhatja összefüggésbe a családdal: az apával, az anyával és a fiúval. A párhuzamot a korszellem sugallta. Amikor Ágoston találkozott a képpel, elutasította mint hamis és Istenhez méltatlan elképzelést; de elfogadta azt a gondolatot, hogy Éva megformálása valamiképpen utal az eredetre, mely anélkül szavatolja az egylényegűséget, hogy megkövetelné a nemzés általi születést. Ágoston szerint a Szentlélek nem rendelkezik semmiféle női tulajdonsággal. Természetesen Aquinói Szent Tamás is rábukkan a család analógiájára. Nyomban fel is kelti érdeklődését, hiszen Ábel — már nem Szét — jól szemlélteti a Szentlélek származását „a Patre et Filio” (az Atyától és a Fiútól). A Fiút itt Éva jeleníti meg, a Szentlélek női vonásairól nem esik szó.

„A Szentlélek közvetlenül ered az Atyától, amennyiben az övé, és közvetve, amennyiben a Fiúé; azt mondjuk tehát, hogy az Atyától származik a Fiú által. Miként Ábel is közvetetten Ádámtól származott, mivel ő volt az apja; közvetve pedig Évától, mivel ő volt az anyja, aki viszont Ádamból eredt. Bár a származás anyagi példája nem éppen alkalmas az isteni személy anyagtalanságának jellemzésére.”

Kortársaink némelyikét Tamás kritikussá megjegyzése sem tántorította el attól, hogy a Szentháromságot családhoz hasonlítsa. A Szentlélek ekkor mintegy gyermekhez hasonló, a nőiséghez semmi köze. S most kanyarodjunk vissza Scheebenhez.

Ádám, Éva, Krisztus, Egyház, Szentlélek

„A kereszténység misztériumai” című könyvében Scheeben arra törekszik, hogy megalapozza a Szentlélek és a nő összefüggését. A görög egyházatyák ismerőjeként a következőkből indul ki: az embereknél a gyermek, mint az apa és az anya egyesülésének gyümölcse, a harmadik helyet foglalja el, míg Istenben a Fiú, közvetlenül és kizárólag az Atya gyümölcse lévén, második Személyként ered. A teremtésben kettősség nyilvánul meg, távolság uralkodik aktus és potencia, az aktív és a passzív elv között. Isten azonban tiszta aktus, termékeny Atya. Scheeben szerint a Szentlélek a szeretet köteléke Atya és Fiú között. Kettejük lényegi egységét fejezi ki, mivel szeretetük gyümölcse. A szerző eképp kapcsolatot fedez fel a harmadik Személy eredete és Éva, a nő teremtése között. Methodioszt idézve a következő arányosságot állítja fel: *Ádám : Éva = Krisztus : Egyház / Szentlélek*. „Dogmatiká”-jában a Fiú származását Ádám, a Lélek származását pedig Éva teremtéséhez hasonlítja. Az emberi természetben a férfi Krisztus, a nő a Szentlélek megfelelője. Az üdvösség rendjében az Ádám-Éva kapcsolat Krisztus és az Egyház, vagyis a Lélek kapcsolatának felel meg: a Szentlélek a hívők lényegi egysége.

Mint ismeretes, *H. Doms* arra tett kísérletet — Scheeben nyomán —, hogy Isten belső misztériumát a nemek különbségével és összetartozásával jellemezze. A férfi és a nő szimfonikus és dinamikus kettőssége és egysége a társadalomban és az Egyházban Krisztus és a Szentlélek cselekvő kölcsönösségét — kettősségét és egységét — tükrözi. Főként az Egyházzal mondható el — de a társadalomra is áll —, hogy egyfajta Szentháromság előtti monoteizmus, illetve gyakorlati „krisztomonizmus”, röviden: a Szentlélek és a róla szóló tanítás elhanyagolása következtében a patriarkális modell valósult meg: férfiuralom alakult ki. Az Egyház ezért kettős feladat előtt áll: a férfi és a női vonásokat egyszerre kell magára öltenie. Védelmetnie kell a nőiség értékeit, anélkül, hogy a nőket a bájosan passzív tulajdonságok háremébe zárná, hiszen arra várnak, hogy kitörhessenek végre, s hogy egyszerűen és hamisítatlanul személyként bánjanak velük.

A Szentlélek anyai szerepe

Épp ez gördít akadályt „a nő teológiája” elé, amelynek kidolgozására több kísérlet is történt. Kettő közülük, több-kevesebb hangsúllyal, a Szentlélek jegyében.

1. Maura *Böckeler* az egyházatyákra, a liturgiára, és Szent Hildegárdra hivatkozva az egész kegyelmi rendet új megvilágításba helyezi. A három isteni Személy belső misztériuma azokkal a jelekkel hozható összefüggésbe, amelyek foglatatát a Jelenések könyve 12. fejezete nyújtja. Az egyik jel a Bölcsesség játéka, ahol a Lehelet elkíséri a Szót, a Lélek az Igét, amint Éva is Adám társául szegődött. A kezdetre, akárcsak a régi atyák teológiájában, a Szentháromság misztériuma nyomja rá bélyegét. Éva a Szentlélek képmása. Az Ige válaszra vár (Wort — Antwort), a válasz pedig a szeretet — a Lélek — aki teljessé teszi a háromságot, s az Istennek szentelt szüzesség, amely Istennek ajánlja a Kozmosz hálaénekét. Éva bűnbeesése után a szűzi válasz Máriában, egyszersmind az Egyházban szólal meg ismét. Az Egyház, az új Éva testét a szeretet, a Szentlélek formálja meg. A kereszten — a lándzsadöfés nyomán — és Pünkösdkor, az Egyház szülőhelyén, az emberré lett Logosz önnön párját és kiegészítőjét foganja meg: az Egyházat, az új Évát, az emberi alakot öltő Szentlelket. A nő az Istennek adott szeretet-válasz nagy jele, azé a válaszé, amely Istenben maga a Szentlélek.

2. Willi *Moll* a férfi-jelleget Isten első Személyének atyaságából eredezteti. A nőiség a Szentlélekkel függ össze, aki sajátosságát, hogy ti. ő a szeretet, három jellegzetesen női helyzetben és feladatban bontakoztatja ki: Jézus fogantatásakor szűzként, a szeretet önátadásában asszonyként — Istenben a Szentlélek a nagy „és”, a kötőszó, mely egyesít —, és az életadásban anyaként. Vajon e tulajdonságok, amelyek Máriában a legmesszebbmenően megvalósulnak, csakugyan megvilágítják-e a Szentlélek teológiáját és azt a nőiséget, amely a Lélek osztályrésze Istenben? Tény, hogy a hagyományban nem ismeretlen a Szentlélek anyai szerepe.

A Teremtés könyve (1,2) szerint a Szentlélek, Isten *ruahja*, mintegy kihordja a megtermékenyített világejszet. Hasonlóképpen az új teremtés kezdetén is anyai módon viszi véghez az Atya tervét: a Fiú világra jöttét emberi természetünkben (Lk 1,35), messiási küldetésében (a galamb ott lebeg a Fiú felett, amikor elhangzik az atyai szó: „Fiam vagy” — Mk 1,10 k.; Lk 3,22) és újjászületésekor, midőn feltámad és megdicsőül. S a Szentlélek éppígy anyaként gondoskodik — a fővel, Krisztussal szemben — az ő testéről és tagjairól. Az Egyház számára Pünkösöd ugyanaz volt, mint Krisztusnak az igehirdetés: a Szentlélekből szakadatlanul keresztényeket szül a világra. Egy 1912-ben írt és azóta gyakran idézett tanulmányában *E. Lemmonyer* arról beszél, hogy „természetfeletti életünkben a Szentlélek anyai szerepet tölt be”. Elsőként ő hívja fel figyelmünket arra, hogy „az isteni Személyek közül kivált a Szentlelket tekintjük 'ajándéknak'. Nem más ő, mint Isten Ajándéka, neve is innen származik. A Háromságban ő a Szeretet, ami ugyancsak tulajdonnevei közé tartozik. Márpedig ezek elsősorban anyai tulajdonságok: mintegy az anyaság lényegét alkotják. A világon senki más nem oly mértékben 'ajándék', mint anyánk; ő testesíti meg a szeretet mindent felülmúló önzetlenségét, nagylelkűségét és odaadását.” A napi együttléttel s főként az érzelmi közösség megteremtésével az anya alkotja a gyermek lelkiismeretét. Az Egyházban ezt a szerepet tölti be a hagyomány. Transzcendens alanya, a Szentlélek általa teszi teljessé azt, amit a Fiútól kaptunk: az idők során elmélyíti, aktualizálja, s a nevelés mélyreható munkájával mintegy a szívünkbe vési. Az anyai-női szerep így egészíti ki és teljesíti be az Atya és a Fiú művét.

Forrás: Christ in der Gegenwart 1995/28. 229-230.o.

Fordította: Mártonffy Marcell

KÖRKÉP

„MEG KELL NYITNI A LEHETŐSÉGET...”

Villáminterjú Maróth Miklóssal és Zlinszky Jánossal, a Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi illetve Állam- és Jogtudományi Karának dékánjaival

— Mikor és miért gondoltak a Karok alapítására?

— **Maróth Miklós:** A nyolcvanas évek végén merült fel a katolikus egyetem gondolata. Részben abból táplálkozott, hogy az utóbbi időben a magyarországi katolikus közösségben egyre erősebben mutatkozott igény arra, hogy legyen katolikus felsőoktatás. Másrészt — ezzel szoros összefüggésben — egy olyan műhelyt szerettünk volna létrehozni, mely a különböző szellemi, társadalmi érdekcsoportok befolyásától független, ezek feletti, egyetemes.

— **Zlinszky János:** A Jogi Kar létrehozását az Esztergomi Zsinaton vetettem fel. Egy társadalmi vonalon történő továbbképzés terve Jelenits Istvántól ered, az ő vezetésével terveztek a piaristák egy szabadegyetem jellegű akadémiát. Azt, hogy a Pázmány Péter Egyetemen Jogtudományi Kar legyen, először Maróth Miklóssal beszéltük meg. A jogászréttegben, ahogy a bölcsészeknél is tapasztalható volt az igény, hogy a keresztény gondolkodású emberek összejöjjenek, saját szellemi, lelki igényeiknek megfelelő közegben oktathassanak, szolgálhassanak. Kidolgoztam elképzeléseimet, megtárgyaltuk Seregély István érsek úrral és a Bíboros úrral. Ők áldásukat adták rá, majd szakmai körökben ismertettem novemberben. A koncepciót nagy lelkesedéssel fogadták.

— *Felmerülhet a kérdés, hogy a felsőoktatás jelenlegi zűrzavaros helyzetében szükség van-e Magyarországon egy Katolikus Egyetemre? Mik azok az értékek, melyek képviselésével az intézmény és tagjai válaszolhatnak e kétkezdő kérdésre?*

— **M. M.:** Hadd válaszoljak a kérdésre személyes tapasztalatommal. Édesanyám is egyházi gimnáziumba járt, én is. Visszatekintve édesanyám és saját kortársaim, osztálytársaim életpályájára, nem mondhatom azt, hogy ezek az emberek mind megállták a helyüket az életben, boldogultak és megtartották az egyház előírásait. Ha az előző generációk tapasztalata ilyen vegyes képet mutat, akkor azt hiszem, hogy mi sem táplálhatunk illúziókat a saját diákjainkkal kapcsolatban, akik már nem is abban a fogékony — gimnáziumi — életkorban kerülnek ide az egyetemre. Egyet azonban mindenképpen merek állítani, visszanézve ezekre a korábbi generációkra: a hitük az életnek azokban a viharaiban is adott nekik valamiféle tartást vagy kitartást, amelyekben hajójuk összetört. Ha mi is el tudunk érni valami hasonlót, akkor, azt hiszem, nem lesz haszontalan a munkánk. Másik lényeges elemnek a tanulásra, a munkára való nevelést gondolom. Abból indulok ki, hogy mindenki az egyetemi éve alatt alapozza meg életét — a könnyűt és a nehezet egyaránt: mennél nehezebb a tanulmányi idő, annál könnyebb az élete. Én tehát annak híve vagyok, hogy itt az egyetemen megnehezítsük a diákjaink életét, a legtöbb tanulásra kényszerítsük őket, hogy versenyképes, jó diplomával léphessenek ki az életbe. Szeretnénk továbbá, ha ez a diploma a megalapozott tudáson kívül bizonyos szemléletet is takarna.

— **Z. J.:** Amit a jogi egyetem különösképpen adni tud, az annak tudatosítása, hogy a társadalom működése szorosan összefügg az etikai renddel. A mai Magyar-

országban kihuny a jogász köztudatból ez a tudat, vagy csupán elszórtan érvényesül. Mi ezt hirdetjük, mert meggyőződésünk, hogy egy társadalom gazdasági rendje és jogrendje is csak akkor működik, ha szabályai nem pusztán szankciókkal kikényszerítettek, hanem elfogadottak. Tehát az önkéntes jogkövetés, ha úgy tetszik az engedelmesség erénye és a tudatos felvállalás erénye az, ami előremutató. A jog is csak akkor jog, ha a társadalom elfogadja. Ez élesen megmutatkozott a múlt rendszerben, — például a devizasabályban, amit az állam kikényszerített, kellemetlenül ellenőrzött, mégsem tartotta bűnnek senki, ha volt 10 Dollár a zsebében. Magát a szabályt nem fogadta el a társadalom. A ma érvényesülő értékrend a következő: először jól akarok élni, aztán jó diplomát akarok szerezni — ami ennek előfeltétele is lehet —, és legvégül talán becsületes is maradok... Ez az életprogram, ha így működik, tönkreteszi a közösségeket. Ez a sorrend ellentmond az emberi természetbe oltott értékrendnek, mely amolyan természeti törvényszerűségként hat a társadalomban. Fordítva működne tehát ideálisan: először kell becsületesnek lenni, aztán műveltnek és a végén lehet valaki gazdag is, bár ez utóbbi — a mi szemléletünk szerint — komoly kísértéseket rejt magában. Az természetesen jogos elvárás, hogy mindenkinek módja legyen a tisztességes megélhetésre. Ha a jelenleg érvényesülő értékrendet nem tudjuk megfordítani, akkor, más társadalmakhoz hasonlóan, mi is tönkremehetünk. E fordulat — „megtérés” — szükségességének, tudatosítása általános keresztény szempont, melynek egy katolikus egyetemen — amennyiben egyetemes hivatást tud és érez magáénak — kiemelten kell érvényesülnie.

— *Az intézmény nevében a többi egyetemtől eltérően nem a „tudomány”, hanem a „katolikus” szó szerepel. Mik ennek a vállalt „egyetemes” küldetésnek a formai feltételei?*

— **Z. J.:** Tartani kell magunkat a kánonjogi előírásokhoz. A kinevezésekben a Püspöki Kar elnöke jár el, aki az egyetem nagykancellárja. Az oktatók legalább fele katolikus kell, hogy legyen. Nekik aktívan közre kell működniük az egyetem szellemiségének kialakításában; a többi oktatónak pedig olyannak kell lenni, akik ezt a szellemiséget tiszteletben tartják, előírásait elfogadják, az értékrendet magukra nézve kötelezőnek tartják. Mivel a jog társadalmi norma, tehát az ember belső világát nem érinti, a meggyőződés, hitvallás, stb. általa nem befolyásolható tartomány. A társadalmi normák közegeiben előírható és megköthető szabályok a keresztény értékrendnek csupán egy kis tartományát fedik le, mégpedig az igazságosságra, méltányosságra való törekvést, a békés úthoz való ragaszkodást, az előre kiszámíthatóságot — tehát a társadalmi biztonság szolgálatát —, a kisebbség tiszteletben tartását, de a többség véleményének elfogadását azokban a kérdésekben, amelyek a társadalom egészét érintik. Ezt jelenti pillanatnyilag a jogállam, melyért mindannyian felelősek vagyunk, s ebben van kiemelt szerepe a jogásztársadalomnak.

— **M. M.:** A világon sok helyütt van katolikus egyetem, többek között Japánban, ahol a hallgatók több, mint 90%-a nem katolikus. A pápai konstitúció is természetesnek veszi, hogy nem csak katolikus világnézetűek járnak ezekbe az oktatási intézményekbe, és a hit sem kritériuma a felvételnek. Amit a hívő társadalom az oktatás alsóbb szintjein megszokott — hogy egy katolikus óvodába, iskolába katolikusok járnak —, az nem áll az egyetemre. Ha kézbe vesszük a régebbi egyetemi dokumentumokat, azt is láthatjuk, hogy egyetemünk elődjén, a Pázmány Péter Tudományegyetem sokkal szigorúbb katolikus megköötések szerint működött, mint jelen pillanatban mi — csakhogy akkor az a fogalom, hogy „katolikus egyetem”, nem is létezett.

— *Mit jelent a „katolikus” jelző tartalmilag?*

— **Z. J.:** A legfontosabb az, hogy egy katolikus egyetem oktatója és dolgozója tudatosan szolgálatot vállal a cél érdekében. Nem a saját tudományos karrierje áll a középpontban, hanem a hallgatók számára mindannak a megadása, amit egy hall-

gató elvárhat az októjától. A hallgatói oldalon pedig azt jelenti, hogy tőle nem pusztán a vizsgaminimumot követeljük, vagyis nem azt, hogy minél egyszerűbben diplomához jusson, hanem tehetségének kibontakoztatását, talentumainak becsületes elszámolását, sőt kamatoztatását. Nyilvánvaló, hogy ez végső lelkiismereti vonatkozásban felsőbb elbírálás alá esik, de az egyetem szabályzata utal erre. Olyan értékrend ez, mely követendő, követhető, s melyet pozitívan vállalni kell. Akinél nyilvánvalóvá válik, hogy csak formailag vállalta, az a testületből eltávolítandó, akár oktató, akár hallgató. Gyakorlati megvalósításában ez azt jelenti, hogy az összes oktató vállalja a hallgatókkal való személyes foglalkozást, egy kicsit az angolszász tutor-rendszer mintájára: a posztgraduális képzésben saját tudásuk átadását, közös munkálkodást az egyetem ügyeiben. A széteső, tanszékekre, intézetekre osztott mai állami egyetemek helyett a katolikus egyetemen arra törekszünk, hogy egymás dolgaira is figyeljünk, alakuljon ki egy közös oktatói szellem és vélemény, és ez a hallgatók felé is legyen nyitott. Az egyetem, mind az elszámolási ügyeiben, mind eredményeiben és céljaiban legyen mindig átlátható. Törekedjék arra, hogy a közös célhoz segítse mindazokat, akik rábízták magukat, és bíznak benne. Én ezt értem a „katolikus” jelzőn.

— M. M.: Ha körülnézünk, akkor azt látjuk, hogy materialista szellemben felnőtt, jobbára szilárd világnézet nélküli értelmiség alkotja az ország írástudó rétegét. Akadnak katolikus értelmiségiek is, akikről lehet tudni, hogy valóban katolikusok, de ezek az emberek soha nem jöttek össze egy táborba, ennek következtében nem is tudtak egységesen fellépni. Olyanok, mintha nem is lennének, elszórtan, szétzilált állapotban vannak. Egy katolikus egyetem lehetőséget tud biztosítani, hogy ezeket összehozzuk, azaz egy olyan „kritikus” tömeget tudjanak képezni, mely társadalmi súllyal és egységes szellemi arculattal tud a világ elé lépni. A katolikus egyetem létrejöttének egyik fontos feladata tehát éppen az, hogy a gyűjtőhelye legyen a keresztény, katolikus szellemben gondolkodó értelmiségnek, melegágya mindazoknak, akik a tudomány mai állását figyelembe véve olyan bölcsészettudományi diszciplínákat képesek be- vagy visszavezetni a magyar szellemi életbe, melyek nincsenek meg, — legalábbis nem abban a szellemben, ahogy azt a katolikus egyház elképzelné. Hadd említsek néhány példát. Ahogy ma Magyarországon a *szociológiát* művelik, az nagyon távol van attól, ahogy a katolikus ízlésnek megfelelne. Lehetne azonban katolikus módra is csinálni, ehhez csupán létre kell hozni egy szociológiai műhelyt; az egyetem pedig alkalmas erre. A *keresztény szellemű filozofálás* a II. világháború után nagyon visszaszorult Magyarországon. Nem mondom azt, hogy nincs, azt sem, hogy nincsenek olyan filozófusok, akik vallásosan elkötelezettek, de nem tudnak egységes fellépés keretében meghatározott, Magyarországon világosan jelenlevő filozófiai irányzatot képviselni. A Katolikus Egyetem létrejötté, a karok együttműködése megteremti annak a lehetőségét, hogy a filozófiában érdekelt és vallásos szellemben gondolkodó embereket össze lehessen fogni. Így a közös munkájuk gyümölcseként létrejövő szellemi produktummal gazdagítani tudják a kulturális életet. Konkrétan az *antropológiára*, mint filozófiai diszciplínára gondolok, mely többek között egy keresztény szellemű szociológia és közgazdaságtan alapját képezhetné, de fontos lenne minden ebben a szellemiségben művelt bölcsészettudományi diszciplína számára. Idén indul Karunkon az *esztétika* szak. Bizonyos mértékben szintén a különböző karunkon művelt tudományágakat összekötő tárgyról van szó. Más egyetemek esztétikai oktatása nem tárgyal bizonyos esztétákat, akik épp ezért hiányoznak az esztétikai köztudatból, — például Sík Sándor, aki a magyar esztétikai gondolkodás fontos igazodási pontja. Amikor mi esztétikát művelünk, abba valós, kipróbált magyar és nemzetközi értékeket kívánunk beépíteni, ugyanakkor igyek-

szünk kiiktatni azokat az aspektusokat, melyek nem szigorúan véve esztétikai szempontok.

— *Az általános irányelveken túl gondol-e az egyetem azokra is akik hitükből élő, vagy a hit iránt nyitott emberek? Egyáltalán mekkora ezeknek a száma?*

— **M. M.:** Országosan 10% körül van a gyakorló katolikusok száma, én azonban úgy vélem, hogy az egyetemen ennél nagyobb számban vannak jelen. Nem gondolom, hogy az egyetemnek döntő szerepe lehetne az elkötelezett katolikus fiatalság nevelésében, egyetlen reményünk, hogy őket nem ijesztjük el. Nagyon sok olyan hallgató van, aki érdeklődő, jó szándékú és nyitott szívű, de a családból nem hoz semmiféle szilárd vallási neveltetést. Ami engem sokkal jobban érdekel, hogy miként lehet megnyerni azokat a fiatalokat, akik a helyüket keresik és esetleg mindössze annyit tudnak magukról, hogy meg lettek keresztelve. A bölcsészkar különösen jól szolgálja a kereső emberek igényét, — bár hozzáteszem, hogy egy bizonyos pontig. Az egyetem ugyanis arra képes, hogy az eszűkhöz szóljon, de a koruknál fogva forrongó, alakuló embereket nem annyira az értelmükön, mint inkább a szívükön keresztül lehet megérinteni. Ám erre a mai napig nem vagyunk felkészülve. Ehhez lenne szükségünk egy egyetemi lelkészre. Az új piliscsabai plébánost ezzel a feladattal is megbízta püspöke, s ez biztató jel. Számomra döntő, hogy a „kereső” réteget miként tudjuk megszólítani. Hogy kinek-kinek ad-e az egyetem valamit, az természetesen majd a curriculumok végére fog kiderülni.

— **Z. J.:** Felvételnél nem a vallásosságot, hanem a vallási ismereteket értékeltük pozitívként, és ezt minden vallásnál egyformán. A debreceni református gimnáziumi, a zsidó gimnáziumi, a pannonhalmi vagy állami iskolai hittanjegyek közt nem tettünk különbséget. Meg kell nyitnunk a lehetőséget, hogy ahol a hallgató túlmegy a tudáson és esetleg meggyőződés és hit szempontjából akar tájékozódni, ott is segítsünk neki. Gondolok itt a teológiára való áthallgatásra, vagy az imént említett egyetemi lelkészseg intézményére, ahol személyes beszélgetésekre van mód. Ez fontos része a programunknak, azonban nem lehet kikényszeríteni. Nem ismeretlen a helyzet, hiszen folytattunk ilyet állami egyetemen is: Erdő Péter tartott előadásokat az ELTE-n, én pedig éveken keresztül Miskolcon „Keresztény erkölcs és jogászai etika” címmel. Szabályzatunkban benne van, hogy az áthallgatás karról-karra szabadon lehetséges. Ami valakit érdekel, azt tanulmányozhatja. Ha a hallgatóknál csoportos igény mutatkozik, akkor arra is van mód, hogy más karokról konzultációra, előadásra meghívjunk előadókat. A jogi karnak azonban már eleve olyan a tanári kara, hogy ebből sok mindent fel tud vállalni.

— *Noha csupán néhány év telt el az Egyetem alapítása óta, mégis megkérdezem: érezhető-e, hogy nőtt az egyetem kisugárzása? Miképpen kívánják tovább szélesíteni az egyetem társadalmi nyilvánosságát?*

— **Z. J.:** Az Egyetemnek van egy hatalmas előnye más felsőoktatási intézményekkel szemben, nevezetesen az, hogy egy világszervezet kötelékébe, a katolikus egyetemek közösségébe tartozik, s közülük több, mint húsz intézménnyel tart kapcsolatot, Olaszországban, Németországban, Németalföldön, Spanyolországban, Franciaországban, de a tengrentúlon is. Nem önző szempontok vezetnek bennünket ezeknek az ápolásában, hanem reméljük, hogy a magyar értelmiség számára is fontosak lehetnek ezek az eddig nem használt kapcsolatrendszerek. Egy eddig elzárt kontaktus jöhet létre és működhet hosszú távon, nagy segítséget nyújtva nyelvismeret megszerzésében és esetleg anyagi téren is, nem beszélve a hazahozott és kivitt szellemi tőkéről.

— **M. M.:** A bölcsészkaron az örökségként kapott szakszervezeti könyvtárat a magyar nyelvű szakanyagok mellett olyan külföldi könyv, CD és hanganyaggal, korszerű technikával szeretnénk felszerelni, mely lehetőséget nyújtana külföldi

diákoknak, hogy nálunk tanuljanak hosszabb-rövidebb ideig. Ezáltal egy tudományos kutatóközpont jönne létre. Nem hiszem, hogy pl. Bécs egyetemei magasabb szintű tudást adnak át, csupán világnyelven folyik az oktatás és minden szinten kiváló könyvtárak állnak az odajárók rendelkezésére. Úgy vélem, ha ebbe az irányba nem lépünk, belterjessé válhatunk.

Lassan végez az első évfolyam. Az elmúlt évektől eltérően — amikor sokan az egyházon belül is fenntartásokkal voltak irántunk — ma már egyre többen keresnek meg bennünket, figyelnek ránk, kérnek meg, hogy lehessenek gyakorló gimnáziumaink, világnézettől, régióktól függetlenül.

Terveink között szerepel egy olyan kétéves kurzus létrehozása, ami erős gimnáziumi továbbképzést és egyetemi alapozást is jelentene egyben. Ennek ma még nincs gyakorlata, de fontosnak érzem, hogy működjön egy olyan szűrő, melynek révén sok szempontból hasznosak lehetünk. Aki nem jut be az egyetemre, az ezzel a két éves diplomával és megfelelő nyelvtudással hasznosan dolgozhat nem feltétlenül bölcsészdiplomához kötött állásokban. Másrészt megrövidíthetnénk az egyetemi oktatást, s a mainál talán igazságosabban szűrnénk meg a hallgatóságot, hiszen azonos elvárásoknak kellene megfelelniük.

Azt tervezzük, ha kimegy az első évfolyam és az egyetemnek Budapesten lesz központi intézménye, ami bázis lehet, ott a végzett hallgatóinkat továbbképzési céllal összegyűjtenénk. Így az egyetem állandó, élő kapcsolatot tarthatna diákjaival. Nagyon szeretnénk, ha ehhez a rendszeres találkozásokhoz csatlakoznának olyanok is, akik nem itt végeztek, de egyházi iskolában tanítanak, továbbá azokra is számítunk, akik állami intézmények tanárai, de úgy érzik, szívesen tartoznának valamilyen katolikus szellemű tanári testülethez, társasághoz. Célunk egy olyan közösség kifermálása, amely nem engedi el a hallgatók kezét a diploma átadása után, hanem a későbbiekben is megtartaná őket az egyetem szellemiségének holdudvarában, és ezáltal a katolikus egyház befolyási övezetében.

Kiss Antal

Számunk írói:

Biser, Eugen ny. egyetemi tanár, München

Congar Yves

Erdei Árpád gyógypedagógus, teol. hallgató, Budapest

Gáspár Csaba László a Teológia munkatársa, Budapest

Häring, Bernhard CSSR ny. egyetemi tanár, Gars am Inn

Honsel, Bernhard plébános, Ibbenbüren

Kis György ny. esperes plébános, Bakonyszentlászló

Kiss Antal egy.hallgató, Budapest

Lukács László SchP, a Vigilia főszerkesztője, Budapest

Maróth Miklós a PPKE Bölcsészettudományi Kar dékánja, Budapest

Mártonffy Marcell, Budapest

Mindszenti Valéria, Budapest

Molnár Ferenc világi diakonus, Budapest

Plate, Manfred a „Christ in der Gegenwart” főszerkesztője, Freiburg

Rahner, Karl

Szennay András OSB a Teológia felelős szerkesztője, Budapest

Tózsér Endre SchP, Budapest

Zlinszky János PPKE Állam- és Jogtudományi Kar dékánja, Budapest

LÁTÓHATÁRON BELÜL A VÁLTOZÁS

A súlyos rákbeteg nagytekintélyű moralista, Bernhard Häring redemptorista szerzetes állást foglalt a katolikus egyház mai helyzetéről. Az osztrák Kathpress információs szolgálat dokumentálja Häring professzor gondolatait.

A világatekizmus

A Veritatis splendor kezdetű, morális tartalmú enciklika, valamint a nők papságának „végleges” elutasítása, nem különben az elvált és polgárilag újrահázasodott párok esetében, ezeknek (ha csak nem mondanak le végleg a házastársi jogok gyakorlásáról) a szentségektől való, „kivételt nem ismerő” eltiltása, részben megütöközést, de másrészt valamiféle bénító bátorítást is, ismét másoknál határozott haragot váltott ki. Egyéni véleményem: mély együttérzés mindazokkal, akik krízisbe jutottak ezek miatt az írások miatt, illetve azoknak a tényezőknek következtében, melyek ezek mögött rejlenek, akik bármilyen mértékben felelősek az ilyenekért.

A jelenlegi restaurációs törekvésekben ugyan nem látom a II. Vatikáni zsinat egészével való globális szembehelyezkedést, de nyomasztó hatással van rám a mai észlelhető beszűkítési folyamat, melyet „a félelem és a bizalmatlanság hermeneutikájának” neveznék. Észlelni lehet egy bizonyos görcsös kényszerre utaló jelenséget: mindenhol határ-cölöpöket akarnak leverni, ellenőrzést kívánnak életbe léptetni. Mindent — mégpedig negatív normák alapján — definiálni akarnak. Véleményem szerint az ilyen folyamatok megrövidítik az emberben az Isten kifogyhatatlan titkai iránti tiszteletet. Ha a modern gyógyászat az egészséget és betegséget elsősorban az egészséges vagy megzavart emberközi kapcsolatok és struktúrák ötvözetével hozza összefüggésbe, úgy tudomásul kell vennünk, hogy a világegyházban jelenleg a bizalmi előleg és az alkotás szabadságát támogató bátorítás megfogyatkozott! Példaként említem a püspöki, valamint az egyetemi tanszékekre történő kinevezések alkalmával észlelhető eltúlzott, vagy teljesen egyoldalú ellenőrzés módszerét, amelynek kritérium-logikája alig követhető. Ezek a jelenségek mélyenható zavart idéztek elő sok fontos kapcsolatban és struktúrában.

Friss tavaszi levegő

Óvakodom az olcsó, enyhülést ígérő ajánlatoktól. Az ilyenek ellentmondásban állnának az egyház és küldetése iránti igazi és erős szeretettel! Ennek ellenére megkockáztatnám megállapítást: Friss, tavaszi szellőket érzek. Hogy-hogy? Ellentétben a zsinat előtti időkkel már létezik egy szilárd bázison nyugvó közvélemény, és mozgásban van a bátor és becsületes, nyilvános véleményalkotásnak többé már nem feltartóztatható folyamata. Az embernek szinte az a benyomása, hogy XII. Piusz pápa próféta volt, amikor kijelentette, hogy az egyháznak különösen szüksége van a nyilvános véleményalkotás erejére. E téren nincs tehát visszakozás. Ismétlem: az egyetemes restaurációs törekvés ellenére, amely minden eltérő véleményt büntetni akarna, nincs többé visszakozás!

További pont: a jelenlegi pápa csodálatot vált ki az egész világon a béke és az igazságosság érdekében elhangzó szavaiért, lépéseiért. Ugyanakkor tudomásul kell venni, hogy a múlt századok pápa-mítoszának egyszerűen s mindenkorra vége van! Ma

már hiába szól a pápa gyakran és „hangosan”, hiába hivatkozik a Szentlélekre, egyszerűen nem hisznek neki. Azt remélem, hogy a pápa megnyilatkozásait azért a jövőben is komolyan fogják venni a hívek, de nem tekintélyelvi alapon, hanem elsősorban olyan szempontból, hogy gondosan utána fognak járni a pápa által hangoztatott problémák igazságtartalmának. Például tanulmányozni fogják, hogy a mondottak megfelelnek-e az Evangélium szellemének, illetve a pápa természetjogi, filozófiai megállapításai helyesek-e? A hívek, még áldozatok árán is szívesen fognak hallgatni a pápa szavára, de csak akkor, ha átmegy a köztudatba, hogy a pápa is figyelembe veszi a bátrabb püspökök megnyilatkozásait és tiszteletben tartja Isten népének a hit kérdéseivel kapcsolatos megérzéseit, a „hitérzéket”. Világméretű nyilvánosság korszakában élünk, olyan korban, melynek az a véleménye, hogy Isten előtt mindnyájan egyenlők vagyunk. A múlt századok folyamán jól képzett püspökökkel és papokkal szemben nagyrészt minden vonalon „képzetlen” egyháztagok álltak. Ma már nőknek milliói léteznek, akik a Vatikánban élő kevés férfivel szemben — mert a nőknek egyébként sincs ott mondanivalójuk — teológiai képzettség tekintetében semmivel sem kevesebbek, mint a férfiak, sőt, ha a humán tudományok alapos ismeretét vesszük figyelembe, messze felül is múlják őket. Nem kell prófétának lenni ahhoz, hogy az ember előre lássa: a jövő nemzedékek tagjai ennek az állapotnak teljes tudatában lesznek, és ebből fakadó következtetéseket is le fognak vonni. Ennek viszont az lesz a velejárója, hogy a Vatikán sokkal elővigyázatosabb lesz a nem kinyilatkoztatás tárgyát képező tanok megfogalmazásában, s még ennél is jobban a nehéz terheket és követelményeket tartalmazó erkölcsi előírások kiadásában.

Radikálisabban kell követnünk isten szavát

Mindez és még sok más oda fog vezetni, hogy a jövőben mindnyájan — beleértve a pápát is — Isten szavához fogunk igazodni. Ennek a magatartásnak egyik következménye az lesz, hogy óvakodni fogunk attól, hogy a Szentírást előregyártott tanaink és véleményeink igazolására használjuk fel. Sokkal nagyobb lesz készségünk arra, hogy az elképzelt vagy hagyományozott „tanokat” vagy véleményeket szolid kutatási folyamatban alakítsuk, módosítsuk, s közben állandóan figyeljünk az idők jeleire. Az ilyen eljárási mód kapcsán nyilvánvalóbbá válik hitünknek felszabadító ereje és ilyenekké válnak rejtett értékei. Nagyon sokatmondó és egyedülálló számunkra az a világméretű visszhang, melyet az elvált, újrarahaszkodott szentségekhez való járulásának kivélt nem ismerő tilalma (feltételezve, hogy ezek nem hajlandók lemondani házassági jogaik gyakorlásáról) kiváltott. A legfőbb egyházi vezetés az igazi és közös felelősség előnyére tanulni fog belőle, például fokozatosan le fogják építeni a központosítást. A világegyház számos egyházmegyéjének élére Róma által önkényesen rákényszerített püspököknek nyilvánvaló csődje, valamint a híveknek velük és tekintélyuralmú kormányzásaikkal szembeni kemény ellenállása hosszú távon — különösen a püspökkinevezésekkel kapcsolatban — az egyház egészére nagyon jó hatással lesz. Mert igazán szükséges-e, hogy az egyház központi kormányzata görcsösen ragaszkodjék a püspökkinevezés monopóliumához? Egyáltalán elképzelhető-e például akárcsak valami nagyon rossz álmoként is, hogy egy szép napon az UNO (ENSZ) akarná az egész világon kinevezni a miniszteri posztok várományosait? Az a hangos tiltakozás, amelyet az váltott ki, hogy a Vatikán nagyon képzett és egyházhű nőket tiltott az egyetemi tanszékektől, nem fog tartós következmények nélkül maradni.

Ők is szeretik az egyházat

Mindezek ellenére nem számítok valami „álompápának”, például egy XXIV. Jánosnak jövetelére. De Isten nem hagyta el még a bíborosi testületnek legkonzervatívabb tagjait sem. Ők is szeretik az egyházat. Biztos, hogy ők is hallják minden oldalról, hogy „sok minden így nem mehet tovább”. A jövőben a Vatikán legfelsőbb vezetőit egy széleskörű szolidaritás-csoportosulásba fogják hívni. Ezután sokkal inkább figyelembe kell venni a mondást, hogy „a nép szava az Isten szava” (vox populi, vox Dei). Természetesen nem csöcselékről van itt szó, hanem „Istennek vándorúton lévő népéről”. Az egyházban ma, jobban mint valaha, csodálatosan képzett nők és férfiak élnek, akiket a hit kérdéseiben sem lehet „laikusoknak” nevezni. Az egyetemes egyház kimeríthetetlen kincseknek és bölcsességnek juthat birtokába, ha az Isten szavára való hallgatás mellett, mindenütt összekapcsol bennünket az egymásra való hallgatás is. Az „Isten erőszakmentes, szenvedő Szolgája” eljövetelének világánál kell szemlélnünk és értelmeznünk az emberiség és az egyház történetében előállt hallatlan változásokat. Ő a mi programunk. Különösképpen ennél a történelmi fordulópontnál Ő mindnyájunk számára hallatlan buzdítás! Már nem az a kérdés, kié a hatalom, hanem az, hogy ki szolgál jobban! Meglátásom és sokaknak véleménye szerint a három felsőrajnai püspöknek méltóságteljes és erőszakmentes magatartása és őszintesége a Hittani Kongregációnak az elvált és újrászerveződött pasztorációjával kapcsolatos határozatával nagy szolgálatot tett egyházunknak.* Csak a jövő fogja megmutatni magatartásunk jelentőségét. Több világhosszút kereső kutatásaink során még sokmindent fogunk tanulni nem csak ebben, hanem más életfontosságú kérdésekben is.

Első feladataink közé fog tartozni, hogy „izzó parazsat” hordjunk (vö. Róm 12,20-21) a nem kedvelt egyházi hatóságok fejére. Nem engedjük legyőzni magunkat a gonosztól, hanem türelmes, de kitartó, békítő szeretettel törekszünk a rosszat a jóval legyőzni. E helyütt elsősorban az összes keresztény hívőnek arra az alapvető jogára gondolok, hogy rendszeresen ünnepelhessék az Eucharisziát. Szívemben nincs kétség aziránt, hogy az egyházi vezetés ezt az alapvető követelményt belátható időn belül teljesíteni is fogja. A nagyvilágon mindenütt van elég férfi (a jelen körülmények között nőkről még nem beszélhetünk), akik minden további nélkül alkalmasak és készek is ellátni az egyes egyházközségek papi szolgálatát. Jelen pillanatban jellemző egy északamerikai püspöknek (hajdan egyházjog-tanár volt) cikke a jezsuiták „Amerika” című folyóiratában. A püspök írásában a hívek lelkiismeretére kíván hatni, hangsúlyozva, hogy ezeknek nemcsak joguk van rá, hogy minden jelentősebb egyházközségben legyen papjuk, hanem ezt az illetékesektől határozottan követelniük is kell.

Hasonlóképp látom az elvált, újrászerveződöttaknak a szentségekhez bocsátási kérdését, természetesen az esetben is, ha ebben a második házasságukban is teljesítik házastársi kötelezettségüket, illetve élnek ennek jogaival, de komolyan törekszenek bensőséges életet élni. Ezeknek joguk van a szentáldozáshoz, amíg csak méltatlanságuk nem válik nyilvánvalóvá. Így látjuk ezt Jézus Evangéliumának világánál. Számomra a három felsőrajnai püspöknek széleskörű és erőteljes, de egyben erőszakmentes követelése e vonatkozásban világos jele annak, hogy a II. Vatikáni zsinat szellemében egyházunkban elérkezett a fordulat időszaka. Ez egyebek között azt is jelenti, hogy utópisztikus álmokkal nem leszünk megelégedve. A jobb jövő víziói határozott elkötelezettség nélkül — blöffök. A pesszimizmus elterjedése pedig a

* A püspökök pasztorlevelét lásd: Teológia 1994. február 13-18. o.; a téma további feldolgozásához lásd: Teológia 1995. május, 103-105. o.

legveszedelmesebb mérég! A népek Apostolának szavai szerint: „Használjátok fel az időt, mert rossz napok járnak” (Ef 5,16). A jövőbe vetett reményteljes pillantás és a jelen pillanataink reményteljes megragadása elválaszthatatlanul összetartoznak. Más szóval: hinnünk kell az egyház jövőjében! Valamennyien nagy lépéseket tehetünk afelé, hogy közelebb jussunk az egyház eredeti, ősi formájához, melyet Krisztustól örököltünk, s ezáltal fokozatosan hasonlóná váljunk hozzá. De ez az életnek minden síkján bátorságot is tételez fel. Célkitűzésünk kell, hogy legyen megajándékozni bizalmunkkal egymást, püspökeinket, különösen azokat, akik már rést ütöttek a jövő alakításában, de azokat is, akik még vonakodnak, bizalmatlankodnak, vagy elutasítók. Arról van szó, hogy hitünknek és buzgóságunknak titokzatos bensőségeségét az Evangélium szellemében végbemenő alapvető változás érdekében egyesítsük, még akkor is, ha alkalmasint néhány ütést kell érte elviselnünk. A visszaesés újabb haladás serkentőjévé válhat. Példaként áll előttem az Echternach-i „bakugró körmenet” modellje: minden egyes visszalépés után közvetlenül két-három előrelépés.

Esternach luxemburgi búcsújáráhely. Híres a XI. századból származó bencés apátságáról, ahol pünkösöd hetében Szent Willibrord tiszteletére érdekes, talán egyedülálló körmenet van szokásban. A résztvevők négyes sorokban, muzsikaszó mellett három nagy előre-, és két hasonló visszaugrással közelítenek a templomban a Szent sírhelyéig. *(A fordító megj.)*

Forrás: Kathpress-Info Dienst, 1995 április 30.

Fordította: Kis György

Manfred Plate

MERRE TART A KATOLIKUS EGYHÁZ?

Kérdések a római kúriához és Isten népéhez

Nekünk, katolikusoknak sokat jelent a pápa, Róma püspöke, aki egyházunkat a világ püspökeivel együtt kormányozza. Rómában százezrek keresik fel évről-évre. A katolikus egyház nem monarchia, s a pápa nem urunk és parancsolónk — de nem is demokrácia, melyben minden hatalom letéteményese a nép. Hiszen Isten népe nem önmagára hallgat, nem saját óhajának engedelmeskedik, hanem Krisztusnak. S megtanulhattuk a történelemből, hogy szükség van felhatalmazott tanítókra és pásztorokra, ha nem akarjuk, hogy a sokféle emberi vélekedés közepette veszendőbe menjen Krisztus tanítása.

A pápa és a nép viszonya azonban régóta kiegyensúlyozatlan. A katolikusok különböző csoportjai között megszünt az összhang és egyetértés. A bizalmatlanság, sőt a lázadás lelkülete jellemzi hívők, papok, teológusok széles rétegeit, nemritkán a püspököket is. A tanítóhivatal pedig „felülről”, központilag próbál irányítani, tekintet nélkül a hívők véleményére és meggyőződésére, mereven és a valóságtól elrugaszkodva, inkább a hagyományt, mint a párbeszédet és a jövőt tartva szem előtt. Közben pedig — „alulról” — berzenkedés, olykor gyűlölködés kíséri minden egyházi megnyilatkozást; közöny és gátlástalan élcelődés, ami aligha fakad evangéliumi lelkületből. A jóindulat olykor még tekintélyes teológusok nézeteiből és szóhasználatából sem hallható ki. De éppoly visszatetsző, amikor „odafent” részben visszavonják a II. Vatikáni Zsinatot, fittyet hánynak a kollegialitásra, a párbeszédre. A rossz progresszizmussal rossz integrizmus felel.

A testvéri közösség feltétlen érték

Mit tegyünk mármost, hogy ismét olyan egyházzá legyünk, amely minden nézetkülönbség dacára az egység és a szeretet, a közösség és a kommúnió jele? Nem pusztán intézményes nehézséggel kell szembenéznünk — az egyház jelenlegi állapota magát a hitet veszélyezteti. Nem kis részben a felsorolt problémák idézik elő a hit gyengülését: korunk hitfogyatkozását, amelyet gyermekeinknél és a nyilvánosság színterein is tapasztalhatunk. A jelenség mindnyájunkat érint. Beszélnünk kell tehát róla és fel kell tennünk a kérdést: miként szüntethető meg e bénító állapot?

Pillantásunkat elsőként a katolikus egyház legfelső, központi vezetésére vetjük: szorongató helyzetünkért Róma is felelős. Nem fordulunk szembe a római kúriával, a vatikáni hatóságokkal és hivatalokkal. A pápának, akiről szilárdan valljuk, hogy Péter utóda, szüksége van rájuk; másként hogyan irányíthatná a katolikus világegyházat? Nem szeretnénk szétforgácsolódni, már-már független nemzeti egyházakra szakadozni. Az egyetemes közösség — a világegyház kommúniója — feltétlen érték. Olyan pápát sem akarunk, akinek meg volna kötve a keze, aki csak „primus inter pares”-ként tevékenykedhetné: mint egyenrangúak közt az első. A zsinati döntések Nyugaton olyanná alakították a pápaság arculatát, amilyenek ma ténylegesen és teológiailag megmutatkozik. Visszalépnünk felesleges volna. A müncheni teológus, Peter Neuner egyháztanában (*Glaubenswege* [Utak a hithez]) a következőket olvashatjuk: „Az összezsugorodott világban, amely kétségbe vonja a kereszténységet, s amelyben az egyházat az emberiség egysége váltja fel, az egyetemes közösséget irányító hivatal jelenléte nemcsak, hogy elképzelhető, hanem sürgetően szükséges is.”

Róma azonban nem maradhat a régi, különben a hit látja kárát. A bőrünkön érezzük, ráadásul mind gyakrabban, hogy az erőszakolt tekintély olaj a tűzre. A katolikusok közül sokan — főként a fejlett országokban, ahol teret hódított a modern öntudat és a demokrácia — már nem hajlandók elfogadni a rájuk nehezedő nyomást, amely szerintük egyoldalú és indokolatlan. Komoly közvéleménykutatások adatai alapján minduntalan megdöbbenő kijelentésekkel találkozhatunk. A belső tiltakozás nem egyszer olyan mértékű, hogy — vallási tekintetben — a fürdővízzel együtt a gyereket is kiöntik. Akik így tesznek, azok szemében az intézményes egyház szinte valamennyi megnyilvánulása fölösleges és káros. Sokan pedig, bár öröklött hitüket nem adják fel, kilépnek az egyházból. Egyházi szolgálatban álló férfiak és nők is hangoztatják, hogy a hit jövője az „egyház utáni kereszténység”. És szabadulni igyekeznek az úgymond elaggott intézmény lelki béklyóiból.

Kisközösség vagy szekta?

Nem hinném, hogy vallási szempontból célravezető volna az intézménytől való kiábrándult, kedveszegett, esetleg dühödtt elfordulás, vagy akár a kollektív visszahúzódás valamely ezoterikus körbe. Előszeretettel emlegetjük a „bázisközösségeket”, de az egyházzól leszakadt csoportoknak vajmi kevés köze van a szó eredeti jelentéséhez: az *alaphoz*, amelyre világunkban a megújult összegyház és kereszténység épülhetne. Tapasztalatunk és a történelem egyaránt arról tanúskodik, hogy a középponttól, Krisztus Testétől túl messzire távolodó vallási mozgalmak felszívódnak a homokban, vagy éppen szektává merevednek. Akárcsak a hierarchia, legfeljebb más formában.

A zsinat óta eltelt harminc év további fejleményt is hozott. Johann Baptist Metz mondta egyszer: a felnőtt keresztényeknek „nem könnyű megtanulniuk, hogy egyenes derékkel járjanak. Ez csak botlások, sőt bukások” árán lehetséges. Azoknak, akik „alulról” kezdeményeztek lázadást az egyházi tradicionalizmus és dogmatizmus ellen,

csakugyan átélhették e drámai zuhanást. A szeretet csalódása gyűlöletbe, hovatóvább hitetlenségbe, a hit tisztaságának frissen felébredt vágya elvtelen közömbösségbe csapott át. A zsinat utáni időszakban egyik-másik teológus élete is szomorú, sőt tragikus fordulatot vett. Őket pedig hívők milliói követték, hasonló lelkiállapotban.

Kétségtelen, hogy e következményektől sok püspök és teológus, de a pápa és a római kúria is megrettent. Azt hitték, a „gátszakadást” erős falakkal, újabb rendeletekkel kell megakadályozniuk. Biztos mederbe kívánták terelni az egyház szerteáradó vizét. Minden vallásban megfigyelhető hasonló ellenintézkedések, gyakran határozott fundamentalista beütéssel, a modern kor „disszidens szabadcsapataival” (Ida Friderike Görres) szemben.

Különutas karizmák

A katolikus egyházzal azonban kijelenthetjük, hogy ilyen értelemben sem helyi, sem római vezetői nem tekinthetők fundamentalistáknak. Egyikük sem afféle Khomeini. A zsinat talaján állnak, noha a fejlődést szívesen mérsékelnék és korlátoznák. Mégpedig lehetőleg „felső vezérlés”, szabályozás útján, mindent egy kézben tartva. Nagy fokú bizalmatlansággal tekintenek a népakaratban megmutatkozó „rációra” és egy-egy püspök önálló kezdeményezéseire. Pedig beláthatnák, például a 19. század egyháztörténetét tanulmányozva, hogy Isten lelke nem állt mindig az intézmény oldalán, és a karizmák sokszor a maguk útját járták. A katolikus egyház jelenlegi helyzetében sok múlik azon, hogy a központ tisztségviselőinek sikerül-e bizalmukba fogadniuk az immár felvilágosultabb *bázist*, vagy ellenkezőleg: egy kiskorú nép fundamentalista támogatására számítanak.

Figyelemreméltó tanulmányában* a teológus Bernhard Häring úgy vélekedett, hogy az egyház jövőjének záloga nem egy „álompápa”, aki egyetlen éjszaka leforgása alatt mindent megváltoztat s végre az „alulról szerveződő” egyház összes óhajának eleget tesz. Inkább azt kellene megfontolnunk, hogy Isten „még a bíborosi kollégium legkonzervatívabb tagjait” sem „hagyja el” (mint azt a lázongók közül többen feltételezik). „Ők is szeretik az egyházat...” Célját téveszti az a fajta gyanakvás, hogy a római kúriát kizárólag a klerikális hatalmi ösztön élteti, s tagjai fagyos lelkű nagyinkvizítorok módjára elárulták Jézus tanítását, az Evangélium jézusi arculatát. Aki így gondolkodik, az ideológiára ellenideológiával felel, márpedig ezzel nem sokra megyünk. Häring így összegzi álláspontját: „Már nem az a kérdés, kié a hatalom, hanem az, hogy ki szolgál jobban... S ez többek közt arra indít, hogy még a nemszeretem egyházi hatóságoknak is „égő paraszat rakjunk a fejére” (Róm 12,20-21), azaz ne hagyjuk, hogy legyőzzön a rossz, hanem az ellenséget nem ismerő, tántoríthatatlan szeretet útján mi győzzük le jóval a rosszat.

Jézus nemcsak irgalmas volt

Mi panaszunk lehet manapság a római kúriára, egynémely püspökre, az egyházban II. János Pál kormányzása idején uralkodó széljárásra? Első helyen talán a modernségtől való félelmet és, általánosságban, a szabadságfóbiát nevezhetnénk meg. Az érett emberi szabadságnak persze nemcsak szép és kellemes vonásai vannak — ezt a liberális nyugati társadalmak is tanúsítják. Isten azonban szabadságra hívott meg: világunkat, társadalmunkat, a hithez és a kinyilatkoztatáshoz fűződő viszonyunkat szabadon kell kialakítanunk. A kereszténység főparancsa — az Isten- és emberszeretet — csak szabadon teljesíthető. Ha tehát Isten a szabadság kedvéért a tévedést és a rosszat is megengedi, akkor egyházában nekünk is meg kell végre tanulnunk, hogy a

* Jelen számunk előző írásáról van szó.

felnőtt hithez eretnokség, tévedés, mi több: bukás, hitehagyás és rosszindulatú egyházellenesség is társulhat. Hit dolgában az ember nem kényszeríthető, sem külső erővel, sem belső eszközökkel (a lelkiismeretére gyakorolt nyomással).

Az újkori szabadságesszme — a korlátlan liberalizmus — kritikusaival annyiban feltétlenül egyet kell értenünk, hogy a tévedés bűnéből nem kovácsolható erény, s a vallási közömbösség nem válhat eszménnyé — még a történeti Jézusra, az ő „gyakorlati vallásosságára” hivatkozva sem. Jézus nem csupán irgalmas, mindent megbocsátó pásztor volt, hanem tanító is. Kemény beszéde döntésre szólított fel: higgyünk benne és az igazságban. A szabadságtól azonban nem félt. A hamisítatlan hit megőrzéséért aggódó egyházi előírások, ha pusztán a lelkiismereti szabadságtól való félelem szülte őket, rossz ügyet szolgálnak.

A teológiában jártas, korunk tudásszintjén álló keresztények joggal furcsállhatják, hogy a római egyházvezetés hivatalos és felelős teológusai mily kevésbé veszik figyelembe korunk általánosan elfogadott szellemi eredményeit, mondjuk a szentírásértelmezés terén vagy a történelmi források kezelésének kérdésében. A vatikáni dokumentumok dagályos nyelvezete ma már kevésbé életidegen ugyan, mint *XII. Piusz* pápa idejében, de még mindig inkább barokkos: alig emlékeztet a Krisztus utáni 3. évezredre. Vajon a római kúria mikor tárja ki kapuit — a zsinat szellemében — a jelen tudathorizontja előtt? Hogy csak egyetlen példát említsünk: az „aggiornamentó”-ból az új római katekizmusba is kevés szorult.

Minden püspök hittanító

Utalnunk kell arra is, miként próbálkoznak még napjainkban is azzal, hogy az egyházi tanítóhivatal és a teológiai kutatás párbeszédét egyirányú utcába tereljék, pontosabban felülről lefelé szabályozzák — elég, ha a teológiai tanárok kinevezésére, a kegyvesztett professzorok megregulázására, a tanítóhivatalnál folyó eljárásokra gondolunk. Nyilván nem mindenkit ítéltek el alaptalanul azok közül, akiktől megvonták a tanítási engedélyt. A teológiai kutatás szabadsága nem lehet határtalan. Az egyházi tanítóhivatal eljárásmodja azonban, éppen ezért, áttetszőbb, nyíltabb is lehetne. Az utóbbi évtizedekben főként az erkölcszociológia terén honosodott meg olyan stílus, amelyet immár tarthatatlannak érzünk.

Ilyen és más esetekben különösen is bosszantó a helyi püspökök mellőzése. A II. Vatikáni Zsinat szerint valamennyi püspök a hit tanítója, mégpedig sajátos apostoli hatalmából fakadóan (s nem azért, mert a pápa alattvalója). Zavarba ejtő, hogy ezt a tényt a világegyház központi vezetése az utóbbi években egyre kevésbé vette figyelembe. Ismét Rómában döntenek olyasmiről, ami a helyi egyházak hatáskörébe tartozik — nemritkán meg sem hallgatva az illetékes püspök véleményét és figyelmen kívül hagyva a helyi körülményeket. Az eredmény: elszomorító és túrhetetlen helyzetek sora.

Felreérthető volna, ha az egyház demokratizálásáról szólnánk. A római katolikus egyház azonban helyet kell, hogy biztosítson — miként előbb-utóbb meg is teszi — a szakudáson alapuló, szabályozott felelősségmegosztásnak, nemcsak a püspökök és a teológusok, hanem Isten egész népe körében. Bizonyos, hogy a dialógus szelleme, amely immár magától értődően hatja át számos plébániai közösség és egyházmegye életét, a római kúriában is jelentős reformokhoz vezetett: többek közt nemzetközivé alakult a bíborosi testület és létre hívták a világ püspökeit tömörítő szinódust. Ám a folyamat nem állhat meg, a pozitív kezdeményezések folytatásra várnak. A papok és világiak közreműködése a püspökök kinevezésében, vagy a pápaválasztás módjának megváltoztatása — például a helyi egyházak küldötteinek bevonásával — még késlekedik. Számos kérdésben, így a papi nősülés vagy a női papság kérdésében, nem születik olyan gyors megoldás, mint némelyikünk vélné.

De a helyi egyházak nagyobb felelőssége és fokozott önállósága nálunk is a görcsök üdvös megszűnését eredményezhetné.

Fordulat előtt?

Amerikában pár éve jelent meg Patrick *Granfield* könyve, amely a pápaság történelmi fejlődését mutatja be a kezdetektől napjainkig. („A maradandó és változó pápaság”, német ford.: *Das Papsttum — Kontinuität und Wandel*, Aschendorff 1984). Elolvasván ráébredünk, milyen viszonylagos egyházunk jelenlegi rendje. Arculata nagyrészt független attól, ami változhatatlan lényegéhez tartozik: az egyház az üdvösség összentsége, a hit misztériuma. Nevezetes könyvének lapjain Karl *Rahner* már 1972-ben szólt „az egyház szerkezetváltásáról” amely „feladat és esély” (*Strukturwandel der Kirche als Aufgabe und Chance*, újabb kiadása: Herder 1985, J. B. Metz előszavával). Fentebb idézett tanulmányában Bernhard *Haring* is utal a Rómában körvonalazódó fordulatra: „az egyház legfelsőbb vezetése akkor válik igazán tanulékonyvá, ha a felvetődő kérdések neuralgikus pontokat érintenek...” Meglehet, a várva várt megújulás forrásai most még a mélységben rejtőznek. Ha azonban hívő szolidaritással — lázadás és beletörődés nélkül, higgadt elkötelezettséggel — Krisztus Lelkére hagyatkozunk, segítségünkkel felszínre törhetnek. Nem volt ez másként a II. Vatikáni Zsinatot megelőző években sem. S a harmadik talán közelebb van, mint hinnénk.

Forrás: Christ in der Gegenwart 1995/22. 181-183.o.

Fordította: Mártonffy Marcell

Eugen Biser

A BENNÜNK REJTEZŐ BENSŐ TANÍTÓ

Aki gyöngyöt keresve alámerül lelke mélyére és igazgyöngyre bukkan, csak úgy mutathatja meg másoknak, ha a napfényre hozza. Ez Krisztusra is érvényes, mint benső tanítóra. A benső tanító fogalma Szent Ágostontól származik, melyet a fiával, Adeodatusszal folytatott párbeszédét tartalmazó, „*A tanító*” című művében fogalmazott meg. Ebben található az az elképzelés, hogy a katedránál tanítók mellett, a tudományban vagy teológiában képzettek mellett egy egészen más tanító is van: a szív tanítója, a benső tanító, aki Ágoston szerint végbeviszi bennünk a megértés csodáját, ha engedjük, hogy megragadjon minket. Krisztus, aki egykor meghalt értünk a kereszten, most feltámadottként bennünk él. Ő az, aki benső tanítóként belenyúl a tudatomba, az imádságomba, a lelkületembe és mindenekelőtt az élettörténetembe és az önmegvalósításomba. A gyöngy olyan kincs, amely minden ember lelke mélyén ott szunnyad, várva, hogy napvilágra kerüljön. Egy Rilketől származó képpel azt mondhatnám, hogy vannak emberek, akik életük igazi kincseit lepecsételt borítékként hordják magukkal, és sohasem jut eszükbe, hogy kinyissák s elolvassák azt. Ez a kép egyébként Szent Pálnál is megtalálható. A korintusiakhoz írt második levelében azt a merész gondolatot fejt ki, hogy amit az egyház szóbeli tanítása által

kapunk, ami az Evangéliumban áll, vagyis ami a kereszténység üzenete, az nemcsak kívülről érkezik hozzánk, hanem a szívünkbe is bele van írva.

A jeruzsálemi ősegyház így imádkozott: „*Maran atha*” — „*Jöjj el, Urunk Jézus*”. Ezt a mondatot többnyire jövő idejű kijelentésnek értjük, mellyel arra szeretnénk kérni őt, hogy újra jöjjön el. A mai elemzés szerint azonban ennek a mondatnak elsősorban jelen idejű jelentése van: most kell Jézusnak jelenvalóvá lennie; most, a jelenben kell megmutatkoznia, hogy igaznak bizonyuljon a hitünk, s őbenne célba érjen. A legtöbb keresztény számára a hit valami tisztán receptív dolog; és valóban, ahogyan már Szent Pál megmondta, a hallásból ered. Ám azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a hit ezenfelül teremtő, kreatív jellegű, és hogy ezen a téren hitünk tartalmához való új viszonyulást kell keresnünk.

Ha azt kérdeznék tőlem, hogyan, milyen úton juthatnánk közelebb Jézus személyéhez, milyen módszert tudnék ajánlani a szentírási szövegek pontos analíziséhez, őszintén meg kell mondanom, hogy a legkifinomultabb módszer, a szövegek legpontosabb analízise sem elegendő, ha nem irányít bennünket valaki, egy értő mester személyesen. A szövegeken keresztül Jézus akar hozzánk szólni, nekünk pedig engednünk kell, hogy megragadjon minket. Ezért, úgy vélem, nem annyira a mi *módszerünk* fogja feltárni számunkra az írások értelmét, hanem Krisztus, aki az írások olvasásában is *mesterünk*. Napjainkig a teológia szinte kizárólagosan a történeti-kritikai módszerrel dolgozott, melynek kezdeténél G. E. Lessinget és H. S. Reimarust találjuk, s melynek segítségével a teológia valóban nagy, mondhatnám, fenomenális munkát végzett. De ez a módszer, ahogy a neve is mondja: kritikai, alapjában véve analitikus módszer. Segít különbséget tenni az egyes források, a kifejezésmódok, az Újszövetséget alkotó különböző hagyományok között, ám nem segít hozzá ahhoz, amit ezek az írások tulajdonképpen mondani akarnak. A benső tanító azt szeretné, hogy a szövegek rácsszerkezetén keresztül őt magát szemléljük, s ezzel már meg is neveztem egy alternatív módszert.

Véleményem szerint három ilyen alternatív módszer van, s ezek mind János első levelének bevezető szavaival állnak kapcsolatban. Ott ez áll: „*Amit hallottunk, amit a szemünkkel láttunk és amit a kezünkkel tapintottunk: az élet Igéjét hirdetjük nektek*”. Ha komolyan vesszük ezt a helyet, észrevesszük, hogy az Újszövetség olvasásának három új módját nevezi itt meg: egy akusztikus — amit hallottunk; egy eidetikus, optikus — amit szemünkkel láttunk; és egy haptikus* módszert — amit érintettünk és kezünkkel tapintottunk. Ezzel a rostállyal kellene az Újszövetséghez közelednünk. Szeretném, ha a benső tanító segítségével arra az alaphangra figyelnénk végre, amely ezen írások sajátos hangoltságát megadja.

A második, ahogy már jeleztem, az optikus olvasási mód lenne. A szövegek rácsszerkezetén keresztül egy arcot kellene észrevennünk; annak az arcát, akiről végül is ezek a szövegek szólnak, akinek nevében keletkeztek, akinek hirdetésére létrejöttek. Tehát az Újszövetség olvasójában olyan érzésnek kell lennie, mintha egy ablakon pillantana be, vagy egy rácsos ablakon tekintene át arra, aki tulajdonképpen ezen írásokon keresztül hozzá akar jönni, aki érte verseng, aki az olvasó életének élete és hitének tartalma szeretne lenni.

És van egy harmadik módszer, amely haptikus viszonyban van az Újszövetséggel. Az Újszövetség szeretne bennünket megragadni. Nem azt akarja, hogy objektív kijelentésként ismerjük meg, hanem szuggesztíve akar ránk hatni. Aki az Újszövetséget olvassa — hiszen azért van, hogy olvassuk —, olvasmánya után átalakult ember lesz. Isten mintegy birtokba veszi őt. Olyan kisugárzó ereje van az Újszövetségnek, amely vallásos evidencia érzését nyújtja az olvasónak, aki hirtelen rádöbben: Krisztus valóban

* A görög haptó (érinteni, érintkezni, hozzányúlni) igéből.

létezik. Ő az az Isten, akit keresek, akihez úton vagyok, akiről azt gyanítom s akitől azt remélem, hogy megmutatja és nekem ajándékozza életem értelmét.

☐ Az olvasás mesterének fogalmához a misztika kézikönyve szerint az élet mesterének fogalma is hozzátartozik. A misztikusok e fogalmát én Jézusra alkalmaztam, és úgy gondolom, teljes joggal. Mivel olyan világban élünk, amely le szeretne beszélni, le szeretne szoktatni bennünket arról, hogy személyként létezzünk, emiatt segítségre szorulunk. Az a segítség, amelyet látok és amelyre hivatkozom, a benső tanító. Nüsszai Szent Gergelynek van egy csodálatos megállapítása, mely így hangzik: „*A bennünk megszületett gyermek maga Jézus, aki mindannyiunkban felnő korban, bölcsességben és kedvességben, ám nem mindenkiben egyformán, hanem mindig csak kinek-kinek a befogadóképessége szerint*”. Úgy gondolom, ez a megállapítás éppen azt akarja mondani, amit bennünk a benső tanító az élet mestereként végbevenni kíván. Olyan érési folyamatot akar elindítani bennünk, melyet a személyiségkultúra fogalmával is jelölhetnénk — a *cultura* szó eredeti értelmében. Hiszen személyvöltünk, jóllehet lényünkbe van ágyazva, mégis teljes mértékben kifejlesztve. Művelni, ápolni kell. Szabaddá kell tenni, a romboló tényezőkkel szemben pedig védeni, óvni kell. Ezáltal azonban már egy másik kérdés is felmerül, hogy ti. mi következik ebből az egyház számára. Az egyháznak kompetens emberre van szüksége, nem pedig készséges emberre, aki mindig csak parancsokra és utasításokra vár, és mindig csak azt teszi, amit előírnak neki. Az egyháznak a személyes kezdeményezés emberére van szüksége; olyanra, aki mind fantáziáját, mind kreativitását hite és keresztény mivolta szolgálatába állítja, aki engedi, hogy valami új törjön fel belőle, aki fürkészi az új lehetőségeket: vajon miképpen bizonyulhat kereszténynek a maga életterületén. Ilyen emberre van szüksége, ha a 3. évezredben is meg akarja állni a helyét, és meg akarja őrizni önazonosságát.

☐ A benső tanítónak azonban nemcsak tanítói, hanem gyógyító funkciója is van. Ha ebből a szempontból próbáljuk megközelíteni, olyan dolgok kerülnek szóba, melyeket korunkban nem véletlenül fedeztek fel újra. Ebben az összefüggésben az emberi lét (*Dasein*) heideggeri analizisére gondolok, illetve arra a filozófiaiilag elsőként Kierkegaard által megfogalmazott krízisjelenségre, amittől az emberek leginkább szenvednek: az élettől való szorongásra. A mindennapos egzisztencia, ahogyan Heidegger analizálta, és az élettől való szorongás azok a voltaképpeni lebontó tényezők, amelyek úgymond felemésztik az ember mivoltát. Ebben a helyzetben valamilyen ellenkező irányú, építő jellegű törekvésnek kellene elkezdődnie. Ez az ellenkező irányú törekvés pedig nincs messze tőlünk. A benső tanító a lelkiismeret pszichikai területén található. Különbséget tesz az intellektuális, esztétikus és etikus lelkiismeret között. Nemcsak erkölcsi lelkiismeret létezik, amelyet leginkább ismerünk, amelyről beszélni szoktunk, és amelyet leginkább a lelkiismeretfurdalás kellemetlen formájában ismerünk föl. Esztétikus lelkiismeret is van, amelyet a jó és rossz ízlésnek nevezünk, aztán van intellektuális lelkiismeret is, amelyet helyes és helytelen döntésnek nevezünk. Ámde úgy gondolom, a lelkiismeret e három formáján túl egy negyedik is létezik, amely ezek alapjául szolgál, ez pedig a *létezés lelkiismerete*. Tőle tudjuk, hogy mit kell voltaképpen önmagunkkal kezdenünk. Hiszen ez a lelkiismeret nem a tévedés és az igazság fölött, nem a művészet vagy a giccs fölött és nem a jó meg a rossz fölött ítélkezik, hanem *önmagunk* fölött, önmagunk tevékeny elfogadásának mértéke fölött: megelégszünk-e azzal, hogy a legcsekélyebb ellenállást tanúsítva sodródunk az árral, tömeglétet élünk; vagy készek vagyunk életünket, önmagunkat kézbe venni, magunkat alakítani akkor is, ha kockázattal jár. Így működik a létezés lelkiismerete. Úgy gondolom, ebben a helyzetben nem vagyunk magunkra hagyva. Nicolaus Cusanusnál, a középkor és az újkor fordulóján élt nagy bitorosnál találtam egy csodálatos mondatot:

„Amikor szívem mélyébe belehallgatok, egy hangot hallok, mely így szól hozzám: »Légy a sajátod, s akkor majd én is a sajátod leszek.«” Ez pedig azt jelenti: Ha kész vagy arra, hogy életedet saját kezébe vedd, ha felelősen bánsz önmagaddal, akkor nem leszel magadra hagyva, a benső tanító melletted fog állni, ő fogja az általad megkezdett művet beteljesíteni.

Ha azt kérdezem, az emberek miért oly kis részét birtokolják életüknek — olyan fogyasztói társadalomban élünk, amilyen ebben a formában még soha nem volt Európában —, vagy miért nem örülnek létüknek, azt a választ kapom: azért, mert egy sav szétmarta a bennünk lévő életörömet. Ez a sav pedig nem más, mint a szorongás. „Az élettől való, ily mértékben eleddig soha nem létező szorongás a modern ember ijesztő kísérőjévé vált” — mondta sok évvel ezelőtt Karl Jaspers. Kijelentésének igazságértéke egyre inkább növekszik, s mára tulajdonképpen önmegértésünk alap kijelentése lett. Valaminek történnie kell! Ma fordulatnak kell bekövetkeznie valami jobb irányában, mind vallási dolgokat, mind a hit dolgait illetően, rá kell ébrednünk arra, hogy az élettől való szorongásból lehetséges a gyógyulás és van is hozzá gyógyító.

A szorongásnak hároms gyökere van. Legelső helyen az ember önmagától való szorongása áll, mert egyáltalán nem bízhatunk, és ténylegesen nem is bízunk önmagunkban. Második helyen az embertársainktól való szorongást kell említünk, mert nem szabadulhatunk attól a félelemtől, hogy az, aki ma még barátként és partnerként áll mellettünk, holnapra ellenfelünk, veszélyes és gyűlölt ellenségünké válhat. Harmadikként a legsúlyosabbat, az Istentől való szorongást kell említünk. Mert sohasem szabadulhatunk meg teljesen attól a szorongástól, hogy a minket teremtő és létben tartó, a jóságos és irgalmas Atyaként élénk jövő Isten végül mégiscsak a semmibe enged hullani minket. Jézus pedig e szorongás ellen vitte végbe egész életművét. Megmutatta az ember új viszonyát önmagához, s ezt az istengyermekség csodálatos kifejezésével jelölte meg. Isten gyermekének lenni többet jelent, mint Isten képmásának lenni; magasabb rendben áll, mint amit az istenképiség ószövetségi fogalma kifejez. A gyermek az Atya szívében növekszik fel. Az Atyának nem pusztán teremtménye, hanem elsőszülöttje, szinte partnerként mellérendelt, szeretett gyermeke. Krisztus ezáltal új alapra állította az embert, most már az a képesség is megadatott neki, hogy tökéletesen elfogadja önmagát. Sőt, embertársainkhoz fűződő viszonyunkat is korrigálta. Egyedülálló értelemben fogva fel e viszonyt, új alapra helyezkedett, és azt mondta: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat”. Kierkegaard úgy véli, másképp kellene ezt fordítanunk: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat, vagyis ismerd fel, hogy olyan közel van hozzád, mint te önmagadhoz”.

Jézus egész szívével mindenekelőtt azon volt, hogy új istenképpel ajándékozzon meg minket. Jézus kitörölte a hagyományos istenképből a fenyegető, félelmet keltő, szorongást ébresztő árnyképet, és helyett a feltétel nélkül szerető Atya arcát ragyogtatta fel előttünk. Ezért kell mindig újra felfedeznünk, ezért kell mindig újra hirdetnünk, s az emberekben tudatosítanunk, hogy mit adott nekünk Jézus az ő életével. Ha ez megtörténik, akkor a szorongás e harmadik, legmélyebbre hatoló gyökere is ki lesz tépve lelkünkéből, hiszen az élettől való szorongás legmélyén az Istentől való szorongás rejlik, és ezt a szorongást győzte le Jézus.

Szent Pállal mi is bátran kijelenthetjük, hogy már nem mi élünk, hanem Krisztus él bennünk, csak merülünk alá, s hozzuk napfényre a mélyben rejtőz igazgyöngyöt, bontsuk fel mindig újra a magunkkal hordott borítékot, csak legyen bátorságunk a benső tanító tanítványává válni.

Forrás: Memo, Wien, 1995 január, 15-18.o.

Fordította: Tózsér Endre SchP

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

Bernhard Honsel

TALÁLKOZÁSOK, KAPCSOLATOK A LELKIPÁSZTORKODÁSBAN

Mint lelkipásztor rendszeresen meglátogattam az egyházközség óvodáit. Egyik-másik gyermek gyakran kérdezte tőlem: „Ismersz?” vagy „Tudod-e, ki vagyok?” Ha pedig tudtam a nevét vagy meg is szólítottam, sugárzott az örömtől. Boldog volt. Ez nemcsak a gyermekeknél van így. Mindenki örül, ha egy másik ember odafordul hozzá és részt vállal életéből.

Jézus felnézett, meglátta őt és így szólt: „Zakeus, gyere le gyorsan a fáról, mert ma a Te házában kell megszállnom”. Zakeus erre sietve lemászott és boldogan befogadta Jézust.

Ismerjük a történet folytatását. A farizeusok morogtak: „Bűnöshöz tért be éjszakázni”. És Zakeus? A Jézussal való találkozás és együttlét felfedi emberi méltóságát, képessé teszi bűnei felismerésére és erőt nyer a megtérésre, a jóvátételre.

1. Találkozás Jézussal

A keresztyén lelkipásztorkodás kezdeteinél nem az örök igazságok kinyilatkoztatása áll, hanem egy élő ember, a Názáreti Jézus. Az emberekkel való kapcsolatának stílusa sokak számára felszabadító, figyelmet felkeltő. Üzenete a bizalom, a hit és a szeretet üzenete. A vele való találkozásban tapasztalható meg ennek az üzenetnek a valódisága. Az emberek megérik, hogy Isten tervének részesei, hogy szeretik és tisztelik őket. Az Evangélium tele van olyan történetekkel, ahol Jézus megszólítja az embereket, rájuk tekint, meghallgatja őket, megérint és gyógyít. Sőt, Ő maga keresi a találkozást, a kapcsolatot az emberekkel. Legfőbb törekvése az, hogy Isten országát hirdesse és nyitottá tegye az embereket. Benne eljött az Isten országa. Isten uralma a feltétel nélküli odafordulás és a jóság uralma, a bizalom és az Istennel való kapcsolat uralma. Izrael történetében Jahve nevének és szövetségének egyre mélyülő kinyilatkoztatása a találkozások és kapcsolatok Istenét tárja fel. Őt szólítja Jézus Abbának.

Isten országa: az emberek uralkodásmentes kapcsolata egymással, alá- és fölérendeltség nélkül. Így olvasható ez a Mt 23,8-ban és sok más helyen. „Ti azonban ne hívásátok magatokat Rabbinak, mert egy a Ti Mesteretek és egymás testvérei vagytok”. Isten országa: testvéri kapcsolat, készség a kiengesztelődésre és az együttérzésre. Az igazságosság és a béke csak így tud növekedni. Nem véletlenül mond Jézus példabeszédet a növekedésről az Isten országával kapcsolatban. Követőit szabadságra hívja. Az élet válságaiban nem szorongat és nem is fenyeget. Inkább csak annyit kérdez: „Ti is el akartok menni?” (Jn 6,67). Válaszút elé állítja az embereket.

2. Kényszermentes kapcsolat

A keresztények generációról generációra mindenekelett a találkozás és a kapcsolat személyes bizonyítékait adták tovább egymásnak. A konstantini fordulat, az állam és az egyház összekapcsolódása óta — a középkor századaiban és az újkorban — a hierarchikus vonások erősödtek meg. A felsőbbiség iránti engedelmesség erénye lett a fő követelmény. A lelkipásztorkodás találkozás- és kapcsolat-dimenziója szinte teljesen elfelejtődött.

Európában és a missziós területeken gyakran előfordult, hogy keresztény hitvallásra kényszerítettek embereket. Még ma is előfordul az egyházban, hogy az igazhitűséget, a vallási gyakorlatok és egyházi parancsok megtartását nyomással és szankciókkal kényszerítik ki. Ahol ezek a módszerek hatnak, ott a bizalmatlanság és a félelem légköre alakul ki, mely aláássa a szavahihetőséget, visszautasítást provokál és megnehezíti a szabad kapcsolatot Istennel és az embertársal. Valóban meglepő, hogy mindennek ellenére minden korban akadtak hívő keresztények, akik ráataláltak Isten gyermekeinek szabadságára. Ez a történelem során a szentek életében, a reformok kezdeményezésében és a lelkes találkozásokban ragyogott fel. Korunkban sokféle kísérletet tettünk hívő keresztény életünk megújítására. A biblikus, liturgikus és ifjúsági mozgalmak a II. Vatikáni zsinaton át nyitást és áttörést eredményeztek.

Mára már bebizonyosodott az amúgy mindig is érvényes igazság, hogy a sikeres kapcsolatok alapja a bizalom, a hit és a szeretet, ezek pedig szabadságra vezetnek. Ez nemcsak az emberek egymás közötti kapcsolatára érvényes, hanem az Isten és ember közötti viszonyra is. Az istenszeretetet és a hitet nem lehet elrendelni, ehhez nem elegendő az emberi akarat sem. Minderre az ember nyitottá válhat, ajándékként tapasztalhatja meg. Ha komolyan vesszük, hogy a keresztény hit lehetőségének feltétele a szabadság, ebből a *lelkipásztorkodás számára* súlyos dolgok következnek. A keresztény lelkipásztorkodás központi törekvése ma is az, hogy hirdessük Isten országát, megnyissuk az emberek szívét, rámutassunk Isten jóságára és felénk fordulására. Ez ma is a *találkozásokon* és a kapcsolatokon keresztül történik — vagy éppen nem történik meg.

3. A nyílt vita, mint a béke előmozdítója

Ha a lelkipásztorkodás találkozás, akkor a nézeteltérés és a vita — ellentétben a konfliktussal — nem zárható ki belőle. Ha nyílt és őszinte módon zajlik, akkor az emberek megtapasztalhatják saját identitásukat és másságukat. Ez a feltétele az érett és szabad döntésnek és Krisztus-követésnek. Ha a nézeteltérések elől kitérünk, akkor nem a kiengesztelődést és a békét szolgáljuk. A béke gyakran a nyílt viták gyümölcse.

4. Kapcsolat és gyógyulás az egyházon kívül

Találkozás és kapcsolat az egyházon kívül is történik. Ha kölcsönös tiszteletben és szabadságban zajlik le, akkor gyógyuláshoz is vezethet. Úgy vélem, hogy sokan kapnak segítséget és nyernek gyógyulást a tanácsadásban és a terápiában. Az orvos, a terapeuta és a lelkipásztor hivatása közel esik egymáshoz, évezredek óta keresztül sok vallásban egy személyben összpontosult. A Jézussal való találkozásban történő gyógyulások az Evangélium szerint Isten emberszerető gyógyításának jelei. Korunk technikai és látszólag tökéletesen irányított világa sok ember számára a kapcsolatok hiányát, a magányt és a szenvedést eredményezi.

Az egyház közösségeinek alapvető feladata és lehetősége abban áll, hogy kapcsolatokat tehetnek lehetővé, kísérhetik az embereket az éretté válás folyamatában. Éppen a lelkipásztorokra hárul itt nagy feladat, hivatásukon keresztül különös lehetőségeket kapnak. Az egzisztenciális tapasztalatoknál, életfordulóknál közel állnak az emberekhez: gyermekkeresztelőknél, házasságkötésnél, haldoklók ágyánál és a temetéseken. Amikor a mindennapok örömei és problémái tárulnak fel, az emberek nyitottabbak a szokásosnál. A lelkipásztor megteheti, hogy találkozva az emberekkel, valóban felabaráttá váljon. Ha így a kapcsolat és a bizalom légköre alakul ki, ez építi a közösséget is, s nem csupán a vasárnapi Eucharisztia ünneplésére hat ki.

5. Túlzott követelmények

Közösségeink többségénél fennáll az a veszély, hogy nagy elvárásokat támasztanak főhivatású lelkipásztoraikkal szemben, akik ezeknek az igényeknek rendszerint nem tudnak megfelelni. Ezt mutatja a következő példa. Egy nagy létszámú közösség papja (10.000 hívő, 4 óvoda, 1 kórház és 1 öregotthon) a plébánia átvételekor igen tudatosan a következő célokat tűzte ki maga elé:

- Emberként és papként tudatosan akart korunk problémáival foglalkozni, Istenhez és egymáshoz akarta kötni a dolgokat és az embereket.
- Közösséget akart kovácsolni, és az Eucharisztia ünneplését a lelki élet központjába akarta helyezni.

Két év múlva ellenőrizte munkáját és céljait. Érezte a nehézségeket, feladatok sokasága nehezedett rá naponta, találkozások és liturgikus funkciók terhelték meg. Sok közösségi tagnál immár a szokásos rutinbeszélgetések is terhessé váltak. Úgy érezte, hogy sokan a papság idealizált képét várják el tőle. Azt tapasztalta, hogy az emberi, testvéri kapcsolatot megrontja az indulat átvitel és a kivetítés, a csalódások nem ritkán indulatos kritikához vezetnek.

6. A felülvizsgálat értéke

Sok olyan szorongatott és rezignált főállású lelkipásztort ismerek, akik mindenki bűnbakjává váltak. Az egyházzal kapcsolatban az emberek rájuk vetítik minden kifogásukat. Hogy ne váljanak magányossá és lelkesedésük ne csappanjon meg, szükségük van egy helyre, ahol megbeszélhetik személyes lelkipásztori problémáikat, mint ahogy a fenti példa felülvizsgálata során történt. Úgy tűnik, hogy a jobb minőség érdekében elkerülhetetlen a hosszabb, időben kiterjedtebb vizsgálódás. Ez különben a hasonló hivatásoknál magától értetődő. Nem könnyű a munkák és elvárások sokaságában gyümölcsöző találkozásokat és kapcsolatokat kiépíteni. Ehhez különleges pasztorális kompetencia is szükséges. Ez nem csak a karizmák kérdése és nem is alakul magától. Sokáig, sőt évekig is eltarthat begyakorlása, amely nem a papszenteléstől, hanem a szemináriumi évektől kezdődik.

7. A kapcsolatteremtés előmozdítása

A lelkipásztorok kapcsolat építési stílusa, módja példaértékű az egész közösség számára. A keresztény lelkipásztorkodás nem szorítkozik csupán a hívekkel való találkozásra. A cél, hogy sok embert érett kapcsolatokhoz segítsünk, és hogy a közösségek tagjai megtalálják az egymáshoz vezető utat, különféle csoportokat alkossanak. Néhány évvel ezelőtt Don Helder Camara Münsterben a latin-amerikai bázisközösségekről beszélt. A tridenti zsinatra hivatkozott, ahol elhatározták, hogy

minden plébánia akkora legyen, hogy mindenki mindenkit ismerhessen. Az érsek hozzáfűzte, hogy a főparancs szerint csak azt szerethetjük, akit ismerünk. Tapasztalatból tudom, hogy nem kell feloszlatni a mammut közösségeket, hiszen ennek a formának is lehetnek előnyei és lehetőségei. Mégis elkerülhetetlen, hogy kicsoportokat hozzunk létre, melyekben lehetőség nyílik a találkozásra és a kapcsolatteremtésre.

A közösség az a hely, ahol az egyház megtapasztalható, ahol reflektálnak az életre, ahol a vallásos dimenzió szóban és szentségben megnyilvánul, ahol Isten ígéretei megvalósulnak az Úr szavai szerint: „Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18,20).

Forrás: Diakonia 25. 1994. 1. 1-5.

Fordította: Mindszenti Valéria

Erdei Árpád

AZ ÉRTELMI FOGYATÉKOS GYERMEKEK ÉRZELMI, ERKÖLCSI ÉS VALLÁSI NEVELHETŐSÉGE

„Terveid, Uram, felfoghatatlanok,
s milyen tömérdék a számuk”
(Zsolt 139,17)

Kik az értelmi fogyatékosok?

Oligofrénnnek, azaz értelmi fogyatékosnak nevezi a szaknyelv mindazokat, akiknek értelmi képességei elmaradnak az adott korosztály mentális adottságaitól. Az elmaradottság foka kifejezhető az átlagos IQ teljesítmény százalékban kifejezett csökkenésével, vagy az adott korú értelmi fogyatékos mentális teljesítőképességének megfelelő kor megadásával. A fogyatékoság mértéke szerint három fő csoportra oszthatók: beszélünk a debilításról, az imbecillitásról és az idiotizmusról.

1. A **debilisek** enyhe fokban fogyatékosok, a felnőtt korúak értelmi képessége egy 10-12 éves gyermek szintjének felel meg. A gondolkodási funkciók területén a legnagyobb az elmaradásuk. Számukra elsősorban a konkrét érzékelhető világ ismerhető meg, de mivel tapasztalataikat kevésbé tudják a fogalmi gondolkodás segítségével elrendezni és általánosítani, szemléletes világképük is sematikusabb lesz. Csak olyan szóbeli közléssel kapott ismereteket képesek megérteni, amelyek absztrakciós szintje nem magas.

2. Az **imbecillisek** 4-5 éves gyermek értelmi szintjén állnak. Az összefüggéseket konkrétumok szintjén nehezen ismerik fel, a valóság jelenségeit elszigetelten érzékelik. „Az imbecillis azon az absztrakciós szinten alig jut túl, amely a tárgyak és tulajdonságaik, személyek és cselekvéseik, elemi természeti jelenségek stb. szóbeli megnevezéséhez szükséges. Az imbecillis számára a megnevezés, az elemi, szembetűnő, vagy valamilyen cselekvés szempontjából fontos összefüggés rövid szóbeli megfogalmazása a gondolkodás legmagasabb foka.”¹

3. Az **idióták** azok, akik szinte teljességgel képezhetetlenek, mindenféle absztrakcióra képtelenek.

Az oligofrén emberekről általában elmondható, hogy — fogyatékoságuk mértékének megfelelően — figyelmük csapongó, nem tartós, terjedelme szűk. Tanításkor fontos feladat a figyelmük lekötése és valamilyen emléknym kialakítása. Fogalmi gondolkodásuk fejlesztésénél a kommunikáció oldaláról közelíthetünk, majd finom elemzés során a gondolkodás verbális szintje mögé hatolva tárjuk fel a logikai szintet. „Az elvont gondolkodás folyamatában a konvencionális, verbális és objektív logikai oldal mellett más rendező elvek is érvényesülnek. A tapasztalat, a tudás legtöbbször nem a szavakhoz kapcsolt logikai fogalmak formájában áll a gondolkodás rendelkezésére, hanem komplex érzelmekből, cselekvéses tapasztalatokból, képszerű elemekből átszűrt formában. A letisztult, elvont fogalom sohasem szakad el teljesen a sokszínű konkrét tapasztalati alapanyagtól.”²

Statisztikai adatok

Magyarországon az 1992/93-as tanévben 35.475 értelmi fogyatékos gyermek tanult általános iskolában és óvodákban. Összesen 184 olyan iskola működött ebben az évben, mely fogyatékos gyermekek tanítására specializálódott, ebből pedig 166 iskolában foglalkoztak értelmi fogyatékosokkal. Ezeket kivül 456 általános iskolában működött egy-egy külön osztály oligofrének számára. Fogyatékoságuk mértéke szerinti arány megoszlása a következő volt: 83,4% enyhén, 10,4% középsúlyosan 2% pedig halmozottan volt fogyatékos. A fennmaradó 4,2% nem értelmi, hanem testi-érzékszervi fogyatékosokban szenvedett. Ugyanebben a tanévben 86 diákotthonban működött 11.094 férőhellyel, a kihasználtságuk pedig 83,6%-os volt (9.276 gyermek). A diákotthonok lakóinak mintegy 2/3 része értelmi fogyatékos volt. A számokból azt is látjuk, hogy az összes fogyatékos gyermek 1/4 része diákotthonban élt. Nagyon magas ez az arány, ha tudjuk, hogy a diákotthonok lakóinak túlnyomó többsége állami intézeti nevelt, illetőleg intézeti elhelyezett gyermek. Láthatjuk tehát, hogy nem csak egy szűk embercsoport érdekeit kell szem előtt tartanunk, amikor az értelmi fogyatékosok nevelésének feladatáról beszélünk.

Nézzük meg, hogy az utóbbi 4 esztendőben Magyarországon a kereszténység mennyire vállalta magára a feladatot. Összehasonlításképpen álljanak itt az egyházi működtetésű gyógypedagógiai intézmények mellett a szintén egyházi vezetésű általános iskolák adatai is, ahol egészséges gyermekekkel foglalkoznak:

	91/92	92/93	93/94	94/95
egyházi gyógyped. intézmény száma	1	3	4	5
az itt tanulók száma	26	105	145	185
egyházi általános iskolák száma	19	58	94	110
az itt tanulók száma	4946	11260	19449	23315

Látható, hogy arányaiban jobban nőtt a fogyatékosokat foglalkoztató iskolákban tanuló gyermekek száma (7,1-szeres) az általános iskolákban tanulók számához képest (4,7-szeres). Ám a konkrét szám még mindig nagyon alacsony: az idei tanévben mindössze 185 gyermekről gondoskodtak egyházi intézményben. Megdöbbentően alacsony szám ez, ha elgondolunk azon: az ország lakosságának hány százaléka keresztény, és hogy az egyház és a felekezetek kezében milyen lehetőségek vannak. Bár az egyház igyekszik karitatív tevékenységét sok területen kifejteni, ilyen célokra megfelelő szakembereket képezni, a gyógypedagógia azon-

ban háttérbe szorul. Pedig a feladat fontosságára már az Általános Hitoktatási Direktórium is felhívta a figyelmet.

„91. pont: A fogyatékos gyermekek és fiatalok

Ezt a témát és a vele kapcsolatos feladatokat nem szabad másodlagosnak, vagy marginálisnak tekinteni. A fogyatékos gyermekek és fiatalok nem csekély részét jelentik a társadalomnak. A mai életfeltételek néha nagyon nehezé teszik az ilyen gyermekek fejlődését és közösségbe való bekapcsolódását.

A hitoktatásnak számukra is nyújtania kell — állapotuknak megfelelően — a hit szerinti élet lehetőségét. Ez kimagaslóan evangéliumi feladat és nagy jelentőségű tanúságtétel, amelyet az egyház minden időben megvalósított. Az ilyen fiatalok hitben való nevelésének lekipásztori értéke van, s különösen jelentőssé teszi az, hogy rajtuk keresztül nagyon sok családdal lehet kapcsolatot találni.

Az olyan hitoktatás, amelynek egészen speciális nehézségekkel kell megküzdenie és természetesen a lényegre kell koncentrálnia, sokat segíthet kutatási eredményeivel az általános hitoktatásnak is.”³

Az oligofrén kiskorúak érzelmi nevelése

A Gravissimum educationis momentum zsinati okmány 1. pontjában olvassuk, hogy mindenkinek *„személyi méltósága folytán elidegeníthetetlen joga van olyan neveléshez, amely megfelel élete céljának, amely alkalmazkodik egyéni képességeihez”*.⁴

Mivel sérült gyermekekről van szó, állíthatjuk, hogy a szeretetre való igényük még nagyobb és erőteljesebb, mint egészséges gyermektársaiké. Ezt az erős érzelmi kapcsolatot elsősorban a szülőknek kell megadniuk gyermekük számára, hogy primér szocializációjukban ne sérüljenek meg. De mi a helyzet az olyan családokban, ahol az értelmi fogyatékos csecsemő vagy kisgyermek inkább teher és nyűg a család számára, mint öröm? És azokkal a gyermekekkel, akik születésükkor, vagy nem sokkal azután máris csecsemőotthonokba kerülnek? A nem megfelelő érzelmi háttér kihatással van érzelmi fejlődésükre is: a nem-törődés „eredménye” a még lassúbb szellemi kibontakozás, nehezebb érzelmi megismerés. Intézetben nevelődőknél ez még inkább jelentkezik: itt egy gondozóra több kisgyermek is jut, fizikai képtelenség mindegyikkel megfelelő időt eltölteni. Mire a csecsemőotthonból a foglalkoztató (általános) iskolába kerülnek — előkészítő csoportba —, zárkózott, személyekhez érzelmileg nem kötődő, barátságatlan gyermekeké válhatnak. Itt fontos feladat a primér szocializáció megkésett kialakítása, mely már közel sem kecsegtet olyan eredményességgel, mintha ez még a csecsemőkorban történne.

Az oligofrén gyermekek nagy része szekundér szocializációjában is sérült lesz, még ha a család szeretetteljes környezetében fejlődik is. Nehezen teremt kapcsolatot — fogyatékosága folytán — a külvilággal, ismeretlenek számára a társadalmi-környezeti szokások, az elvárásoknak nem tud megfelelni.

Különösen fontos feladat a fogyatékosok integrációja. Ehhez szemléletváltás is szükséges az egész társadalom részéről: az ilyen gyermekeknek nem sajnálatra van szükségük, hanem segítő szándékú törődésre és szeretetre. A szeretet azonban nem azt jelenti, hogy mindent megcsinálunk az értelmi fogyatékos kisgyermek helyett és számára — ezzel többet ártunk, mint használunk. Önállóságra kell nevelni őket az érzelm területén: lássa be, hogy a szeretet nem tárgyi dolgokban kifejeződő érték. Ne csak akkor szeressen tehát, ha csokoládét, vagy ajándékot kap, hanem azért szeresse a környezetében élőket, mert megérzi, hogy őt is szeretik. Családi életen kívüli kapcsolataiban is inkább ezt kellene megtapasztalnia: a jó szándékú, határo-

zott segítőkészség; a barátságos, kedves emberekkel való találkozás erősíti a társadalmi beilleszkedés folyamatában.

Az oligofrén gyermekek fokozott szeretetigényét, erősebb érzelmi kötődését csak nagyobb odafigyeléssel és több törődéssel tudjuk számára biztosítani. Tény, hogy fogyatékoságukból adódóan emocionálisan szélsőségesebbek, indulat kitörések gyakrabban előfordulnak, mint az egészséges gyermekeknél, de a megfelelő érzelmi háttér biztosításával nevelésük folyamata kevésbé lesz sztohasztikus.

Erkölcsei és vallási nevelés

Van-e értelme értelmi fogyatékosokat a hittel megismertetni? Szükséges-e számukra a vallás megtapasztalása? Természetesen igen! II. János Pál pápa a következőképpen ír erről a Catechesi Tradendae-ben:

„41. pont: A fogyatékosok.

Elsősorban a testileg vagy szellemileg csökkent képességűekre gondolunk. Nekik éppen úgy joguk van a hit műstériumának megismerésére, mint egészséges társaiknak. A rájuk nehezedő terhek azonban nevelőiktől is, tőlük is fokozott erőfeszítéseket követelnek.

Nagy örömmel hallottuk a Szinoduson, hogy vannak olyan katolikus intézmények, amelyek ilyen fogyatékos fiatalok gondozásával foglalkoznak és átadták tapasztalataikat a Szinodusnak. A Szinodus pedig eltökélte, hogy komolyabban is foglalkozni akar ezzel a kérdéssel. Az ilyen intézményeket nagyon buzdítjuk és bátorítjuk tevékenységük folytatására.”⁵

Világos, hogy a fogyatékoság nem zárja ki őket emberi méltóságukból fakadó jogaikból. **Erkölcsei érzéküket** fejleszteni lehet és fejleszteni kell. Ez természetesen nem önálló nevelési módszer, hanem érzelmi nevelésük során már kialakíthatjuk bennük a megfelelő erkölcsi értékrendet.

Elsősorban a jó és rossz megkülönböztetésére kell őket megtanítanunk, majd arra (a nehezebb feladat), hogy a jót válasszák, ha bármit cselekszenek. Próbáljuk arra nevelni őket, hogy a jó a szeretetből fakadó tett és az ilyen cselekedetekkel lesz az ember igazán társas lény — így tartozom valakihez, a jóság miatt kötődnek hozzám.

Nehezebb feladat lemondása nevelni őket. Meg kellene értetni, hogy a lemondás nem hoz tárgyi jutalmat. Csoportban például szétoszthatunk úgy cukorkát, hogy eggyel kevesebb van a zacskóban, mint ahány gyermek a teremben tartózkodik. Ez még a széosztás előtt derüljön ki. Majd a tény közlése után kérdezzük meg, ki ne kapjon. Természetesen néhány név elhangzik majd: aki rossz, vagy akire éppen haragszanak. De ha közöljük, hogy mi mindenkinek szeretnének adni, a rossznak is, feltehetjük a kérdést, ki az, aki önként lemond a cukorkáról. Ha senki nem jelentkezik, erőltetni nem kell. Ha valaki mégis önfeláldozó lesz, dicsérjük meg a többiek előtt és néhány egyszerű mondatban fejtsük ki, miért helyes és jó az ilyen magatartás. Arra azonban ügyeljünk, hogy ne jutalmazzuk meg külön a gyermeket akár akkor, akár legközelebb, mert azt a gondolatot válthatjuk ki benne és a többiekben, hogy a lemondás újabb és nagyobb tárgyi jutalommal jár.

Ugyanígy vigyázzunk a gyermekek verbális szeretet közlésével. (Értelmi fogyatékosok nagyon gyakran mondják a hozzájuk közel álló felnőtteknek: szeretlek.) Kérdezzük vissza: miért? Gyakran előfordul, hogy olyan választ kapunk: mert a múltkor is adtál csokoládét. Kérdezzük meg, akkor is szeretne-e, ha nem kapott volna. Ha igenlő választ ad, köszönjük meg és erősítsük meg benne, nem tárgyi dolgokért szeretünk valakit. Ha tagadó választ ad, mondjuk meg neki, mi szeretjük őt annak ellenére, hogy nem kaptunk tőle csokoládét. Mit gondol, miért? Az ilyen

párbeszédék elősegítik mindig a személyesebb kapcsolat kialakulását, valamint a gyermek erkölcsi értékrendjének fejlődését.

Az oligofrén gyermekek **vallási nevelésében** nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy szinte teljesen képtelenek bármiféle absztrakcióra. Így nagyon nehéz feladatra vállalkozunk akkor, amikor a teremtés titkát (creatio ex nihilo), a Szentháromság misztériumát, vagy bármiféle elvont teológiai fogalmat szeretnénk számukra megmagyarázni. Sokkal egyszerűbb és célratoróbb, ha vallási nevelésüket (személyiségükből adódó kötődésük szem előtt tartásával) családi vonatkozású témával kezdjük. Jézus születése és családja — egyszerű téma az érdeklődésük felkeltésére. Nagyobb sikerrel dolgozunk, ha mindezt illusztrálni is tudjuk: karácsonyi képeslapok, képzőművészeti albumok segíthetnek minket. (Budapesten pedig jó megoldás pl. egy látogatás a Nemzeti Galéria gótikus szárnyasoltárok kiállításán.) Magyarázunk meg és kérdezzük többször vissza, kik láthatók a képeken és milyen családi kapcsolatban vannak Jézussal. Ugyanígy segítségünkre lehetnek húsvéti lapok is — ezekkel illusztrálva (illetőleg a szárnyasoltárok segítségével) mesélhetjük el nekik a húsvéti történeteket. Nehezebb feladat, mikor Jézus Krisztust, mint Istent próbáljuk bemutatni. Ki az Isten? Beszéljünk az Atyáról is. Elkerülhetetlen azonban, hogy ne valamilyen antropomorf kép alakuljon ki Róla bennük.

Segítenek minket az ünnepek és azok családias jellege: már 1-2 hónappal Karácsony és Húsvét előtt elkezdhetjük a készülődést és beszélgetést. Használjuk ki az oligofrének manuális alkotási igényeit: rajzoltassunk, készítsünk egyszerű betlehemes játékot közösen.

Szívesen hallgatják a szentírási történeteket is. Egyszerű mondatokban, érthetően adjuk őket elő, sőt el is játszathatjuk velük szereposztással. A lényeg: játékos formában ismerkedjenek a vallással. Szívesen tanulják a rövid, verses, dallamosan mondható imádságokat. Memoriterek tanulása értelmi fejlődésüket is elősegítik. Mondassuk az imákat közösen, de egyénileg is.

A felületen szemlélőnek úgy tűnhet, hogy az értelmi fogyatékosoknak korlátozott a transzcendencia iránti igényük és fogékonyságuk. Ez nem helytálló gondolkodás. Természetesen másképpen, de ők ugyanúgy nyitottak a földi létünk feletti valóság iránt — csak meg kell találni a megfelelő módot, hogy érdeklődésüket felkeltsük és fokozzuk ez irányban.

Az egyház feladatai az oligofrén kiskorúak nevelésében

A már említett Gravissimum educationis zsinati nyilatkozat a 3. pontban hangsúlyozza az egyház feladatát a nevelésben: *„Végül az egyháznak is feladata a nevelés, sajátos okokból: először is azért, mert el kell ismerni, hogy nevelésre képes közösség, legfőképpen pedig azért, mert kötelessége hirdetni az üdvösség útját minden embernek”*.⁶ Ugyanerről a jog is beszél: *„A nevelés feladata és joga különösképpen megilleti az egyházat, mert isteni küldetése van arra, hogy az embereket a keresztény élet teljességére segítse”* (CIC 83 can. 794. 1.)

Tehát küldetéséből fakadó joga és feladata, hogy mindenkinek, így az értelmi fogyatékosoknak is megadja a megfelelő nevelést, hogy ezáltal a fogyatékosok is elérjék végső céljukat.

Mivel az egyház maga is közösség, ezért feladata az oligofrén emberek integrációja. Több módon lehetséges ez: például hittan csoportok kapcsolatot vehetnek olyan családokkal, ahol értelmi fogyatékosok élnek, illetve olyan iskolákkal és intézményekkel, ahol ilyen gyermekekkel foglalkoznak. Kezdetben látogatást tehetnek a fogyatékosnál, ismerkedhetnek vele és környezetével, aztán meghívhatják hittan csoportjukba. Ennek a kapcsolatfelvételnek eredménye kettős irányú: mind a

fogyatékos, min a csoport tagjai részére pozitív hatású lehet. A barátkozáson kívül szükség szerint konkrét segítséget is nyújthatnak. Ugyanígy patronálhat is a csoport egy-egy fogyatékos (főképp intézeti neveltet), akit rendszeresen látogatnak, segítenek, programot szerveznek számára, otthonukba is elviszik. Már az első alkalmakor megtapasztalják részéről a halás szeretetet. Egy ilyen feladat felvállalása a közösséget is erősíti, így akár a plébánia keretében működő kisközösségek is célul tűzhetik maguk elé oligofrén gyermek(ek) patronálását.

Az egyház segítheti olyan intézmények és szervezetek (alapítványok) létrehozását, melyek célul tűzik ki értelmi fogyatékosok gondozását. Ezen kívül kapcsolatot vehet fel különböző világi (állami, önkormányzati) intézményekkel, lehetőséget kérve arra, hogy bizonyos rendszerességgel találkozhasson munkatársain keresztül növendékeikkel és így részesíthesse őket vallási nevelésben. A családban élő fogyatékosokat rendszeresen kellene látogatni. Ennek jelentőségéről a már idézett Általános Hitoktatási Direktórium is beszél.

Feladata az egyháznak, hogy a fogyatékosokkal foglalkozó munkatársai részére megfelelő képzést biztosítson, és segítse az ilyen irányú kutatást és tudományos munkát, hiszen — mint olvastuk — ezek az eredmények az általános hitoktatást is segíthetik.

Az egyház létrehozhatja és fenntarthatja több olyan iskolát, ahol oligofrén gyermekek megfelelő oktatásban és nevelésben részesülnek. Erre a jog is lehetőséget ad: „Az egyháznak joga van arra, hogy bármilyen tantárgy oktatására bármilyen típusú és fokozatú iskolát alapítson és vezessen” (CIC 83 can. 800. 1. §).

Örvendetes lenne, ha az egyház Magyarországon is erőteljesebben támogatná és koordinálná azokat a kezdeményezéseket és munkákat, melyek kis lépésekben már elkezdődtek, és így munkatársain keresztül szolgálná értelmi fogyatékos gyermekek javát Isten nagyobb dicsőségére.

Idézetek: 1. Pedagógiai lexikon II. kötet, Akadémiai kiadó, Budapest, 1977 p. 187 — 2. szerk.: *Illyés Gyuláné*: Gyógypedagógiai pszichológia, Akadémiai kiadó, Budapest, 1987 p. 297. — 3. Sacra Congregatio pro Clericis — Általános Hitoktatási Direktórium (Róma, 1971) Szent István Társulat, Budapest p. 93 — 4. Gravissimum educationis momentum, in: szerk.: *dr. Cserháti József – dr. Fábián Árpád*: A II. Vatikáni zsinat tanítása, Szent István Társulat, Budapest, 1975 p. 189-190. — 5. Catechesi Tradendae — *II. János Pál* apostoli buzdítása a katolikus egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez korunk hitoktatásáról (Róma, 1979) Szent István Társulat, Budapest p. 171. — 6. Gravissimum educationis momentum, in: i.m. p. 191.

Felhasznált irodalom: szerk.: *Brückner Ákos*: Pedagógia, Katolikus teológiai főiskolai jegyzetek — szerk.: *dr. Cserháti József – dr. Fábián Árpád*: A II. Vatikáni zsinat tanítása, Szent István Társulat, Budapest 1975. — szerk.: *Erdő Péter*: Az egyházi törvénykönyv, Szent István Társulat, Budapest, 1986. — szerk.: *Illyés Gyuláné*: Gyógypedagógiai pszichológia, Akadémiai kiadó, Budapest, 1987. — Magyar Statisztikai zsebkönyv, Központi Statisztikai Hivatal, 1995. — Pedagógiai lexikon, Akadémiai kiadó, Budapest 1977. — Sacra Congregatio pro Clericis — Általános Hitoktatási Direktórium (Róma, 1971) — Catechesi Tradendae — *II. János Pál* apostoli buzdítása a katolikus egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez korunk hitoktatásáról (Róma, 1979), Szent István Társulat, Budapest — Statisztikai tájékoztató — Alapfokú oktatás 1992/93, Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest, 1993.

„Sürgető felhívással fordulok hozzátok: az állam és az egyház egyesítse erőit a közjó szolgálatában, hogy megvédje és előmozdítsa az emberi jogokat és az alapvető értékeket, amelyek nélkül egyetlen társadalom sem élhet. Neveljétek olyan fiatalokat, akik képesek felelősen élni szabadságukkal abban a tudatban, hogy számot kell adniuk tetteikről testvéreik és Isten előtt.”

**II. János Pál pápa
magyarországi búcsúbeszédéből
1991. augusztus 20.**

TEOLÓGIA

Évnegyedes folyóirat
(Budapest)

tartalmi mutatója
(1983-1995/3)

II. János Pál pápa
megnyitása a teológiai kutatások számára
1987. augusztus 28.

A Tartalmi mutató használatához

A „Teológia” első tartalmi mutatója, az 1967-1982. évekről Széll Margit összeállításában 1983. első számunkkal egyidőben jelent meg, előfizetőink megkapták. Ez a mutató folytatja egészen az 1995. évi harmadik számig, jelen negyedik számunk anyagát már nem tartalmazza.

Az előző tartalmi mutatóval megegyezően névsorban hozzuk a szerzőket, a mutatókat témakörök szerint csoportosítva közöljük:

Név- és címmutató	250
Tematikus számok	280
Bibliai helyek mutatója	281
Helymutató	281
Személynévmutató	281
Tárgymutató	286
A „Teológia” beszélgetései, interjúi	294

Tekintettel arra, hogy 1950 és 1989 között a szerzetesek nem használhatták rendjük megszokott rövidítését (OSB — bencés, SJ — jezsuita, stb.), ezek csak újabban tűntek fel, így a rendi keresztnév használata is, pl. Brückner Ákos Előd OCist. A bibliográfiai pontosság kedvéért a Név- és címmutatóban mindig a megjelenés szerint tüntettük fel, a személynévmutatóban azonban egyesítve, általában a rend feltüntetésével.

Felelős szerkesztő: Szennay András

Felelős kiadó: Lukács László

Összeállította: Somorjai Ádám

Név- és címmutató

1. Szent, szent, szent. (Signore, da chi andremo? Il catechismo degli adulti), ford. Puskely Mária, 21 (1987) 114-114.
2. Vélemények és vallomások a befogadott hitről. (Görögkatolikusok a hitről), előkészítette Obbágy László és Orosz László, 21 (1987) 121-124.
3. Karácsonyi ajándék, 21 (1987) 194-194.
4. A szerzetesrendek küldetése — ma, 24 (1990) 1.
5. Nők az egyházban, ford. Gáspár Csaba László, 25 (1991) 190-192.
6. Hiány van papokban is, hívőkben is. — Vita a jelen lelkipásztorkodásunk kríziséről —, ford. Bánhegyi B. Miksa, 25 (1991) 225-228.
7. A lelkiismereti döntés tisztelete. Német püspökök pásztorlevele az újravezetett elváltak pásztorációjáról, ford. Bánhegyi B. Miksa OSB, 28 (1994) 13-18.
8. A család Isten tervében. Részlet a Katolikus Egyház Katekizmusából, 28 (1994) 224-228.
9. A spanyol püspökök lelkipásztori terve, ford. Bánhegyi B. Miksa OSB, 28 (1994) 254-256.
10. **Alszeghy Zoltán**,
Üdvösség a betegségben, 19 (1985) 178-182.
11. —
A szeretet teofániája, 20 (1986) 201-205.
12. **Alszeghy Zoltán — Széll Margit**,
A Teológia beszélgetése Alszeghy Zoltán SJ dogmatika professzorral: Krisztus életünk beteljesedése, 24 (1990) 217-222.
13. **Arató Miklós**,
A szép szakrális környezet, 17 (1983) 134-141.
14. **Aszalós János**,
A közösség nem adottság, hanem feladat, 25 (1991) 164-169.
15. —
A hitoktatás zarándokútja, 28 (1994) 178-183.
16. **B. G.**,
A családpasztoráció — egy világi szemével, 18 (1984.2) 62-64.
17. **Baán István**,
A prófétai szellem támasztotta konfliktusok az első évezredben, 23 (1989) 166-173.
18. **Bajzáth Ferenc**,
Márkói kísérlet, 21 (1987) 242-245.
19. —
Isten országába az jut, akinek van „szegénye”, 3 (1989) 235-238.
20. **Balás László**,
Kisközösség: a tanítványnevelés útja, 22 (1988) 63-64.
21. **Balázs Pál**,
Kiút a krízisből, 22 (1988) 16-19.
22. **Balogh József**,
A karizmák a II. Vatikáni zsinat tanításában és korunk egyházának életében, 21 (1987) 176-181.
23. **Balthasar, Hans Urs von**,
Isten országa és az egyház, ford. Bánhegyi B. Miksa OSB, 26 (1992) 199-203.

24. —
Az egyház mint intézmény,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB
29 (1995) 129-135.
25. **Bán Andre,**
A vallási átélés mint lelkipásztori
probléma,
17 (1983) 244-247.
26. —
Kereszteljünk — de hogyan?
19 (1985) 20-24.
27. —
Boldogok az igehirdetők,
20 (1986) 72-76.
28. —
Mennyire keresztények a keresztények?
21 (1987) 3-7.
29. —
Isten a szeretet
21 (1987) 235-238.
30. —
Hívő fiatalok a megváltozott gazdasági
helyzetben,
23 (1989) 6-10.
31. —
Prófétaság és lelkipásztorkodás az ember
által teremtett világban,
23 (1989) 178-183.
32. —
Kérdések életünk értelméről,
24 (1990) 223-227.
33. —
Fény és árnyék a lélek mélyén,
25 (1991) 104-108.
34. —
Kérdőjelek a mai hívőkben,
26 (1992) 251-254.
35. —
„Tolle, lege!” — Néhány tanács biblia-
olvasóknak —,
27 (1993) 106-108.
36. **Bánhegyi B. Miksa,**
Lelkiség és művészet,
17 (1983) 131-134.
37. —
Jöjj el, Jézus, légy vendégünk...,
19 (1985) 124-127.
38. **Bánk József,**
Magyar főpapok a II. Vatikáni zsinaton. —
Visszatekintés —,
24 (1990) 182-187.
39. **Bárczi Ella,**
„Hogy megszenteljük a világot”,
24 (1990) 47-49.
40. **Bárdosy Éva,**
Mindig egyszerűbben szeretni. A „Caritas
Collectio” kincsei,
23 (1989) 246-248.
41. **Barlay Ö. Szabolcs,**
Jézus agóniája és a mi agóniánk,
27 (1993) 44-47.
42. **Barsi Balázs,**
A Naptestvér éneke. Assisi Szent Ferenc
és az anyagi világ,
17 (1983) 12-19.
43. —
A Te arcodat keresem, Uram! (vö. Zsolt
27,8). (A személyes kapcsolat és a közvetlen
megtapasztalás),
17 (1983) 228-231.
44. —
„Én azért jöttem, hogy életük legyen...”
(Jn 10,10),
22 (1988) 6-10.
45. —
„Ilyeneké az Isten országa” (Mk 10,14),
22 (1988) 195-200.
46. —
A jövő papjainak prófétai tanúságtétele.
(Kontempláció és kommunió: 1Jn 1,1-4),
23 (1989) 209-218.
47. —
Jézus belső keresztútja,
25 (1991) 208-212.
48. —
„Hozzánk hasonlóan mindenben kísértést
szenvedett” (Zsid 4,15),
27 (1993) 48-51.
49. **Barsotti, Dino — Farina, Renato,**
Lelkipásztori beszélgetések II. — Mindannyian
buddhisták vagyunk? Dino Barsottival
beszélget Renato Farina,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
28 (1994) 189-192.

50. **Baumgartner, Konrad,**
„Akinek megbocsátjátok bűneit...” Az egyház mai bűnbocsánati gyakorlatához, ford. Bánhegyi B. Miksa, 25 (1991) 109-114.
51. **Békés Gellért OSB,**
Eucharisztia és az egyház egysége. Az úrvacsora teológiai távlatai az ökumenikus dialógusban, 20 (1986) 10-16.
52. **Békés Gellért OSB**
— **Hafenscher Károly — Z. Á.,**
A Teológia beszélgetése Békés Gellérttel és Hafenscher Károllyal: az ökumené néhány fontos kérdéséről, 26 (1992) 83-92.
53. **Békés Gellért OSB,**
Isten ajándékozó szeretete. — A „csodálatos csere” misztériuma —, 27 (1993) 195-198.
54. —
New Age: ígélet vagy ábránd? Értelmiségi fiatalok útkeresése, 28 (1994) 126-127.
55. —
Történelem — gondviselés — Isten. Vályi-Nagy Ervin a történelem keresztény értelmezéséről, 29 (1995) 8-15.
56. **Bellér Béla,**
Művészetek Nagy Lajos korában, 17 (1983) 171-176.
57. **Belon Gellért,**
A szolgálat Jézus szemléletében, 18 (1984.4) 2-6.
58. —
Jézus és a szentkenet szentsége, 19 (1985) 182-187.
59. —
Praedicare Christum, 20 (1986) 67-71.
60. —
Bibliánk a húsvéti titok tükrében, 21 (1987) 130-135.
61. **Bernolák Éva,**
Problémák és lehetőségek az új század küszöbén. (Ahogy papok és világiak látják), 20 (1986) 165-170.
62. **Berta Ferenc,**
Új egyházköztség. Hozzászólás az Egyházköztségek Általános Szervezeti Szabályzatához, 25 (1991) 52-57.
63. **Bíró László,**
„Nem engedlek el, amíg meg nem áldasz” (Ter 32,27).
(Vallomások, reflexiók Istennel való személyes kapcsolatunkról), 17 (1983) 260-264.
64. —
Felnőttbérmlás közösségben, 19 (1985) 47-50.
65.
Gondolatok az ifjúsági pasztorációról és az ifjúsági zarándoklatokról, 22 (1988) 181-187.
66. **Bíró László,**
Felnőttek bevezetése a hívő közösségbe, 28 (1994) 170-177.
67. **Bíró László — Brückner Ákos**
— **Szegedi László — Tomka Ferenc,**
Teológiai-lelkipásztori napok — a remény jegyében, 24 (1990) 152-157.
68. **Bitsánszky Géza,**
Mit várnak a világiak lelkipásztoraiktól? 20 (1986) 185-187.
69. —
Katolikusok a közéletben? 23 (1989) 104-107.
70. —
Családi beszélgetések (nem csak) a tömegmédiákról, 24 (1990) 119-122.
71. —
Az ökumené gondolata a családban, 26 (1992) 103-106.
72. —
Elméleti megfontolások a dialógushoz, 27 (1993) 226-229.
73. **Blanckenstein György,**
Házas hétvége, 25 (1991) 249-252.
74.
„Saját képmására alkotta” (Ter 1,27), 28 (1994) 48-49.

75. **Blanckenstein Miklós — Brückner Ákos Előd — Tomka Ferenc,**
Lelkipásztori tervezés — koordinált
lelkipásztorkodás,
24 (1990) 116-119.
76. **Blanckenstein Miklós**
— **Széll Margit,**
A Teológia beszélgetése Blanckenstein
Miklóssal, az esztergomi főegyházme-
gye ifjúsági moderátorával: Az ifjúság
szolgálatában,
23 (1989) 15-24.
77. **Blanckenstein Miklós**
— **Zimányi Ágnes,**
A Teológia beszélgetése Blanckenstein
Miklóssal,
26 (1992) 153-158.
78. **Blank, J. — Kallis, A. — Mayer, H.**
— **Kasper, W. — Heron, A.**
— **Von Aristi, V. — Fries, H.,**
Pápaság az ökumenikus dialógusban,
ford. Tarnay Brúnó,
20 (1986) 45-48.
79. **Böckle, Franz — Illés Róbert,**
A Teológia beszélgetése Franz Böckle
professzorral: Hit és erkölcs a ma egy-
házában,
ford. és sajtó alá rendezte
Somorjai Ádám,
21 (1987) 160-161.
80. **Boda László,**
Atomenergia és erkölcsi felelősség,
17 (1983) 6-12.
81. —
A végső ünnep reménye,
17 (1983) 71-77.
82. —
Találkozás Istennel az emberben,
17 (1983) 198-202.
83. **Boda László,**
A személyi kibontakozás mint életcél,
18 (1984.3) 30-33.
84. —
Szolgálatot vállalni a szeretetben,
18 (1984.4) 10-14.
85. **Boda László,**
Szentségi döntés és a nagykorúság,
19 (1985) 198-201.
86. —
A mai igehirdetéről — személyes
hangvételben,
20 (1986) 109-112.
87. —
Jézus emberi valósága,
20 (1986) 205-209.
88. —
A szeretet fölfedező útján,
21 (1987) 206-210.
89. —
Társadalmi felelősségünk új távlatai,
23 (1989) 95-98.
90. —
A szeretet tanúságtétele,
23 (1989) 200-205.
91. —
Létünk értelme és a fény,
24 (1990) 212-216.
92. —
Az egyház és a távolállók — Hol a határ?
25 (1991) 136-139.
93. —
Isten országa az erkölcssteológia szem-
szögéből,
26 (1992) 242-246.
94. —
A keresztény humánus és a nemiség,
27 (1993) 137-142.
95. —
Önzetlenség,
28 (1994) 41-43.
96. **Bódi Erzsébet,**
Imádság az emberarcú Istenhez,
20 (1986) 257-259.
97. **Bogyay Mária,**
Együtt sérült barátainkkal,
23 (1989) 249-255.
98. **Bolberitz Pál,**
Ósi kérdések és válaszok,
18 (1984.3) 5-8.
99. —
A gyónás nehézségei,
19 (1985) 161-165.
100. —
Az Ige hallgatói,
20 (1986) 121-124.

101. —
A felnőttkor evangelizációja,
22 (1988) 145-149.
102. —
Az eljövendő ország,
26 (1992) 212-216.
103. **Boór János**,
A teológia és az idő,
25 (1991) 2-3.
104. **Boros, Ladislaus**,
Jézus sorsának kudarca,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
27 (1993) 16-20.
105. **Bozóky Éva**,
A környezetvédelem: embervédelem,
17 (1983) 56-58.
106. —
Szeretetszolgálat — idő és közösség
dimenzióiban,
18 (1984.1) 63-64.
107. —
Az irgalom követői. A nők egyházi
szolgálatát az első századokban,
18 (1984.4) 33-36.
108. —
Élet az egység jegyében,
26 (1992) 115-118.
109. **Brückner Ákos**,
Az éltető Szentlélek,
22 (1988) 68-71.
110. —
„Nemcsak szóval, hanem erővel...”
(A cselekvő szeretettel egybeötvözött
igehirdetés és hitoktatás néhány
szempontja)
23 (1989) 231-235.
111. **Brückner Ákos Előd OCist**,
Az idősek napjától a szeniorok közös-
ségéig. Tanulásokon meditatáló be-
számoló,
24 (1990) 51-54.
112. —
„Aki tornyot akar építeni”...,
24 (1990) 151-152.
113. **Brückner Ákos Előd OCist**,
Nem hallgathatunk róla... — Néhány
szempont a lelkinapok, lelkiyakor-
latok tanulságairól,
25 (1991) 247-249.
114. —
A világi hívők részvétele az egyházi
élet közösségében,
26 (1992) 246-250.
115. —
Házonbelüli párbeszéd. — Lelkiségek,
egyházközségek dialógusa hazai egy-
házunk életében —,
27 (1993) 252-256.
116. —
Az idők jele az ifjúság lelkipásztori
szolgálatában,
29 (1995) 55-59.
117. **Buber, Martin**,
Két beszélgetés,
ford. Gáspár Csaba László,
29 (1995) 48-50.
118. **Budapesti Szent Rókus Plébánia
Ifjúsági Közössége**,
Kincskeresők,
23 (1989) 60-64.
119. **Bührer, Maria**,
Az elváltak és az egyház,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
28 (1994) 54-56.
120. **Burghardt, Walter J.**,
Az öregség, a szenvedés és a halál
keresztény szemlélete,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB.,
26 (1992) 42-46.
121. **Cabra, Pier Giordano**,
A boldogság kihívása — a szerzetes-
ség válasza,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
24 (1990) 12-19.
122. **Cascales, Josef G.**,
Éhezni és szomjazni kell!
23 (1989) 256-236.
123. **Chenu, Marie-Dominique**
— **Széll Margit**,
A Teológia beszélgetése Marie-Domi-
nique Chenu OP professzorral: „És
megújítod a föld színét”,
22 (1988) 105-108.
124. **Christ György**,
Az elváltak, újránházadosítottak lelki
gondozása,
26 (1992) 188-192.

125. **Congar, Yves,**
A karizmatikus megújulásról,
29 (1995) 1.
126. **Congar, Yves — Illés Róbert,**
Élő hit — hívő tudás.
A Teológia beszélgetése Yves Congar
O. P. professzorral,
ford. Széll Margit,
21 (1987) 24-27.
127. **Cordes, Paul Josef,**
A megújulás útja egy újjászülető egy-
házban,
26 (1992) 172-176.
128. **(Ócsai József)**
A húsvéti vigília és a feltámadási kör-
menet. Jogi és liturgikus szempontból,
29 (1995) 60-64.
129. **Csanád Béla,**
Plébániák 2000-ben,
18 (1984.1) 8-12.
130. —
A bérmálás szentsége — mai szemmel,
19 (1985) 40-43.
131. —
Plébániahivatal vagy egyházközség?
(Az új plébániamodell és munkatár-
sai),
20 (1986) 141-145.
132. **Cseh-Szombathy László,**
A család aktuális problémái,
18 (1984.2) 6-11.
133. **Cselényi István Gábor,**
A környezetvédelem problémája és a
keresztény felnőttképzés,
17 (1983) 52-55.
134. —
A szabadidő mint lelkipásztori feladat,
17 (1983) 93-97.
135. —
A szó, az ének, a kép, a mozgás liturgiája,
17 (1983) 164-167.
136. —
Gondolatok az ember-Isten kapcsola-
tának lélektanáról,
17 (1983) 235-237.
137. —
Célcsoportok kialakítása a plébánia
életében,
18 (1984.1) 41-46.
138. —
Családi kör kialakítása az egyházköz-
ségben,
18 (1984.2) 51-55.
139. —
Párbeszéd az élet értelméről,
18 (1984.3) 45-49.
140. —
Az egyházközség diakóniája,
18 (1984.4) 49-52.
141. —
Személyes Húsvét és Pünkösöd.
A keresztség és a bérmálás a keleti
lelkiségben,
19 (1985) 54-58.
142. —
„Hogyan ismerték föl a kenyértörés-
ben”. — A keleti szertartású eucha-
risztikus liturgia —,
19 (1985) 108-112.
143. —
Lelkünk és testünk orvosánál.
A bűnbánattartás és a betegek kenete
a keleti szertartásban,
19 (1985) 193-196.
144. —
A házasság és a papi rend a görög
szertartásban,
19 (1985) 255-257.
145. —
Az ifjúság evangelizálása,
20 (1986) 124-128.
146. —
Isten személyisége a teizmus-vita
tükrében,
21 (1987) 95-100.
147. —
Hit és embertársi étosz,
21 (1987) 225-229.
148. —
„Ha az utcáról toppan be valaki...”,
22 (1988) 252-256.
149. —
Keresztény népfőiskola Nyíregyházán,
24 (1990) 56-59.
150. **Cserhádi József,**
A bérmálás a keresztény nagykorú-
ság szentsége,
19 (1985) 36-40.

151. —
A keresztény egységmozgalom a húszéves zsinat mérlegén
20 (1986) 5-10.
152. —
Hogyan él bennem a II. Vatikáni zsinat,
24 (1990) 188-189.
153. **Csikós Csaba,**
A maga képére és hasonlatosságára...
Az ember teremtése és elhivatottsága
a Gen 1,26-28 tükrében,
29 (1995) 109-115.
154. **Csóka Gáspár OSB,**
Szent Benedek a béke követe. VI. Pál
pápa 30 éve nyilvánította Európa védőszentjévé,
28 (1994) 19-20.
155. **Czigány György,**
A tömegkommunikáció lírája,
24 (1990) 104-106.
156. **Czike Imre János OCist,**
Két szentséget egy csapásra?
26 (1992) 64-64.
157. **D. L.,**
Világiak a lelkipásztorkodásban,
18 (1984.1) 52-55.
158. —
Hétvégi lelkigyakorlatok családi ke-
retben,
18 (1984.2) 59-62.
159. —
Egy világi a papokról,
19 (1985) 220-223.
160. **Dabóci Mária,**
A felelősség forrásainál,
17 (1983) 49-51.
161. **Daggy, Robert E.,**
Milliók kórusa. Gondolatok Thomas
Mertonról és Isten teremtményeiről,
ford. Visy Erzsébet Margit,
28 (1994) 211-217.
162. **Dávid Katalin,**
Biblia és művészet,
27 (1993) 71-76.
163. **Diószegi László,**
Fiatalok szeretetszolgálat,
18 (1984.4) 37-39.
164. —
A gyóntató felelőssége,
19 (1985) 174-176.
165. —
A tiszta szív titkai,
22 (1988) 47-50.
166. **Dobos László,**
A családokért,
24 (1990) 248-250.252.
167. **Dolhai Lajos,**
Az Ige és a szentség kapcsolata,
20 (1986) 42-45.
168. **Döpfner, Julius,**
Az emberiség jövője (Kivonat a Né-
met Püspöki Konferencia őszi plená-
ris ülésének megnyitóbeszédéből,
Salzburg, 1974. szeptember 23-26.),
ford. Széll Margit,
17 (1983) 34-37.
169. —
Az egyház arca,
23 (1989) 205-205.
170. **Doskar Balázs,**
A termékeny szeretet útján. Irány-
elvek a házassági felkészítésre,
19 (1985) 238-241.
171. **Edelényi István,**
Bosco Szent János, a hitoktató,
22 (1988) 172-177.
172. **Eicher, Peter,**
Az ígélet gyermekei: a szövetség
partnerei és az ország örökösei,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
22 (1988) 208-212.
173. **Erdő Péter,**
Engedelmesség és szabadság az egy-
házban az új Codex szerint,
18 (1984.2) 34-38.
174. —
A Codex szentségi jogának szerkeze-
te és alapelvei,
19 (1985) 63-64.
175. —
Mikor érvényteleníti a házasságot „a
terhek vállalására való képtelenség”?
19 (1985) 251-255.
176. —
Az egyházmegyei zsinatok,
22 (1988) 53-56.

177. —
A megszentelt élet formái az egyház-
jogban,
24 (1990) 19-24.
178. Erdő Péter — -fsz—,
A Teológia beszélgetése Erdő Péter-
rel, a Pázmány Péter Katolikus Egye-
tem Hittudományi Karának kánon-
jog professzorával,
29 (1995) 22-27.
179. Farkasfalvy Dénes,
Szentségi bűnbocsánat a János-evan-
géliumban (Jn 20,22-23),
19 (1985) 139-144.
180. —
A szentírásstudomány új útjai,
21 (1987) 136-142.
181. Farkasfalvy Dénes OCist,
Jézus gyermekora az evangéliumokban,
29 (1995) 2-7.
182. Fehér M. István,
Filozófia — valláskritika — teológia
kapcsolatáról. A Teológia beszélgetése,
29 (1995) 157-167.
183. Fekete Tamás — F. Szakos Éva,
Testi-lelki szerelem a házasságban,
27 (1993) 160-165.
184. Fél Edit — Hetény János,
A szegények életének szentsége. A
Teológia beszélgetése dr. Fél Edit
néprajzkutatóval,
17 (1983) 212-216.
185. Fila Béla,
Akik megtapasztalták az Istent,
17 (1983) 231-235.
186. —
Életem problémája avagy titka,
18 (1984.3) 34-38.
187. —
Az ökumenikus párbeszéd,
20 (1986) 38-41.
188. —
Mások felé fordulva,
20 (1986) 157-161.
189. —
Igehirdetésünk prófétai jellege és kö-
vetelményei,
23 (1989) 184-187.
190. —
Az élet értelme a kinyilatkoztatás fé-
nyében,
24 (1990) 201-207.
191. —
Ami Jézusból sugárzik,
25 (1991) 213-218.
192. —
Isten országának értelmezései. Törté-
neti áttekintés,
26 (1992) 222-227.
193. —
A teológia transzcendentális megala-
pozása Karl Rahner nyomán,
28 (1994) 138-145.
194. —
Párbeszéd Sigmund Freuddal. Nyíri
Tamás: Mélylélektan és ateizmus
(Sigmund Freud kultúraelmélete),
28 (1994) 166-169.
195. —
Sipos Imre: A véletlen és a gondvise-
lés alternatívája az evolúcióban. — A
mai természettudomány és a teoló-
giai reflexió fényében. (rec.),
29 (1995) 51-51.
196. —
Lénárd György, Személyiségünk teo-
lógiai távlata.
A szeretet teológiája. (rec.),
29 (1995) 51-52.
197. Fila Béla — Gáspár Csaba László,
A Teológia beszélgetése Fila Bélával:
Életút, történelem, üdvösség-történelem,
28 (1994) 85-94.
198. Filthaut, Theodor,
A cölibátus,
ford. Gáspár Csaba László,
28 (1994) 114-115.
199. Fischer, Georg, SJ,
A Biblia — Isten jele minden idők
számára,
ford. Horváth Ilona,
27 (1993) 76-81.
200. Floristán, Casiano,
A liturgia a hitre nevelés helye,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
25 (1991) 57-64.

201. **Fodor András,**
Egy ifjúsági lelkipásztor gondjai és örömei,
23 (1989) 47-50.
202. **Fodor György,**
„Ha olyanok nem lesztek mint a gyermek...” (Mt 18,3),
22 (1988) 204-207.
203. **Fráter Tamás,**
Kommunikációs alternatívák — avagy a közléselemélet igehirdetéséhez,
20 (1986) 82-86.
204. **Fráter Tamás (ism.),**
Párbeszédet annak elszabotálása helyett! Hogyan bánjunk egymással az egyházban? — A Német Katolikusok Központi Bizottsága vitaanyaga —,
27 (1993) 240-243.
205. **Frenkl Róbert,**
Erkölcsei magatartásunk az ember és a környezet megváltozott viszonyában,
17 (1983) 37-41.
206. —
Világiak a ma és a holnap egyházában,
22 (1988) 231-234.
207. —
Ifjúság, egészség és kereszténység,
23 (1989) 56-59.
208. —
Krisztushoz vezetni az embereket,
26 (1992) 137-141.
209. **Fries, Heinrich,**
Ökumenikus remények,
ford. Gáspár Csaba László,
24 (1990) 245-248.
210. —
Az ökumené mai állása — katolikus szemmel,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
26 (1992) 66-72.
211. **Frossard, André,**
Találkozás az ismeretlen Istennel összeállította és ford. Reményi Judit,
21 (1987) 110-113.
212. **Füles Lajos,**
Önzetlen testvéri szolgálat,
23 (1989) 241-243.
213. **Funiok, Rüdiger,**
Vallás a tömegtájékoztatási eszközökben? — Igen, tessék!
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB
24 (1990) 79-83.
214. **Gaizler Gyula,**
Jó élni? — Hogyan? — Meddig?
18 (1984.3) 55-56.
215. —
Házasság — a közösségalkotás, a dialógus, a remény szentsége,
19 (1985) 242-245.
216. **Gál Ferenc,**
Az ünneplő ember,
17 (1983) 67-71.
217. —
A hívő közösség erői. (Lelkipásztori reflexió),
17 (1983) 187-192.
218. —
„Megváltalak, neveden szólítalak”
(Iz 43,1),
17 (1983) 194-197.
219. —
Helyi közösség — helyi egyház,
18 (1984.1) 31-33.
220. —
A hit, és az élet célja,
18 (1984.3) 20-23.
221. —
Szolgálat és szabadság,
18 (1984.4) 6-10.
222. —
Az élet kenyere,
19 (1985) 83-87.
223. —
A „legföldibb” szentség,
19 (1985) 233-237.
224. —
Hirdetni Krisztus felfoghatatlan gazdagságát (Ef 3,8),
20 (1986) 209-213.
225. —
Az iszlám istenképe,
21 (1987) 81-85.
226. —
Bűnbánat és Eucharisztia,
22 (1988) 2-6.

227. —
Leszáll rád a Szentlélek (Lk 1,35),
22 (1988) 93-97.
228. —
Szeretet a hétköznapi környezetben,
23 (1989) 196-200.
229. —
A szentségek mint találkozási események,
24 (1990) 133-138.
230. —
Válaszok az élet értelmére,
24 (1990) 207-211.
231. —
Bűn és kiengesztelődés,
25 (1991) 71-74.
232. —
Túlvilág mint üdvösség,
26 (1992) 2-6.
233. —
Jézus új és örök szövetsége,
26 (1992) 204-207.
234. —
Jézus a tökéletes ember,
27 (1993) 4-8.
235. —
A lelki erősség,
27 (1993) 173-174.
236. **Gánóczy Sándor,**
A békülés szentsége,
19 (1985) 144-150.
237. **Gáspár Csaba László,**
A kánoni jog törvénye és a lelkiismeret törvényének joga. Az elváltak és újraházasodottak pasztorációjához,
29 (1995) 103-109.
238. **Gáspár Csaba László**
(összeállította),
Mit várok a lelkipásztoroktól? Válaszok a „Teológia” kérdéseire,
24 (1990) 172-175.
239. **Gáspár Piroska M. Edit**
„Krisztussal élünk a világ felé fordulva”,
24 (1990) 50-50.
240. **Geffré, Claude,**
A keresztény hit az indifferentizmus világában,
németből ford. Bánhegyi B. Miksa OSB.,
25 (1991) 140-145.
241. **Gerhartz, Johannes Günter, SJ,**
Demokratizálás az egyházban,
ford. Gáspár Csaba László,
25 (1991) 14-23.
242. **Gerics József,**
„A két királyi apostol” (Szent István és Szent Henrik kapcsolata a 11-12. századi német és magyar hagyományban),
22 (1988) 131-134.
243. **Gesztesy András,**
Bérmáljunk — miért és hogyan?
19 (1985) 50-53.
244. —
Az újraevangelizálás feladata a magyar egyházban. (Kérdések, gondok, remények),
25 (1991) 188-190.
245. **Giczy György,**
Érdek, érték, éthosz.
A korporatizmusról az egyház és a társadalom viszonyában,
23 (1989) 87-94.
246. —
Az ember születése,
23 (1989) 207-209.
247. **Goják János,**
Jegyesoktatás néhány szempontja,
22 (1988) 177-180.
248. **Görbe József,**
Meditáció a bűn és megbocsátás természetrajzáról,
22 (1988) 34-37.
249. —
Legyetek kicsinnyé, hogy nagygyá legyetek!
22 (1988) 227-230.
250. **Gründel, Johannes,**
Bűn — bűnhődés — büntetés,
ford. Szász István,
25 (1991) 93-98.
251. **Guardini, Romano,**
A Barány,
21 (1987) 127-128.
252. **Gubler, Marie-Louise,**
Legyetek olyanok, mint a gyermekek... De ne legyetek gyermekek gondolkodástokban,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
22 (1988) 201-204.

253. —
Ám Krisztus föltámadt halottaiból,
mint a holtak zsengeje (1Kor 15,20),
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
29 (1995) 28-31.
254. **Gúthy Andor**,
A megváltás gyötrelmes gyönyörűsége. (Képmeditáció),
17 (1983) 168-171.
255. —
„Kezdetben nem így volt”,
19 (1985) 248-249.
256. —
„A zsidóknak botrány, a pogányoknak
meg balgaság” (1Kor 1,23),
21 (1987) 118-121.
257. **Gyökössy Endre**,
Lelkigondozói glosszák a jézusi engedelmességhez,
25 (1991) 238-242.
258. **Gyökössy Endre — Széll Margit**,
A Teológia beszélgetése Dr. Gyökössy
Endre kutató professzor, pasztorálpszichológussal: „Rendelkezéssedre állok!”,
21 (1987) 219-225.
259. **György Attila**,
Ünnep keresztény módra,
17 (1983) 109-111.
260. **Gyórváry Edit**,
Hogyan tesz a szentségi felkészítés a
keresztény közösség élő tagjává,
24 (1990) 162-165.
261. **Gyulay Endre**,
Élhetünk-e ünneplés nélkül?
17 (1983) 102-106.
262. —
„Belenéztem a Napba” (Sík Sándor).
(Közös úton Isten felé),
17 (1983) 247-251.
263. —
„Lelkitükör” plébánosoknak,
18 (1984.1) 55-58.
264. —
Nosztalgia vagy karitás?
18 (1984.4) 52-55.
265. —
Mostohagyermekünk: a katekézis,
20 (1986) 33-36.
266. —
Keresztény felnőttképzés jelentősége
és feladata,
22 (1988) 138-145.
267. —
Felelősségünk a fiatalokért,
23 (1989) 11-14.
268. —
A Szentháromság élete a hívők közösségében,
24 (1990) 138-144.
269. —
„A közösség a távollévők befogadója”,
25 (1991) 182-185.
270. —
Hogyan szervezzük az egyházmegye
megújulását?
26 (1992) 176-180.
271. **Gyulay Endre — Szigeti Kilián**,
Két egyházzenei dokumentum,
17 (1983) 145-148.
272. **Gyürki László**,
Az erőszak és a boldogságok,
17 (1983) 41-45.
273. —
A szombat és az „Úr napja”,
17 (1983) 97-101.
274. —
Mózes kapcsolata Istennel,
17 (1983) 225-227.
275. —
A család méltósága az Ószövetségben,
18 (1984.2) 38-41.
276. —
Egy lelkipásztor búcsúbeszéde híveihöz. (Szent Pál milétoszi beszéde —
ApCsel 20,17-38),
19 (1985) 226-228.
277. —
Isten dicsőségének ismerete Jézus
Krisztus arcán,
20 (1986) 248-251.
278. —
Az Ó- és Újszövetség húsvétja,
28 (1994) 26-29.
279. **Hafenscher Károly**,
Lelkészeink mai kihívások között. —
Evangélikus nézőpontból —,
27 (1993) 249-252.

280. **Hagyó József**,
Tapasztalatok az egyház peremén élő
sérültek életéből,
25 (1991) 185-187.
281. **Hajnal György**,
A szeretet találékony,
18 (1984.4) 55-58.
282. **Häring, Bernhard**,
Tapasztalataim az egyházzal. Vissza-
emlékezés a II. Vatikáni zsinatra,
ford. Gáspár Csaba László,
24 (1990) 190-192.
283. —
Celibátus és házasság,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
27 (1993) 156-159.
284. **Harrach Péter**,
Világiak és zsinatok,
27 (1993) 122-125.
285. **Häussling, Angelus A.**,
„Missa oecumenica”?
20 (1986) 24-30.
286. **Heller György**,
A magyar papság ma és holnap,
19 (1985) 216-220.
287. —
Igehirdetés itt és most — kinek, mit és
hogyan? (Egy öregedő világi gondola-
latai),
20 (1986) 105-109.
288. —
A hit fázisai — ahogy egy világi látja,
21 (1987) 28-31.
289. —
Mint Eger a török után. A magyar
egyház és a távolállók viszonyának
kilátásai,
25 (1991) 242-246.
290. —
„Baldogok az irgalmasok...”,
26 (1992) 158-161.
291. **Hervay Ferenc Levente OCist**,
Ciszterci lelkiség a mai világban. 900
éve született Clairvaux-i Szent Bernát,
25 (1991) 88-93.
292. **Hetény János**,
Az első magyar bázisközösség?
18 (1984.1) 46-48.
293. —
Sarlósboldogasszony ünnepének ma-
gyar hagyományai,
18 (1984.2) 45-47.
294. —
A königsbergi töredék karácsonya,
18 (1984.4) 47-48.
295. —
Régi ünnep — megújult tartalommal,
19 (1985) 113-114.
296. —
A megkeresztelt felnőtt értéke,
21 (1987) 63-64.
297. **Hetényi Varga Károly**,
Menedék az üldözötteknek. Rendhá-
zaink 1944/45-ben,
18 (1984.4) 29-33.
298. **Homeyer, Josef**,
A paphiány és annak a reménye,
hogy újfajta egyház leszünk,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
27 (1993) 246-249.
299. **Honsel, Bernhard**,
Utam Krisztus követésében. Bűnbá-
nati ájtatosság nagybőjt idején,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
22 (1988) 50-53.
300. —
Lelkipásztorkodás és emberi kapcsola-
ttartás. Nehézségek és feladatok,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
28 (1994) 251-254.
301. **Horányi Özséb**,
Hatékony jelenlét. Meditáció főként a
tömegkommunikációról,
24 (1990) 92-97.
302. **Horvat, Franz**,
„Omnia in caritate!” — Meditáció Pa-
ul Iby kismartoni püspök jelmonda-
tához —,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
27 (1993) 244-246.
303. **Horváth László**,
Lehet-e a döntés szentsége a házasság?
19 (1985) 250-251.
304. —
Jézus, Mózes és Illés,
21 (1987) 172-176.

- 305. Horváth Lóránt,**
Gyógyító föloldozás,
19 (1985) 171-174.
- 306. —**
A Szentlélek Krisztus egyházában,
22 (1988) 85-89.
- 307. Horváth Sándor,**
Boldogok országa,
18 (1984.3) 27-29.
- 308. Hosszú Lajos,**
Aquinói Szent Tamás istenélménye,
17 (1983) 207-211.
- 309. —**
Horváth Sándor, a szintézis tudósa,
18 (1984.3) 24-27.
- 310. II. János Pál pápa**
üdvözlő távirata a húszéves Teológia folyóirathoz,
20 (1986) 197-197.
- 311. Illés Gyula,**
Hitünk néhány alapvető kérdése. Beszélgetés Joseph Ratzinger bíborossal, a Hittani Kongregáció prefektusával,
19 (1985) 4-6.
- 312. Illés Róbert,**
A Teológia körkérdése: Hit és kultúra kapcsolata. J. Ratzinger, K. Rahner, Y. Congar, C. Tresmontant, O. Clément, Gánóczy S., W. Kasper, J-M. Mossand, Brandenstein B., Adriányi G., R. Schnackenburg, F. Böckle, sajtó alá rendezte: Somorjai Ádám
20 (1986) 218-224.
- 313. Illies, Joachim,**
Szüksége van társadalmunknak egyházra?
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
25 (1991) 40-43.
- 314. Iván László — Zimányi Ágnes,**
A Teológia beszélgetése Dr. Iván László pszichiáterrel: Öregedés — halál,
26 (1992) 20-24.
- 315. Jakubinyi Gy. — Marosi I.**
— Kerekes K. — Aszalós J.
— Brückner Á. E. — Cserhádi S.
— Gyökössy E. — Harrach P.
— Korzsenty R. — Pásztor J.
— Temesszentandrás P. — Tomka F.,
Mít jelent számomra a Biblia?
27 (1993) 109-121.
- 316. Jánosa Domokos,**
Krisztusi újjászületésünk szentsége a gyakorló lelképásztor szemével,
19 (1985) 27-30.
- 317. Janzing, Anton,**
A fiatalok segítségét várják a tájékozódáshoz,
ford. Horváth Ilona,
27 (1993) 179-182.
- 318. Jelenits István**
Az apostoli egyház prófétái Szent Pál leveleiben,
23 (1989) 144-149.
- 319. Jelenits István — Széll Margit,**
A Teológia beszélgetése Dr. Jelenits István piarista tartományfőnökkel: „...Az én igéim el nem múlnak...”,
27 (1993) 86-92.
- 320. Kállay Emil**
Nagymarosi ifjúsági találkozó,
24 (1990) 54-56.
- 321. Kállay Emil Sch. P.,**
„Boldogok a szelídek...” (Mt 5,5),
27 (1993) 177-178.
- 322. Kamarás István,**
Hitélet és közélet,
23 (1989) 75-81.
- 323. —**
Hogy íze lehessen a sónak...,
23 (1989) 150-156.
- 324. —**
Mindenféle szerzetek... Palackposta a 21. századból,
24 (1990) 35-39.
- 325. —**
Fejmosás vagy lábmosás?
25 (1991) 43-46.
- 326. Kara Zsuzsanna,**
„Itt vagyok, engem küldj” (Iz 6,8). (Gondolatok 25 évi egyházi szolgálat kapcsolatban),
18 (1984.1) 49-52.
- 327. Karrer, Leo,**
„Bocsásd el népemet...” Felnőtt keresztények, nagykorú egyház,
ford. Mártonffy Marcell
29 (1995) 176-181.

328. **Kasper, Walter — Illés Róbert,**
A mai teológia néhány fontos kérdéséről. A Teológia beszélgetése Walter Kasper professzorral,
ford. Tarnay Brúnó,
19 (1985) 96-98.
329. **Kelemen Krizosztom,**
Ünnepi szöveg. (Ó dicsőséges Szent Jobbkéz...),
22 (1988) 129-130.
330. **Kerber, Walter, SJ,**
Egyházi hivatal és emberi autonómia. Diagnózis és terápia,
ford. Pálvölgyi Gyula,
28 (1994) 236-240.
331. **Kerekes Károly,**
Ahogy Jézus tette. (Lelkipásztori megújulás bibliás szemmel),
18 (1984.1) 38-41.
332. —
Személyes hitünk és az egyház hite igehirdetésünkben,
20 (1986) 77-81.
333. —
A hit befogadása katekézisünkben,
21 (1987) 19-24.
334. —
A tanúságtevő és bizonyágtevő Szentlélek,
22 (1988) 72-76.
335. —
Szerzetesség — ma?
24 (1990) 7-12.
336. **Kerekes Károly OCist,**
A bűnbánattartás szemlélete az Ó- és Újszövetségben,
25 (1991) 67-70.
337. —
Isten országa Jézus képnélvén,
26 (1992) 208-212.
338. **Kerényi Lajos,**
Tanuljunk meg ünnepelni,
17 (1983) 111-116.
339. —
Élményszerű istentalálkozások,
17 (1983) 267-271.
340. —
Építsünk keresztény családokat,
18 (1984.2) 55-59.
341. —
Jó hír a betegeknek,
19 (1985) 191-192.
342. —
Haldoklás és halál valóban az élet kapuja?
26 (1992) 57-63.
343. **Kéri Jolán,**
Ha kitartunk a szeretetben (1Jn 4,16),
20 (1986) 259-260.
344. —
„...Hasonló lett az emberekhez” (Fil 2,7),
27 (1993) 53-54.
345. **Kerkhofs, Jan, SJ,**
Bízzuk rá magunkat Jézus lelkére! Az egyház és a rendek pusztai vándorlása,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
28 (1994) 103-109.
346. **Kindelmann Győző,**
„Sokan jönnek majd a nevemben...”,
27 (1993) 188-190.
347. **Kipke Tamás,**
Az atomenergia: kihívás az egyházak számára,
17 (1983) 45-48.
348. —
Személyes találkozások,
17 (1983) 256-259.
349. —
Akik utat tévesztettek,
18 (1984.3) 57-61.
350. **Kirschläger, Walter,**
A házasság és a család keresztény szemlélete. — Biblikus megjegyzések —,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
28 (1994) 6-9.
351. **Kiss László,**
„Az egész világ Isten fiainak megnyilvánulását várja”,
17 (1983) 19-22.
352. **Klein, Ingrid,**
A nő az egyházban,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
20 (1986) 251-257.
353. **Klostermann, Ferdinand,**
A Lélek — az egyház életelve,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
20 (1986) 135-140.

354. **Koch, Günter**,
Hogyan körvonalazható a mai istentan,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
21 (1987) 106-110.
355. **Kocsis Imre**,
Az igehirdető Pál apostol,
20 (1986) 112-116.
356. **Kőművesné Bernolák Éva**,
Lesz-e ismét Ward Kollégium?
24 (1990) 59-62.
357. **Koncz Lajos**,
Az egyetemes és szolgálati papság
szembesítése,
17 (1983) 116-121.
358. —
A keresztség teológiája. (Beszélgetési
vázlatok),
19 (1985) 15-20.
359. —
A hivatás teológiájához,
19 (1985) 202-206.
360. —
Világi apostoltól — lelkipásztori
munkatársig,
20 (1986) 145-148.
361. —
A hittanító korszerű műveltsége,
21 (1987) 7-12.
362. —
Az üdvösségtörténet Istene,
21 (1987) 67-71.
363. —
A felebaráti szeretet biblikus teológiája,
21 (1987) 210-215.
364. —
Szentség a világban és az emberben,
22 (1988) 108-112.
365. —
Azonosulás az egyházzal és az ifjúság,
23 (1989) 37-41.
366. —
Íme, az ember,
27 (1993) 11-16.
367. **König, Franz**,
Szívünknek újra meg kell tanulnia Is-
tennel beszélni. — Prédikáció lezül-
lött világunkban —,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
22 (1988) 119-120.
368. —
Krisztus egyháza legyen...,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
27 (1993) 223-223.
369. —
Karl Rahner teológiai gondolkodásá-
nak összehasonlítása a „Lumen gen-
tium” zsinati konstitúcióval,
ford. Varga Mária Ilona,
28 (1994) 146-151.
370. **Kopp Mária — Skrabski Árpád**,
A deviáns magatartásformákról,
25 (1991) 169-174.
371. **Korzenszky Richárd**,
Család és ifjúság,
18 (1984.2) 11-16.
372. —
Betegebb-e a ma embere, mint más
koroké? (Mitől? A testi-szellemi túl-
tápláltságtól vagy mástól?
A büntől?),
20 (1986) 86-91.
373. —
Elveszíti-e az egyház a fiatal korosz-
tályokat?
22 (1988) 150-156.
374. —
Apátlan-anyátlan nemzedék?
23 (1989) 2-5.
375. —
Belterjes vagy nyitott kereszténység?
23 (1989) 70-75.
376. **Kovács Gábor**,
Szentlélekben és tűzben. — A katoli-
kus karizmatikus megújulás fő voná-
sai —,
22 (1988) 81-85.
377. **Kovács István — Vass Miklós**,
Szempontok a szexualitás keresztény
értékeléséhez,
27 (1993) 165-170.
378. **Kozma Imre**,
Megragadtam és el nem engedem,
17 (1983) 251-256.
379. —
Családpasztoráció és a szentségek,
18 (1984.2) 48-51.

380. —
A felnőttkeresztségről,
19 (1985) 33-35.
381. —
Emlékezet — hálaadás — lakoma,
19 (1985) 105-108.
382. —
Közösen az egyház szolgálatában,
20 (1986) 170-174.
383. —
A szexualitás teljesebb értelme.
— Megfontolások a lelkipásztor és a
hívek szempontjából —,
27 (1993) 185-188.
384. **Krämer, Peter**,
Mit hozott az egyházjog reformja?
ford. Bánhegyi B. Miksa,
17 (1983) 217-223.
385. **Kremer, Jacob**,
Szó szerinti hűséggel
— nem betűről betűre. Az egyszerű
bibliaolvasás határai és lehetőségei,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB.,
27 (1993) 66-70.
386. —
Konfliktusok és megoldások az egy-
házban a Biblia alapján,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB.,
27 (1993) 224-226.
387. **Kreppold, Guido, OFMCap**,
A tanácstalan ember Isten előtt. Új típu-
sú lelkigondozás szükségességéről,
ford. Gáspár Csaba László,
28 (1994) 248-251.
388. **Kuntner, Florian**,
A teológusok az egyházban,
23 (1989) 219-219.
389. **Ladocsi Gáspár**,
Az ember Jézus Krisztus,
20 (1986) 235-239.
390. —
A Teológiai reformeszmék és az egy-
házi befogadás az I. Vatikáni zsinat
előtt,
21 (1987) 32-36.
391. **Ladocsi Gáspár**
— **Zimányi Ágnes**,
A Teológia beszélgetése Ladocsi Gás-
pár teológiai tanárral: Jézus, a valóságos
ember,
27 (1993) 22-27.
392. **Lambert, Willi, SJ**,
Miért — mit — hogyan gyónjak?
ford. Horváth Ilona,
27 (1993) 55-60.
393. **Lankó József**,
A szentségek és a cigányok,
25 (1991) 125-128.
394. **László Tamás — László Edit**,
A házas hétvége útja és törekvései,
28 (1994) 49-54.
395. **Laurinyecz Mihály (összeállította)**,
Vélemények és vallomások a befoga-
dott hitről.
— A pannonhalmi és győri végzős
diákok válaszaiból —,
22 (1988) 124-128.
396. **Lehmann, Karl**,
Mit jelent az „örök élet”?
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB.,
26 (1992) 6-12.
397. **Lenhardt Vilmos**,
Történelmi lépés az egység felé. A Li-
mai Konvergencia Nyilatkozat az Eu-
charisztziáról,
19 (1985) 100-104.
398. —
Építsük a szeretet civilizációját. (II. Já-
nos Pál pápa új szociális enciklikája),
22 (1988) 218-222.
399. —
Konfliktusaink megoldása: a szociális
partneri viszony,
23 (1989) 108-112.
400. —
Egyházi nyilatkozatok a tájékoztatási
eszközökről. Pápai üzenetek a tömeg-
kommunikációs eszközök világnap-
jára,
24 (1990) 87-92.
401. **Lőcsei Gabriella**,
Milyen legyen a katolikus tömegtájé-
koztatás?
24 (1990) 76-78.

402. **Lohfink, Gerhard**,
„Ha hagyjuk, hogy ez tovább így cselekedjék...” (vö. Jn 11,45-53). (Nagy-pénteki — húsvéti gondolatok), ford. Tarnay Brúnó, 19 (1985) 6-9.
403. **Lohfink, Gerhard — Illés Róbert**
Élő közösség. A Teológia beszélgetése Gerhard Lohfink professzorral, (ford. Bánhegyi B. Miksa), 20 (1986) 30-32.
404. **Lukács László**,
Miért születni? Minek élni? (Lelkipásztorok, nevelők és a fiatalok útkeresése), 18 (1984.3) 50-55.
405. —
Egyetemes és hierarchikus papság, 19 (1985) 206-211.
406. —
A Szentháromság az életünkben, 21 (1987) 72-77.
407. —
A keresztény testvériesség újrafelfedezése, 21 (1987) 202-206.
408. —
A keresztények közéleti felelőssége, 23 (1989) 82-86.
409. —
Információ — kommunikáció — új testvériesség? 24 (1990) 65-71.
410. —
A teológia küldetése és szolgálata, 25 (1991) 4-5.
411. —
Egyházunk lelkipásztori terve, 26 (1992) 123-128.
412. —
Krisztus hármasszülése, 26 (1992) 196-198.
413. **Magyar Ferenc**,
Az egyház a családban, 18 (1984.2) 3-6.
414. —
Testvérszeretet a közösségben, 21 (1987) 246-248.
415. **Maritain, Jacques**,
A világiak apostolkodásáról, ford. Dabóci Mária, 21 (1987) 238-242.
416. **Martelet, Gustave, SJ**,
„A bárány, aki a világ teremtése előtt kiválasztatott”. A Jézus Szíve-tisztelet teológiájához, ford. Tózsér Endre SchP., 29 (1995) 79-85.
417. **Mártonffy Marcell OSB**,
A vád szava és az egység lelke. Az evangéliumi kommunikáció kérdéséhez, 28 (1994) 194-200.
418. **Máté Zsuzsanna**,
Az Abszolútum Schütz Antal és Sík Sándor művészetfilozófiájában, 28 (1994) 98-103.
419. **Máté-Tóth András**,
Kisközösségek a közéletben, 23 (1989) 188-192.
420. —
Igazság Istene. „Második világ” történelmi tapasztalatai mint „locus theologicus”, 25 (1991) 27-33.
421. **Mensáros László**,
Jézussal élni — szeretetben élni, 27 (1993) 51-52.
422. **Mészáros István**,
Katolikus iskoláink nevelőmunkája 1920-1948 között, 23 (1989) 25-31.
423. —
A világi hitoktatóképzés intézményes formái. Néhány tanulság a mának, 23 (1989) 114-120.
424. **Meynet, Roland, SJ**,
Bibliaolvasás új szemmel. A retorikai elemzés, ford. Mártonffy Marcell OSB, 29 (1995) 65-71.
425. **Mihályi Gilbert O. Praem.**,
A kommunió-egyháztan és az ökumenizmus, 26 (1992) 73-76.
426. —
Az egyházmegyei pasztorális tanács, 26 (1992) 254-256.

427. —
Az egyház a dialógus mestere vagy tanulója?
27 (1993) 234-237.
428. **Miklós Antal,**
Prohászka Ottokár a próféta, tanító és apostol,
23 (1989) 173-177.
429. **Mocsári Gabriella,**
Segítőkézség vagy menekülés,
26 (1992) 170-171.
430. —
Az elutasítottság,
28 (1994) 38-40.
431. **Molnár Béla,**
Célokról, értékekről, együttműködésről. — Interjú a HNF Országos Tanácsának kulturális titkárával,
18 (1984.3) 42-44.
432. **Müller, Wolfgang, SJ,**
„Szemtől szemben ellenállni”. — A Biblia segítsége az imádsághoz —, ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
27 (1993) 237-239.
433. **Mustos N. István Sch. P.,**
Értelmes élet,
24 (1990) 233-234.
434. **Nemeshegyi Péter S. J.,**
Jézus és a keresztény ember engedelmessége,
25 (1991) 201-208.
435. **Nemeshegyi Péter**
— **Széll Margit,**
A Teológia beszélgetése Nemeshegyi Péter SJ. professzorral: Az egyetemes dialógus felé,
27 (1993) 216-222.
436. **Nemeskürty István,**
Az ökumené és az „Ige” jelentősége,
26 (1992) 93-95.
437. **Nemeskürty István**
— **Lócsei Gabriella,**
A Teológia beszélgetése Nemeskürty Istvánnal: Nem szabad félni...
24 (1990) 84-86.
438. **Nemesszeghy Ervin**
— **Zimányi Ágnes,**
A Teológia beszélgetése P. Nemeszeghy Ervin jezsuita tartományfőnökkel: 500 éve született Loyolai Szent Ignác,
25 (1991) 81-87.
439. **Németh Béla,**
Szolgálatok a közösségben,
20 (1986) 190-193.
440. **Németh Géza,**
A bibliai üzenet megismerésének útjai és tévútjai,
27 (1993) 97-101.
441. **Neuner, Peter,**
Interjú Peter Neuner-rel, a Münchener Egyetem dogmatika professzorával: Új „hivatalok” az egyházban a közösség szolgálatára,
ford. Gáspár Csaba László,
29 (1995) 94-100.
442. **Niewiadomski, Józef,**
Egy dogmatikus elgondolkodik Istenről és a világról,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
27 (1993) 93-96.
443. **Nikolasch, Franz,**
A húsvéti három szent nap ünneplésének értelme és jelentősége,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
29 (1995) 32-36.
444. **Nissim, Gabriel M. OP,**
Pedagógia és tömegtájékoztatás. (Az audiovizuális nevelés feladatai), ford. Mártonffy Marcell
29 (1995) 168-173.
445. **Nouwen, Henri J. M.,**
Szívből fakadó lelkipásztori munka,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
26 (1992) 131-136.
446. —
Szívemből szólok szívedhez. Henri J. M. Nouwen három imája Jézushoz, Korda (rec.),
29 (1995) 175-175.
447. **Nyiredy Maurus,**
„...Bennem marad és én őbenne” (Jn 6,56). Az Eucharisztia közösség Krisztussal és egymással,
19 (1985) 92-95.

448. —
„A szabadságot Krisztus szerezte meg nekünk...” (Gal 5,1),
20 (1986) 213-218.
449. —
„Amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek” (Mt 25,40),
21 (1987) 197-201.
450. —
Az egyház dilemmája. (Részeshítők-e az elvált újraházasodottak a bűnbocsánat és az Eucharisztia szentségében?),
22 (1988) 10-15.
451. **Nyiredy Maurus OSB,**
„...Reménységben élünk” (Róm 8,24),
26 (1992) 238-241.
452. —
Bérmálás után — hogyan tovább?
28 (1994) 61-64.
453. **Obbágy László,**
Bűn és megbocsátás a keresztény kelet liturgiájában,
22 (1988) 37-40.
454. **Obendorf Beatrix SJC,**
Az istenszeretetet útján. Jézus Szívének tisztelete,
28 (1994) 109-113.
455. **Oláh Miklós,**
A hajlott kor karizmája,
17 (1983) 58-62.
456. —
A cölebs papság, mint a megvalósult Isten Országának jele. Homilia-vázlat,
19 (1985) 257-259.
457. —
A házasságban megvalósuló „kisegyház”. Homilia-vázlat,
19 (1985) 259-260.
458. —
Szentségi felkészítés és keresztény közösség,
24 (1990) 169-171.
459. —
Hitre nevelés a családban,
28 (1994) 121-126.
460. **Olgyay Bálint,**
Fiatalok könyörgése,
24 (1990) 62-62.
461. **Orosz László,**
Krisztus emberi akarata a halálközdelemben. (Szent Maximosz és a VI. Egyetemes Zsinat hitvallása),
20 (1986) 244-247.
462. —
A bűnbánattartás fegyelme és a gyónatás hagyománya a bizánci szertartású egyházakban,
25 (1991) 99-104.
463. **Orosz László**
— **Vértesaljai László,**
Elvárás és valóság a gyónási gyakorlatban,
19 (1985) 151-155.
464. **Oszlánci Kata**
Kapisztrána ferences nővér,
Két karácsonyi élmény,
24 (1990) 255-256.
- (128) **Ócsai József,**
A húsvéti vigília és a feltámadási körmenet. Jogi és liturgikus szempontból,
29 (1995) 60-64.
465. **Pajor András,**
Kicsinység és kisebbségi érzés — a lélekalakításban,
22 (1988) 225-227.
466. **Pákozdi István,**
A vasárnap ünneplésének mai problémái,
17 (1983) 106-108.
467. —
A prédikáló pap,
20 (1986) 117-120.
468. —
Párbeszéd-keresés a média labirintusában,
27 (1993) 230-233.
469. **Paleta Éva,**
Bennem marad és én öbennem. (Gondolattöredékek),
17 (1983) 264-267.
470. —
Szolgálatra kész öregek,
18 (1984.4) 39-44.
471. —
„Legyetek irgalmasok...” (Lk 6,36),
21 (1987) 233-235.

472. —
Amire csak Jézus vezethet el,
23 (1989) 219-222.
473. —
A magányos ember útkeresése,
24 (1990) 251. 253-254.
474. **Pálos Frigyes,**
Szakrális tér,
17 (1983) 159-162.
475. **Pannenberg, Wolfhart**
— **Illés Gyula Róbert,**
A Teológia beszélgetése Wolfhart
Pannenberg professzorral a teológia
néhány fontos mai kérdéséről,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
21 (1987) 90-95.
476. **Paskai László,**
Köszöntés,
25 (1991) 1.
477. **Pásztor János,**
Mehaltatok Krisztussal, éjletek öve-
le és őbenne (Róm 6,11),
26 (1992) 100-102.
478. **Patsch, Jakob,**
Szükségmegoldásoknak nincs jövője!
Megoldás-e a növekvő paphiányra a
„kooperatív közösségvezetés”?
ford. Pálvölgyi Gyula
29 (1995) 181-185.
479. **Pfister-Schölch, Xaver,**
A gyermekek helye az egyházközség-
ben,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
22 (1988) 234-237.
480. **Póka Gy. — Belon G. — R. L.**
— **Koncz L. — Barsi B. — Bán E.**
— **Kerekes K. — Gúthy A.**
— **Tóth M. — Vasadi P.,**
Az örök élet forrása,
19 (1985) 115-124.
481. **Póka György,**
Hitünk átadásának és befogadásának
lelkipásztori problémái,
21 (1987) 39-43.
482. **Póka György — Széll Margit,**
Szerzetesi szabályzat az egyházköz-
ségeink jövőjéért. A Teológia beszél-
getése Póka György püspökkel,
18 (1984.1) 24-30.
483. **Pomogáts Béla,**
Psalmus Hungaricus. Az erdélyi ma-
gyarság helyzete és a menekültek,
23 (1989) 99-104.
484. —
Evilág — túlvilág,
26 (1992) 30-33.
485. —
A Biblia és a magyar irodalom,
27 (1993) 83-85.
486. **Popper Péter,**
A tékozló remény,
26 (1992) 13-19.
487. **Pottmeyer, Hermann J.,**
Az egyház szentlelkes dimenziója,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
24 (1990) 242-245.
488. —
Párbeszéd és igazság. Hogyan találja
és éli meg az egyház az igazságot,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
29 (1995) 116-119.
489. **Prohászka Ottokár,**
Élet kenyere,
19 (1985) 128-128.
490. **Puskely Mária,**
Dr. Batthyány-Strattmann László sze-
retet-szolgálata,
21 (1987) 248-251.
491. **Puskely Mária Kordia,**
Néhány adat a magyarországi szerze-
tes-képhez,
26 (1992) 54-56.
492. **Rahner, Karl,**
A teológia napjainkban,
ford. Endreffy Zoltán,
18 (1984.1) 3-8.
493. —
A mai családi nevelés problémáiról,
18 (1984.2) 48-48.
494. —
VII. Pál pápa Peppinónak. (Levél a
XXI. századból),
ford. Bánhegyi B. Miksa,
21 (1987) 187-192.

495. —
Az értelmesség kérdése mint isten-
kérdés,
ford. Szász István,
24 (1990) 195-201.
496. —
„A lelket ki ne oltsátok!”
ford. Bánhegyi B. Miksa,
25 (1991) 34-39.
497. —
Párbeszéd az egyházban,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
27 (1993) 203-208.
498. —
Miért félünk a Lélektől?
ford. Gáspár Csaba László,
28 (1994) 95-98.
499. **Rahner, Karl**
— **Ibacher, Reinhold**,
Lelkipásztori beszélgetések I., Ördög,
megszállottság, exorcizmus. Karl Rah-
nerrel beszélget Reinhold Ibacher SJ,
ford. Mártonffy Marcell OSB,
28 (1994) 185-189.
500. **Rahner-Ratzinger**,
A Rahner-Ratzinger tervezet. Isten és
ember kinyilatkoztatása Jézus Krisz-
tusban,
ford. Várnai Jakab OFM,
28 (1994) 155-159.
501. **Rapcsányi L. — Vermes M.**
— **Alföldy-Boruss Cs. — Agárdy G.**
— **Lukács M. — Nikodém L.**
— **Rítóók Zs. — Mensáros L.**
— **Paleta É. — Saáry É. — Frenkl R.**
— **Bozóky É.,**
Vélemények és vallomások az igehir-
detésről,
Összegyűjtötte Széll Margit,
20 (1986) 92-102.
502. **Rapcsányi László — Széll Margit**,
Harminc év a Magyar Rádió szolgálá-
tában. Riport Dr. Rapcsányi Lászlóval,
24 (1990) 98-103.
503. **Rapcsányi László — Széll Margit**,
Az ökumené és a vallási párbeszéd
fejlődése a Magyar Rádióban. Riport
Dr. Rapcsányi Lászlóval, a vallásos
műsorok felelős szerkesztőjével,
26 (1992) 107-112.
504. **Rászlai Tibor**,
Pásztor és béres,
25 (1991) 46-52.
505. **Rédly Elemér**,
Az új hittankönyvek kateketikai
szemlélete,
22 (1988) 59-62.
506. —
Kateketikai szemléletünk alakítása,
22 (1988) 120-124.
507. **Révay Edit**,
„Az Úr kezét nyújtotta feléd, mert bi-
zonytalanul léptél”,
24 (1990) 123-123.
508. —
Kamarás István, Bensőséges bázisok
(rec.),
29 (1995) 54-54.
509. **Rezek Román**,
Teilhard de Chardin Ómega-pontja,
17 (1983) 240-243.
510. —
Krisztus legyőzte a halált. Halál és hal-
hatatlanság Teilhard világképében?
19 (1985) 9-15.
511. **Rónay László**,
„Sol melius nitet”,
26 (1992) 194-195.
512. **Rózsa Huba**,
Bibliaismeret, exegézis a papi és vilá-
gi továbbképzésben,
21 (1987) 143-147.
513. —
Prófétai karizma és küldetés az Ószö-
vetségben,
23 (1989) 138-143.
514. **S. Á.,**
Üzenet a magyarokhoz. II. János Pál
pápa gondolataiból,
25 (1991) 129-131.
515. **S. Huszár Éva**,
A szeretet és hűség jele,
18 (1984.2) 31-34.
516. —
A Teológia beszélgetése Dr. Anton
Gots atyával, a betegpásztoráció egy-
házmegyei felelős vezetőjével: A fele-
baráti szeretet új iskolája,
18 (1984.4) 25-28.

517. **Sárosi Attila (feljegyezte),**
A Szentlélek nem csordogál, hanem árad. Hol tart a zsinati folyamat a budai ciszterci Szent Imre plébánián? A Teológia beszélgetése, 25 (1991) 23-27.
518. **Schellenberg, Bernardin,**
Hogyan rombolja szét magát az egyház? Őszinte szó a lelkipásztorkodás mai kríziséről, ford. Bánhegyi B. Miksa, 25 (1991) 160-164.
519. **Scheuer, Manfred,**
A pap magánya, ford. Tózsér Endre SchP 29 (1995) 186-192.
520. **Schmatovich János,**
Ünnep és ünnepség a Biblia tanításában, 17 (1983) 77-83.
521. —
Istenélményünk bibliai felülvizsgálása, 17 (1983) 223-225.
522. —
Házasság és család az Újszövetségben, 18 (1984.2) 42-45.
523. —
Betegek kenete az apostoli egyházban, 19 (1985) 187-190.
524. —
Pápaság és egyházkép, 20 (1986) 49-52.
525. —
Egyházközségi munkatársak kiképzésének jézusi modellje, 20 (1986) 153-156.
526. —
A Biblia testvéri-demokratikus emberfelfogása, 21 (1987) 167-171.
527. —
Isten országának hirdetése az ősegyházban, 28 (1994) 34-38.
528. **Schnackenburg, Rudolf**
Jézus Krisztus születése Szent Pálnál, 19 (1985) 260-260.
529. **Schnackenburg, Rudolf**
— **Illés Róbert,**
A Szent János-i teológia néhány problémájáról. A Teológia beszélgetése Rudolf Schnackenburg professzorral ford. Bánhegyi B. Miksa, 19 (1985) 228-233.
530. **Schulmeister, Paul,**
Elaluzznak a templomban... (Tömegkommunikáció és a hit „marketing”-je), ford. Bánhegyi B. Miksa OSB 24 (1990) 71-76.
531. **Schuster, Heinz,**
A világiak kora, ford. T. B. 17 (1983) 62-64.
532. —
Csalódott ökumené? 20 (1986) 36-38.
533. **Schütz, Christian,**
Az Eucharisztia — hitünk titka, ford. Tarnay Brúnó, 19 (1985) 80-83.
534. **Schweitzer József,**
„Halljad Izrael”. (A postbiblikus zsidó istenfogalom néhány jellegzetességéről), 21 (1987) 77-80.
535. —
Egy magyarországi katolikus-zsidó párbeszéd remélhető tematikája elé, 26 (1992) 96-99.
536. **Semjén Zsolt,**
Korunk kihívása: a New Age, 26 (1992) 112-115.
537. **Seprődi Éva,**
A példaadás szolgálata, 18 (1984.4) 44-46.
538. —
„Engedjétek hozzám a gyermekeket...”, 26 (1992) 167-170.
539. **Seregély István,**
A Teológia beszélgetése Dr. Seregély István egri érsekkel a keresztyén felnőttképzésről, 22 (1988) 157-162.
540. —
homiliájából, 25 (1991) 179-181.

541. **Simándi Ágnes,**
Gondolatok a mozgássérültek pasztorációjához,
18 (1984.4) 59-61.
542. **Simonyi Gyula,**
Válságban van-e a keresztény házasság?
(Egy keresztény jogász gondolatai),
19 (1985) 245-247.
543. —
Egy közösségi modell,
20 (1986) 188-190.
544. **Simonyi Gyula, Id.,**
„Amit egynek teszten a legkisebbek
közül, nekem teszitek”. (A fogyaté-
kos gyermekek szolgálata a Székesfe-
hérvári Egyházmegyében),
23 (1989) 243-246.
545. **Sinkó Ferenc,**
Ének az Úr irgalmáról,
17 (1983) 237-240.
546. **Söding, Thomas,**
Maroknyi nyáj? A föld sója? Az Új-
szövetség és új egyházkép keresése,
ford. Gáspár Csaba László,
28 (1994) 77-84.
547. **Sólymos Szilveszter,**
Lelkipásztori gondolatok a művé-
szetről,
17 (1983) 177-180.
548. —
Néhány elméleti-gyakorlati gondolat
a keresztelőkútról,
19 (1985) 30-32.
549. —
Vegyesházasságok és lelkipásztori
gondozásuk,
20 (1986) 53-57.
550. —
Keresztutak és szentsírok,
21 (1987) 48-51.
551. **Somfai Béla S. J.,**
Szervátültetés. A születésszabályozás
vitáinak előjátéka,
26 (1992) 34-41.
552. —
Mesterséges megtermékenyítés,
27 (1993) 142-148.
553. —
Szabadidő és ünneplés. Munka és já-
ték keresztény értelmezése,
28 (1994) 228-236.
554. **Somlyói Tóth Tibor,**
„A magát eltökélő lélek...” Rákóczi
Ferenc halálának 250. évfordulójára,
19 (1985) 135-139.
555. **Somorjai Ádám,**
A fogamzásszabályozásról — néhány
új szempont tükrében,
22 (1988) 244-250.
556. —
Gondolatok az ifjúsági hivatástisztá-
zó lelki gyakorlatról,
23 (1989) 53-56.
557. **Somorjai Ádám OSB,**
Gazdaság és erkölcs keresztény
szemmel,
28 (1994) 29-34.
558. —
Gazdaságetikai kérdések,
28 (1994) 160-165.
559. —
A házasság céljairól alkotott szemlé-
let alakulása századunkban,
29 (1995) 37-41.
560. —
Jobbágyi Gábor, A méhmagzat életjo-
ga. (rec.),
29 (1995) 52-54.
561. **Soóky István,**
Az egyházi zene és a lelkipásztor,
17 (1983) 184-187.
562. **Söveges Dávid,**
A szerzetes engedelmességéről — tör-
ténelmi hosszmetsetben,
25 (1991) 228-237.
563. **Stecher, Reinhold,**
A bűnbánat a lelkipásztori munká-
ban és a katekézisben,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
22 (1988) 41-47.
564. **Stefan László,**
A szent egyház egyben a bűnösök
egyháza,
ford. Gáspár Csaba László,
29 (1995) 101-102.

565. **Suba László,**
Krizishelyzet — katolikus szemmel,
23 (1989) 125-128.
566. **Sulyok Elemér,**
Luther Márton időszerű öröksége,
17 (1983) 154-159.
567. —
Találkozás és elfogadás,
18 (1984.3) 2-4.
568. —
Hitvallások — ökumenikus megvilágításban,
20 (1986) 16-21.
569. —
Jézus szavai és tettei,
20 (1986) 229-234.
570. —
A lélek és az értelem kapcsolata a Bibliában és magyarázatában,
21 (1987) 155-160.
571. —
Mögém! (Mk 1,16-20),
22 (1988) 212-216.
572. —
Az élet értelme és Isten keresése. (Európai hittanárók 3. találkozója Luxemburgban),
23 (1989) 50-53.
573. —
Csak az engedelmes hisz. „Krisztus... a szenvedésből engedelmességet tanult” (Zsid 5,8),
25 (1991) 195-200.
574. —
Lelki ökumenizmus. A szív megtérése,
26 (1992) 77-82.
575. —
Az emmauszi tanítványok,
27 (1993) 28-34.
576. **Sulyok Elemér OSB,**
A család Jézus életében és igehirdetésében,
28 (1994) 66-71.
577. —
A Szentírás értelmezése az egyházban,
29 (1995) 72-78.
578. —
A Szentírás szociológiai megközelítése, fundamentalista olvasata és értelme (I). (A Szentírás értelmezése az egyházban, II. rész),
29 (1995) 144-150.
579. **Sz. A.,**
Program — távlattal. (Dr. Lékai László bíboros, érsek, Magyarország prímása halálára),
20 (1986) 133.
580. **(Sz. A.)**
Kiüresítette önmagát...,
25 (1991) 193-194.
581. **Szabó Ferenc,**
Istenismeret és istenhit — istentagadás,
18 (1984.3) 8-14.
582. —
Eucharisztia: üdvösséges áldozat és megosztott kenyér,
19 (1985) 66-70.
583. —
Egy fővárosi plébánia lelkipásztori feladatai,
18 (1984.1) 61-63.
584. **Szalai János,**
A szentírásolvasás ökumenikus távlatai,
20 (1986) 57-60.
585. **Szász István,**
Herméneutika és módszertan,
29 (1995) 150-156.
586. **Szegedi László,**
A szakramentális értékek újjáéledése,
24 (1990) 165-168.
587. **Székely J. — Hofher J. — Tarjányi Z. — Szegedi L. — Edelényi I.,**
A bűn elutasítása — a bűnös elfogadása,
22 (1988) 20-29.
588. **Székely János,**
Gyermekké lett Isten (Betlehem, 1987. Karácsony),
22 (1988) 216-218.
589. **Széll Margit,**
A világhelyzet és az egyház,
17 (1983) 28-33.

590. —
Ünneplésünk modellje: az Úr napja,
17 (1983) 89-93.
591. —
A hit és a művészet új párbeszéde,
17 (1983) 149-153.
592. —
Az ősbizalomtól a személyes Istenig,
17 (1983) 203-206.
593. —
Az eltávolodókra tekintő lelkipász-
torkodás,
18 (1984.1) 34-38.
594. —
A Teológia beszélgetése Fekete Gyula
író, szociográfussal, a Magyar Írók
Szövetsége alelnökével: Mi történt az-
óta...? (Változások a család körül 1980
óta),
18 (1984.2) 20-25.
595. —
Szeretjük-e gyermekeinket?
18 (1984.2) 26-30.
596. —
Sorsunk és vágyaink beteljesítője: az
Isten,
18 (1984.3) 38-41.
597. —
Tanúságunk Jézus szeretetéről,
18 (1984.4) 14-18.
598. —
A bérálás és a személyi érettség,
19 (1985) 43-47.
599. —
Az Eucharisztia képei, jelképei,
19 (1985) 87-91.
600. —
Önismerettől a kiengesztelődés
szentségéig,
19 (1985) 155-160.
601. —
Önátadás Krisztusnak,
19 (1985) 223-226.
602. —
Az ökumenikus lelkiségről,
20 (1986) 60-64.
603. —
Nők az egyházban,
20 (1986) 175-178.
604. —
Megjelent közöttünk Istenünk em-
berszeretete,
20 (1986) 239-243.
605. —
A hit befogadása és megvallása,
21 (1987) 13-18.
606. —
„Senki sem jó, csak az Isten” (Mk
10,18). (Reflexiók Isten jóságáról),
21 (1987) 125-127.
607. —
„Testvéredet látod — Istent látod!”
(Alexandriai Kelemen),
21 (1987) 215-219.
608. —
„Miképpen mi is megbocsátunk az
ellenünk vétőknek...”,
22 (1988) 29-34.
609. —
Mária védelmében,
22 (1988) 101-104.
610. —
A tanúságtevő egyház és az ifjúság,
23 (1989) 32-36.
611. —
Egyházi szociális tevékenység a két
világháború között,
23 (1989) 120-125.
612. —
Jézus vonzaskörében,
24 (1990) 31-35.
613. —
A „csodálatos médiák”. A „befoga-
dók” szemszögéből,
24 (1990) 107-111.
614. —
Az „élet értelmének” gyógyító ereje.
— Viktor E. Frankl logoterápiájának
módszeréről —,
24 (1990) 227-233.
615. —
Maradjunk vagy induljunk? (A távo-
lálók dilemmája),
25 (1991) 175-178.
616. —
Meghalt? — Visszatért? — Vélemé-
nyek az újraélesztettek vallomásaiból,
26 (1992) 47-53.

617. —
A Jó Pásztor életét adja...,
26 (1992) 162-167.
618. —
Az igazságosság, szeretet és béke országá,
26 (1992) 233-237.
619. —
„Akinek füle van, hallja meg” (Jel 2,7).
— Lemondás a nemi életről Isten Országáért —,
27 (1993) 174-176.
620. **Széll Margit (a riportokat készítette és feldolgozta),**
Tények és vallomások a keresztyén szeretet gyakorlásáról,
23 (1989) 222-230.
621. **Széll Margit (a riportokat készítette és feldolgozta),**
A koldulórendek mai küldetése,
24 (1990) 43-46.
622. **Széll Margit (készítette),**
Bűntudat — bűnbánat — konfliktusok. Két különböző típusú lelkivezetővel készült riport,
25 (1991) 115-124.
623. **Széll Margit (összegyűjtötte),**
Vélemények és vallomások a befogadott hitről,
21 (1987) 252-256.
624. **Széll Margit (összegyűjtötte és feldolgozta),**
Vélemények és vallomások a befogadott hitről,
21 (1987) 52-62.
625. **Szennay András,**
A keresztyén felnőttnevelés néhány problémája és feladata,
17 (1983) 121-126.
626. —
Testvéri szeretet — testvéri szolgálat,
18 (1984.4) 18-24.
627. —
„Rászedtél Uram...” (Jeremiás 20,7),
20 (1986) 179-181.
628. —
Az ember-Jézus: Isten kinyilatkoztatása,
20 (1986) 198-200.
629. —
A mi Istenünk,
21 (1987) 85-89.
630. —
Az igehirdetés „lelke”: a Szentírás,
21 (1987) 181-187.
631. —
Tengernek csillaga,
22 (1988) 97-101.
632. —
Felnőttképzés a reménység dimenziójában,
22 (1988) 135-137.
633. —
Helyünk e hazában,
23 (1989) 65-69.
634. —
Prófétai küldetésünk és feladataink,
23 (1989) 129-137.
635. —
„...Az élet megjelent köztünk” (1Jn 1,2),
23 (1989) 193-196.
636. —
Az egyház és a médiák. (Negatív jelenségek és pozitív feladatok),
24 (1990) 112-115.
637. —
Krisztus küldetésében... Bevezető előadás a Budapesti Teológiai Napokon, 1990. január 29-31.
24 (1990) 129-132.
638. —
Jöjjetek és lássátok. (Az 1991. január 28-30 között Budapesten megtartott Teológiai Tanulmányi Napok bevezető előadása),
25 (1991) 132-135.
639. —
Teológiai Tanulmányi Napok a magyar egyházi élet tükrében — múlt és jövő,
26 (1992) 119-122.
640. **Szennay András OSB,**
Az élet ünnepe elé,
28 (1994) 2-5.
641. —
A keresztyén család,
28 (1994) 9-12.

642. —
Élet az igazság keresésének szolgálatában. Edward Schillebeeckx 80 éves, 29 (1995) 46-47.
643. —
A bölcselet a teológiában, 29 (1995) 86-93.
644. **Szentágothai János — Széll Margit**,
A Teológia beszélgetése Dr. Szentágothai Jánossal, a Magyar Tudományos Akadémia elnökével, a Pápai Tudományos Akadémia tagjával: Minden erőnkkel a világharmóniáért! 17 (1983) 23-27.
645. **Szerkesztőség**
Felszabadulásunk negyvenedik évfordulója, 19 (1985) 2-3.
646. **Szilágyi Izabella**,
„Hogyan halljanak hírnök nélkül...” (Róm 10,14), 23 (1989) 239-241.
647. **Sztrilich Ágnes**,
„A megszentelő szeretet küldetésében” (Slachta Margit), 24 (1990) 39-42.
648. **T. J.**,
Bűnbánattartás a középkorban, 19 (1985) 176-178.
649. **Takács Nándor**,
Újraélednek-e a szerzetesrendek Magyarországon? A Teológia beszélgetése Takács Nándor püspökkel, 24 (1990) 25-30.
650. **Tardy László**,
Az egyház szentsége és a szent zene, 17 (1983) 141-145.
651. **Tarjányi Béla**,
Mennyei kenyér. Az Eucharisztia értelmezései az Újszövetségben, 19 (1985) 71-75.
652. —
Közlésformák az evangéliumokban, 21 (1987) 147-154.
653. —
Isten országa és az emberi társadalom, 26 (1992) 227-233.
654. —
A Szentírás apostolai. A lelkipásztori munka új útjai és távlatai a Zsinat után, 27 (1993) 102-106.
655. **Tarjányi Zoltán**,
Az eucharisztikus közösség papja, 20 (1986) 161-164.
656. —
A hit történetének „sűrűsödési pontjai”, 21 (1987) 37-39.
657. —
Psallite sapienter! 21 (1987) 163-167.
658. —
Az Ige testté lett, 21 (1987) 195-196.
659. —
A barátság a hit dimenziójában, 22 (1988) 188-191.
660. —
Introibo ad altare Dei. (Gondolatok a kispapi engedelmességről), 25 (1991) 253-256.
661. —
Pedagogia Christiana, 27 (1993) 61-64.
662. —
Alázat és nagylelkűség, 28 (1994) 241-245.
663. —
Yves Congar bíboros, korunk kiemelkedő teológusa, 29 (1995) 41-45.
664. **Tarnay Brúnó**,
Biztonság vagy borzalom? 17 (1983) 3-6.
665. —
Szexualitás és érosz keresztény értelme, 18 (1984.3) 14-19.
666. —
Tanúság a sötétségben, 20 (1986) 224-229.
667. —
„Nem!” — jegyzetek a teizmus és kereszténység problémájához, 21 (1987) 100-105.

668. —
Fundamentalizmus és katolicizmus,
23 (1989) 157-165.
669. —
Szexualitás, emberség, kereszténység.
— Történeti áttekintés —,
27 (1993) 130-136.
670. **Tarnay Brúnó — F. sz.**
A Teológia beszélgetése Tarnay Brúnó OSB-vel: Múltba tekinteni és a mai feladatokat vállalni,
28 (1994) 218-223.
671. **Tarnay Brúnó OSB,**
Biztos vagy jó teológiát?
26 (1992) 146-152.
672. —
Keresztény értékek és a katolikus sajtó,
28 (1994) 21-26.
673. **Teleki Béla,**
Hogyan jön létre a befogadó közösség,
25 (1991) 145-153.
674. **Temesszentandrás Péter,**
„...Egyiküntől sincs távol”. — Isten megtapasztalása életünk eseményeiben —,
27 (1993) 34-39.
675. **Teréz anya,**
imája,
23 (1989) 206-206.
676. **többen,**
Mi lehet az élet értelme? — Meditatív válaszok —,
24 (1990) 238-241.
677. **Tőkés László — Zimányi Ágnes,**
A Teológia beszélgetése Tőkés László nagyvárad református püspökkel,
25 (1991) 154-159.
678. **Tomka Ferenc,**
Plébánia — missziósközösség. (A Zsinat és az új Kódex a plébániai lelkipásztorkodás megújulásáról),
18 (1984.1) 12-18.
679. —
Az új Kódex és a gyónás,
18 (1984.3) 61-64.
680. —
Ünnepélyes keresztelés a közösség bekapcsolásával,
19 (1985) 24-27.
681. —
Egyházi előírások — a keresztséggel és bérmálással kapcsolatban,
19 (1985) 58-62.
682. —
Szempontok a „Nagykorúság Krisztusban” c. hittankönyv használatához,
20 (1986) 128-131.
683. —
A közösség papja és munkatársai a közösséglélektan szempontjából,
20 (1986) 149-152.
684. —
A magyarországi kisközösségek tíz éve,
21 (1987) 43-48.
685. —
Hívők, nemhívők, nem-gyakorlók arányai hazánkban,
22 (1988) 57-59.
686. —
A katolikus felnőttképzés Magyarországon,
22 (1988) 162-171.
687. —
Öt tézis a hazai katolikus felnőttképzésről,
22 (1988) 250-252.
688. —
Szepták — New Age — ifjúság — egyház,
23 (1989) 42-46.
689. —
A magyar lelkipásztorkodás megújulásáról,
24 (1990) 157-161.
690. —
A magyar egyház és a lelkipásztori terv,
26 (1992) 181-188.
691. —
Új egyházkép, új szentség szemlélet,
27 (1993) 183-185.
692. —
Szentségkiszolgáltatás felnőtteknek. Az OLI „útkereső” munkacsoportja,
28 (1994) 56-61.

693. —
A szentmise a lelkipásztorkodásban,
28 (1994) 116-121.
694. **Tomka M. — Mocsári G.**
— **Katona N.,**
Lelkipásztorkodás és keresztény
megújulás,
26 (1992) 25-29.
695. **Tomka Miklós,**
Család és vallásosság. (Megjegyzések
szociológiai vizsgálatok alapján),
18 (1984.2) 16-19.
696. —
Számok és tézisek — a magyar pap-
ság szociológiájához,
19 (1985) 211-215.
697. —
„Elveszett” katolikusok? — Mennyi a
katolikusok létszáma Magyarorszá-
gon? —,
22 (1988) 113-118.
698. —
Útkeresés. — Gondolatok a magyar ka-
tolicizmus néhány sajátosságáról —,
24 (1990) 144-150.
699. —
Demokrácia az egyházban?
25 (1991) 7-14.
700. —
Megosztottságaink,
27 (1993) 209-215.
701. **Török József,**
Az Eucharisztia tisztelete a középkor-
ban,
19 (1985) 98-100.
702. —
Pázmány Péter és az egyetem alapítá-
sa (1635-1985),
19 (1985) 130-135.
703. —
Patrona Hungariae,
22 (1988) 89-93.
704. —
A Zsinatra emlékezve,
24 (1990) 176-181.
705. —
Kereszténység és szentkultusz. Peter
Brown: A szentkultusz. (rec.),
28 (1994) 246-247.
706. **Tringer László,**
Párbeszéd a lélek „orvosai” között,
25 (1991) 75-80.
707. —
Néhány gondolat a lelkipásztorko-
dásról napjainkban,
26 (1992) 141-146.
708. **Tringer László — Széll Margit,**
A Teológia beszélgetése Dr. Tringer
László pszichiáter professzorral: A
nemiség értékeléséről,
27 (1993) 149-155.
709. **Tüskés Gábor,**
A keresztény ünnep középpontja: a
kultikus történet,
17 (1983) 83-88.
710. **Udvardy Frigyes,**
Egyházközség — egyházcsalád,
18 (1984.1) 59-61.
711. **Unger Zsuzsa,**
Egy testvéri egyházközség,
20 (1986) 181-184.
712. —
Mit várnak a hívek a plébánostól?
27 (1993) 125-128.
713. —
Kis egyház — nagy család,
28 (1994) 183-185.
714. **Válóczy József,**
Megismerés és istenszeretet. „Ratio”
és „fides” kapcsolata Simone Weil
gondolkodásában,
28 (1994) 201-210.
715. —
Simone Weil: Kegyelem és nehézke-
dés. Pilinszky János tolmácsolásában.
XX. századi keresztény gondolkodók
6. Vigilia Kiadó, Bp. 1994 (rec.),
29 (1995) 174-175.
716. **Ványó László,**
Az Eucharisztia az egyházatyák teo-
ológiájában,
19 (1985) 76-80.
717. —
A Szentlélek és adományai az egyház
történelmi tapasztalatában,
22 (1988) 76-81.

718. **Varga Domokos,**
Ha nem lesztek olyanok,
22 (1988) 223-225.
719. **Varga Lajos,**
Bűnbánattartás lélektani és lelkipásztori szempontból,
19 (1985) 168-171.
720. **Varga László,**
A titok ünnepléséből közösség születik,
24 (1990) 168-169.
721. **Varga Mátyás OSB,**
Kimondani a hitet,
24 (1990) 124-128.
722. **Várnai Jakab OFM,**
Karl Rahner teológiája és a Dei Verbum keletkezése,
28 (1994) 152-154.
723. **Várszegi Asztrik,**
A szerzetesek szolgálata,
24 (1990) 2-7.
724. **Várszegi Asztrik OSB,**
A párbeszéd egyháza,
27 (1993) 199-203.
725. **Vasadi Péter,**
Művészet és igehirdetés,
17 (1983) 162-164.
726. —
Szolgáló szeretet,
21 (1987) 230-233.
727. —
A kérdések kérdése,
27 (1993) 39-40.
728. **Vasadi Péter — Zimányi Ágnes,**
A Teológia beszélgetése Vasadi Péter költővel: Isten országa — Jézus Krisztus,
26 (1992) 217-221.
729. **Verbényi István,**
Liturgikus változások az Egyházi Törvénykönyvben,
18 (1984.4) 62-64.
730. **Veres András,**
Az ember öröme született,
27 (1993) 170-172.
731. —
„Hűséges az, aki meghívott titeket”
(1Tesz 5,24),
28 (1994) 43-44.
732. —
Erkölcsei relativizmus — a bűntudat hiánya,
29 (1995) 16-21.
733. **Vértessaljai László,**
Az egyházi szolgálat,
20 (1986) 21-24.
734. —
„Ne készíts magadnak faragott képet” (Akik az Isten képét eltorzítják),
21 (1987) 115-118.
735. **Visy Erzsébet Margit,**
Arról tudják meg rólatok, hogy tanítványaim vagytok...,
23 (1989) 112-114.
736. **Wagner, Alois,**
Jézus, az egyszerű Istenember,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
27 (1993) 8-11.
737. **Waigand József,**
Vélemények az 1987. évi püspöki szinódus tájékoztató kérdéseiről,
20 (1986) 193-196.
738. **Walter, Peter,**
A rossz lényege és megvalósulása,
ford. Szombath Attila
29 (1995) 136-143.
739. **Weissmahr Béla — Zimányi Ágnes,**
A Teológia beszélgetése P. Weissmahr Béla SJ teológiai tanárral: Krisztusi engedelmesség,
25 (1991) 218-224.
740. **Werbick, Jürgen,**
Házasság és család — krízis és megújulás,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
28 (1994) 131-137.
741. **Windisch, Hubert,**
Személyközpontú lelkipásztorkodás — a lelkiismeret mint a lelkipásztori szolgálat célja és tartalma,
ford. Somorjai Ádám,
22 (1988) 237-244.
742. —
Embertől emberig. A lelkipásztori beszélgetés,
ford. Tózsér Endre SchP.,
29 (1995) 120-128.

- 743. Z. Á.,**
„Köszönöm, hogy megkérdeztek!”
Az 1992. 2. számunkhoz csatolt kérdőív értékelése,
27 (1993) 40-43.
- 744. Zak, Franz — Pflügl, Hans,**
Az egyházmegye az emberek szolgálatában. Interjú dr. Franz Zak nyugalmazott Sankt Pölten-i megyéspüspökkel,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
28 (1994) 45-47.
- 745. Zatykó László,**
Szeretet és bűnbánat,
19 (1985) 165-168.
- 746. Zauner, Wilhelm,**
Milyen nyelven beszéljünk?
ford. Bánhegyi B. Miksa,
20 (1986) 103-105.
- 747. Zerfass, Rolf,**
A lelkipásztor mint sebekkel borított orvos,
ford. Bánhegyi B. Miksa,
18 (1984.1) 18-23.
- 748. Ziegler, Josef Georg,**
A házasság és a család megpróbáltatása,
ford. Bánhegyi B. Miksa OSB,
28 (1994) 72-77.
- 749. Zimányi Ágnes,**
Az ember mint öröklétre rendelt lény,
24 (1990) 235-237.
- 750. Zsirai Szabó Zoltán,**
Lelkipásztorkodás és a művészet találkozása,
17 (1983) 180-184.

Tematikus számok

„Együttélés a nukleáris energiával”, 1983/1. — Keresztény közösségünk hatékony jele: az ünneplés, 1983/2. — Művészet a lelkipásztorkodás szolgálatában, 1983/3. — Az ember személyes kapcsolata Istennel, 1983/4.

A plébánia és a megújuló lelkipásztorkodás, 1984/1. — A keresztény élet alapsejtje: a család, 1984/2. — Miért élünk? Az emberélet célja, 1984/3. — Diakónia: szolgáló szeretet, testvéri szolgálat, 1984/4.

Az „üdvösség jelei”: keresztség, bérmlás, 1985/1. — Az egyház szentségei: eucharisztia, 1985/2. — Az „üdvösség jelei”: bűnbánat szentsége, betegek szentsége, 1985/3. — Az „üdvösség jelei”: egyházirend, házasság, 1985/4.

Az ökumenénéhány fontos kérdése, 1986/1. — Az igehirdetés, 1986/2. — A keresztény közösség papja és munkatársai, 1986/3. — Az „emberarcú Isten”, 1986/4.

A tanított, a befogadott és a megvallott hit, 1987/1. — A mi Istenünk, 1987/2. — Ismerjük-e a Bibliát? 1987/3.

Aki Istent szereti, szeresse testvéreit is (1Jn 4,21) — Bűn és megbocsátás, 1988/1. — Hiszek a Szentlélekben — Szűz Mária, a „Szentlélek mátkája”, 1988/2. — Emlékezés első szent királyunkra és apostolunkra — A keresztény felnőttnevelés, 1988/3. — „Ha nem lesztek olyanok mint a gyermek...”, 1988/4.

Az ifjúság és az egyház, 1989/1. — A keresztény ember felelőssége társadalmunkban, 1989/2. — Az egyház prófétai küldetése, 1989/3. — Keresztény szeretetszolgálat, 1989/4.

A szerzetesrendek újjáéledése hazánkban, 1990/1. — A tájékoztatási eszközök és az egyház, 1990/2. — A magyar lelkipásztorkodás a megújulás útján, 1990/3. — Van-e az életnek értelme? 1990/4.

Demokratizmus az egyházban, 1991/1. — A bűnbánat szentsége és a gyónás, 1991/2. — Az egyház és a távolállók, 1991/3. — Az engedelmes Jézus, 1991/4.

Evilág — túlvilág, 1992/1. — Ökumenizmus: Válsághelyzet vagy új remények? 1992/2. — Emberséges lelkipásztorkodás, 1992/3. — Az Isten országa, 1992/4.

Jézus, a tökéletes ember, 1993/1. — A Biblia mindenkié, 1993/2. — Szexualitás, emberség, kereszténység, 1993/3. — A párbeszéd egyháza, 1993/4. — A keresztény család felelőssége, 1994/1.

Bibliai helyek mutatója

Ószövetség

Ter	1,26-28	153	Jer	43,1	218
	1,27	74		20,7	627
	32,27	63	Zsolt	27,8 (vö.)	43
Iz	6,8	326			

Újszövetség

Mt	5,5	321	Róm	6,11	477
	18,3	202		8,24	451
	25,40	449		10,14	646
Mk	1,16-20	571	1 Kor	1,23	256
	10,14	45		15,20	253
	10,18	606	Gal	5,1	448
Lk	1,35	227	Ef	3,8	224
	6,36	471	Fil	2,7	344
Jn	6,56	447	1 Tesz	5,24	731
	10,10	44	Zsid	4,15	48
	11,45-53 (vö.)	402		5,8	573
	20,22-23	179	1 Jn	1,1-4	46
ApCsel	20,17-38	276		1,26	35

Helymutató

Betlehem	588	Magyarország	579,
Budai	517	magyarországi	491, 535, 684;
Budapest 638,	budapesti 637	Magyarországon	649, 686, 697
Eger 289,	egri 539	Márkói	18
Emmauszi	575	Milétoszi	276
Erdélyi	483	Müncheni	441
Esztergomi	76	Nagymarosi	320
Európa	154	Nagyvárad	677
Európai	572	Nyíregyházán	149
Győri	395	Pannonhalmi	395
Kismartoni	302	Salzburg	169
Königsbergi	294	Sankt Pölten	744
Limai	397	Székesfehérvári (egyházmege)	544
Luxemburgban	572	Vatikáni	22, 38, 152, 282, 390

Személynévmutató

Adriányi Gábor	312, 560	Bajzáth Ferenc	18-19
Agárdy Gábor	501	Balás László	20
Alexandriai Kelemen	607	Balázs Pál	21
Alföldy-Boruss Csilla	501	Balogh József	22
Alszegehy Zoltán	10-12	Balthasar, Hans Urs von	23-24
Aquinói Szent Tamás	308	Barlay Ö. Szabolcs	41
Arató Miklós	13	Barsi Balázs OFM	42-48, 480
Aristi, V. von	78	Barsotti, Dino	49
Assisi Szent Ferenc	42	Batthyány Strattmann László	490
Aszalós János	14-15, 315	Baumgartner, Konrad	50
B. G. 16		Bán Endre	25-35, 480
Baán István	17		

Bánhegyi B. Miksa OSB	6-7, 9, 23-24, 36-37, 49-50, 104, 119-121, 172, 200, 210, 213, 240, 252-253, 283, 298-300, 302, 313, 345, 350, 352-354, 367-368, 384-386, 396, 403, 432, 442-443, 445, 475, 479, 487-488, 494, 496-497, 518, 529-530, 563, 736, 740, 744, 746-748	Csóka Gáspár OSB	154
Bánk József	38	Czigány György	155
Bárczi Ella	39	Czike Imre János OCist	156
Bárdosy Éva	40	D. L.	157-159
Bellér Béla	56	Dabóci Mária	160, 415
Belon Gellért	57-60, 480	Daggy, Robert E.	161
Benedek, Szent	154	Dávid Katalin	162
Bernolák Éva	61	Diószegi László	163-165
Berta Ferenc	62	Dobos László	166
Békés Gellért OSB	51-55	Dolhai Lajos	167
Bitszászky Géza	68-72	Doskar Balázs	170
Bíró László	63-67	Döpfner, Julius	168-169
Blanckenstein György	73-74	Edelényi István	171, 587
Blanckenstein Miklós	75-77	Eicher, Peter	172
Blank, Josef	78	Endreffy Zoltán	492
Boda László	80-95	Erdő Péter	173-178
Bogyay Mária	97	-fsz-	178
Bolberitz Pál	98-102	F. sz.	670
Boór János	103	F. Szakos Éva	183
Boros, Ladislaus	104	Farina, Renato	49
Bosco Szent János	171	Farkasfalvy Dénes OCist	179-181
Bozóky Éva	105-108, 501	Fehér M. István	182
Bódi Erzsébet	96	Fekete Gyula	594
Böckle, Franz	79, 312	Fekete Tamás	183
Brandenstein Béla	312	Fél Edit	184
Brown, Peter	705 (rec)	Fila Béla	185-197
Brückner Ákos (Előd OCist)	67, 75, 109-116, 315	Filthaut, Theodor	198
Buber, Martin	117	Fischer, Georg, SJ	199
Burghardt, Walter J.	120	Floristán, Casiano	200
Bührer, Maria	119	Fodor András	201
Cabra, Pier Giordano	121	Fodor György	202
Cascales, Josef G.	122	Frankl, Viktor E.	614
Chenu, Marie-Dominique	123	Fráter Tamás	203-204
Christ György	124	Frenkl Róbert	205-208, 501
Clairvaux-i Szent Bernát	291	Freud, Sigmund	194
Clément, Olivier	312	Fries, Heinrich	78, 209-210
Congar, Yves	125-126, 312, 663	Frossard, André	211
Cordes, Paul Josef	127	Funiok, Rüdiger	213
Csanád Béla	129-131	Füles Lajos	212
Cseh-Szombathy László	132	Gaizler Gyula	214-215
Cselényi István Gábor	133-149	Gál Ferenc	216-235
Cserháti József	150-152	Gánóczy Sándor	236, 312
Cserháti Sándor	315	Gáspár Csaba László	5, 117, 197-198, 209, 237-238, 241, 282, 387, 441, 498, 546, 564
Csikós Csaba	153	Gáspár Piroska M. Edit	239
		Geffré, Claude	240
		Gerhartz, Johannes Günter, SJ	241
		Gericz József	242
		Gesztesy András	243-244
		Giczy György	245-246

Goják János	247	Jézus	37, 41, 47,
Gots, Anton	516		57-58, 87, 104, 181, 191, 233,-234, 277, 304,
Görbe József	248-249		331, 337, 345, 389, 391, 416, 421, 434, 446,
Gründel, Johannes	250		454, 472, 500, 528, 569, 576, 597, 612, 628,
Guardini, Romano	251		728, 736
Gubler, Marie-Louise	252-253	Jobbágyi Gábor	560 (rec.)
Gúthy Andor	254-256, 480	Kallis, Anastasios	78
Györfváy Edit	260	Kamarás István	322-325,
Gyökössy Endre	257-258, 315		508 (rec.)
György Attila	259	Kara Zsuzsanna	326
Gyulay Endre	261-271	Karrer, Leo	327
Gyürki László	272-278	Kasper, Walter	78, 312, 328
Hafenscher Károly	52, 279	Katona Nándor	694
Hagyó József	280	Kállay Emil SchP.	320-321
Hajnal György	281	Kelemen Krizosztom OSB	329
Harrach Péter	284, 315	Kerber, Walter, SJ	330
Häring, Bernhard	282-283	Kerekes Károly OCist	315, 331-337,
Häussling, Angelus A.	285		480
Heller György	286-290	Kerényi Lajos	338-342
Henrik, Szent	242	Kerkhofs, Jan, SJ	345
Heron, Alasdair	78	Kéri Jolán	343-344
Hervay Ferenc Levente OCist	291	Kindelmann Győző	346
Hetény János	184, 292-296	Kipke Tamás	347-349
Hetényi Varga Károly	297	Kirschläger, Walter	350
Hofher József	587	Kiss László	351
Homeyer, Josef	298	Klein, Ingrid	352
Honsel, Bernhard	299-300	Klostermann, Ferdinand	353
Horányi Özséb	301	Koch, Günter	354
Horvat, Franz	302	Kocsis Imre	355
Horváth Ilona	199, 317, 392	Koncz Lajos	357-366, 480
Horváth László	303-304	Kopp Mária	370
Horváth Lóránt	305-306	Korzenszky Richárd OSB	315, 371-375
Horváth Sándor	307, 309	Kovács Gábor	376
Hosszú Lajos	308-309	Kovács István	377
Ibacher, Reinhold	499	Kozma Imre	378-383
Iby, Paul	302	Kőművesné Bernolák Éva	356
II. János Pál pápa	310, 398, 514	König, Franz	367-369
Illés Gyula Róbert	79, 126,	Krämer, Peter	384
311-312, 328, 403, 475, 529		Kremer, Jacob	385-386
Illés proféta	304	Kreppold, Guido, OFMCap	387
Illies, Joachim	313	Krisztus	12, 208, 224,
István, Szent, király	242		239, 253, 277, 299, 306, 316, 368, 389, 412,
Iván László	314		447-448, 461, 477, 500, 510, 528, 573, 601,
Jakubinyi György	315		637, 682, 728, 739; Christum 59
Janzing, Anton	317	Kuntner, Florian	388
János, Szent, apostol	179, 529	Ladocsi Gáspár	389-391
Jánosa Domokos	316	Lambert, Willi, SJ	392
Jelenits István SchP	318-319	Lankó József	393
		Laurinyecz Mihály	395
		László Edit	394

László Tamás	394	Ócsai József	128
Lehmann, Karl	396	Oláh Miklós	455-459
Lenhardt Vilmos	397-400	Olgyay Bálint	460
Lékai László	579	Orosz László	2, 461-463
Lénárd György	196 (rec.)	Oszlánci Kata Kapisztrána	464
Lohfink, Gerhard	402-403	Pajor András	465
Loyolai Szent Ignác	438	Paleta Éva	469-473, 501
Lócsei Gabriella	401, 437	Pannenberg, Wolfhart	475
Lukács László SchP	404-412	Paskai László	476
Lukács Margit	501	Patsch, Jakob	478
Luther Márton	566	Pákozdi István	466-468
Magyar Ferenc	413	Pál, Szent,	276, 318, 355, 528
Magyar Katalin	414	Pál pápa, VI.	154
Maritain, Jacques	415	Pálos Frigyes	474
Marosi Izidor	315	Pálvölgyi Gyula	330, 478
Martelet, Gustave, SJ	416	Pásztor János	315, 477
Maximosz, Szent	461	Pázmány Péter	178, 702
Mayer, Harding	78	Pfister-Schölch, Xaver	479
Mária, Szűz	609;	Pflügl, Hans	744
Patrona Hungariae	703	Pilinszky János	715 (rec.)
Mártonffy Marcell	327, 417, 424, 444, 499	Pomogáts Béla	483-485
Máté Zsuzsanna	418	Popper Péter	486
Máté-Tóth András	419-420	Pottmeyer, Hermann J.	487-488
Mensáros László	421-423, 501	Póka György	480-482
Merton, Thomas	161	Prohászka Ottokár	428, 489
Meynet, Roland, SJ	424	Puskely Mária (Kordia)	1, 490-491
Mihályi Gilbert O. Praem.	425-427	R. L.	480
Miklós Antal	428	Rahner, Karl SJ	193, 312, 369, 492-500, 722
Mocsári Gabriella	429-430, 694	Rapcsányi László	501-503
Molnár Béla	431	Ratzinger, Joseph	311-312, 500
Mossand, Jean-Marie	312	Rákóczi Ferenc	554
Mózes	304	Rászlai Tibor	504
Mústos N. István SchP.	433	Reményi Judit	211
Müller, Wolfgang, SJ	432	Rezek Román	509-510
Nagy Lajos	56	Rédly Elemér	505-506
Nemeshegyi Péter SJ	434-435	Révay Edit	507-508
Nemeskürty István	436-437	Ritoók Zsigmond	501
Nemesszeghy Ervin	438	Rónay László	511
Neuner, Peter	441	Rózsa Huba	512-513
Németh Béla	439	S. Huszár Éva	515-516
Németh Géza	440	S. Á.	514
Niewiadomski, Józef	442	Saáry Éva	501
Nikodém Lajos	501	Sárosi Attila	517
Nikolasch, Franz	443	Schellenberg, Bernardin	518
Nissim, Gabriel M. OP	444	Scheuer, Manfred	519
Nouwen, Henri J. M.	445-446	Schillebeeckx, Edward	642
Nyiredy Maurus OSB	447-452	Schmatovich János	520-527
Nyíri Tamás	194	Schnackenburg, Rudolf	312, 528-529
Obbágy László	2, 453	Schulmeister, Paul	530
Obendorf Beatrix SJC	454		

Schuster, Heinz	531-532	Teilhard de Chardin	509-510
Schütz Antal	418	Teleki Béla	673
Schütz, Christian	533	Temesszentandrás Péter	315, 674
Schweitzer József	534-535	Teréz anya	675
Semjén Zsolt	536	Tomka Ferenc	67, 75, 315, 678-693
Seprődi Éva	537-538	Tomka Miklós	694-700
Seregély István	539-540	Tóth Mária	480
Simándi Ágnes	541	Tőkés László	677
Simonyi Gyula	542-543	Tózsér Endre SchP	416, 519, 742
Simonyi Gyula, id.	544	Török József	701-705
Sinkó Ferenc	545	Tresmontant, Claude	312
Sipos Imre	195 (rec.)	Tringer László	706-708
Sík Sándor SchP	262, 418	Tüskés Gábor	709
Skrabski Árpád	370	Udvardy Frigyes	710
Slachta Margit	647	Unger Zsuzsa	711-713
Somfai Béla SJ	551-553	Vanyó László	716-717
Somlyói Tóth Tibor	554	Varga Domokos	718
Somorjai Ádám OSB	79, 312, 555-560, 741	Varga Lajos	719
Soóky István	561	Varga László	720
Sólymos Szilveszter OSB	547-550	Varga Mária Ilona	369
Söding, Thomas	546	Varga Mátyás OSB	721
Söveges Dávid OSB	562	Vasadi Péter	480, 725-728
Stecher, Reinhold	563	Vass Miklós	377
Stefan László	564	Válóczy József	714-715
Suba László	565	Vályi Nagy Ervin	55
Sulyok Elemér OSB	566-578	Várnai Jakab OFM	500, 722
Sz. A. 579-580		Várszegi Asztrik OSB	723-724
Szabó Ferenc SJ	581-582	Verbényi István	729
Szabó Géza	583	Veres András	730-732
Szalai János	584	Vermes Mária	501
Szász István	250, 495, 585	Vértesaljai László	463, 733-734
Szegedi László	67, 586-587	Visy Erzsébet Margit	161, 735
Szennay András OSB	625-643	Wagner, Alois	736
Szentágothai János	644	Waigand József	737
Székely János	587-588	Walter, Peter	738
Széll Margit	12, 76, 123, 126, 168, 258, 435, 482, 319, 501-503, 589-624, 644, 708	Weil, Simone	714, 715 (rec.)
Szigeti Kilián	271	Weissmahr Béla SJ	739
Szilágyi Izabella	646	Werbick, Jürgen	740
Szombath Attila	738	Windisch, Hubert	741-742
Sztrilich Ágnes	647	Z. Á. 52, 743	
T. B.	531	Zak, Franz	744
T. J.	648	Zatykó László	745
Takács Nándor	649	Zauner, Wilhelm	746
Tardy László	650	Zerfass, Rolf	747
Tarjányi Béla	651-654	Ziegler, Josef Georg	748
Tarjányi Zoltán	587, 655-663	Zimányi Ágnes,	77, 314, 391, 438, 677, 728, 739, 749
Tarnay Brúnó OSB	78, 328, 402, 533, 664-672	Zsirai Szabó Zoltán	750

Tárgymutató

- Abszolútum** 418
Agónia 41; l. még: **Halál**
Ajándék 3;
 Ajándékozó 53
Alázat 662
Apostol 242, 355, 360, 428, 654;
 Apostoli 318, 523
Apostolkodás 415;
 l. még: **lelkipasztorkodás, pasztoráció**
Ateizmus 194; l. még: **Teizmus**
Atomenergia 80, 347
Audiovizuális 444
Autonómia 330
Azonosulás 365
Ájtatosság 299
Áld 63
Áldozat 582
- Balgaság** 256
Barát 97; **Barátság** 659
Bárány 251, 416
Bázisközösség 292;
 Bázisok 508; l. még: **Kisközösség**
Befogadás 333, 390, 481, 605;
 Befogadott 2, 395, 623, 624;
 Befogadó 269, 613, 673
Beteg 372;
 Betegek 143; 341, 523;
 Betegpasztoráció 516;
 Betegség 10
Béke 154, 618;
 Békülés 236
Béres 504
Bérmálás 130, 141, 150, 452, 598, 681;
Bérmáljunk 243;
 Felnőttbérmálás 64
Biblia 60, 162, 199, 315, 386, 432, 485, 520,
 526, 570;
 Bibliai 440, 521;
 Bibliaismeret 512;
 Bibliaolvasás 385, 424;
 Bibliaolvasó 35;
 Bibliás 331
Biblikus 350, 363; l. még: **Postbiblikus**
Bizánci szertartás 462
Bizonyásgtevő 334
Biztonság 664
Boldogság 121;
 Boldogságok 272; l. még: **Öröm**
Bölcsélet 643; l. **Filozófia**
Buddhisták 49
Búcsúbeszéd 276
Bűn 50, 231, 248, 250, 372, 453, 587;
 Bűnös 564, 587
Bűnbánat 226, 299, 563, 622, 745;
Bűnbánattartás 143, 336, 462, 648, 719;
Bűnbocsánat 50, 179, 450
Bűnhődés 250
Bűntudat 622, 732
Büntetés 250
- Caritas** 40;
 Caritate 302; l. még: **Karitás, Szeretet**
Celibátus, Cölibátus 198, 283.
 Cölebs 456
Cigányok 393
Ciszterci 291, 517; l. még: **Szerzetesrendek**
Civilizáció, szereteté 398
Codex 173-174; l. még: **Kódex**
Család 8, 71, 132, 166, 275, 340, 350, 371, 413,
 459, 522, 576, 594, 641, 695, 713, 740, 748;
 Családi 70, 138, 158, 493
Családpasztoráció 16, 379
- Dei Verbum** 722
Demokrácia 699;
 Demokratikus 526;
 Demokratizálás 241
Devians 370
Diakónia 140
Dialógus 51, 72, 78, 115, 215, 427, 435;
 l. még: **Párbeszéd**
Dicsőség 277;
 Dicsőséges 329
Dilemma 450, 615
Dimenzió 106, 487, 632, 659
Dogmatika 12, 441;
 Dogmatikus 442
Döntés 7, 85, 303
- Egészség** 207
Egyetem 178, 441, 702
Egyetemes papság 357, 405,
 dialógus 435,
 Zsinat, VI. 461
Egyház 5, 8, 22-24, 50-51, 79, 92, 107, 114-115,
 119, 127, 169, 173, 204, 206, 219, 241, 244-245,
 280, 282, 289, 298, 306, 313, 318, 326-327,
 330, 332, 345, 347, 352-353, 365, 368, 373,
 382, 386, 388, 390, 400, 411, 413, 427, 441,
 450, 462, 487-488, 497, 518, 523, 561, 564,
 577-578, 589, 603, 610-611, 636, 639, 650,
 681, 688, 690, 699, 713, 717, 724, 729, 733
Egyházatyák 716

Egyházcsalád 710
Egyházjog 177, 384; l. még: Jog, Kánonjog
Egyházkép 524, 546, 691
Egyházközség 62, 115, 131, 138, 140, 479,
482, 710-711;
Egyházközségi 525
Egyházmegye 270, 544, 744;
Egyházmegyei 176, 426, 516
Egyháztan 425
Egyházzene 271; l. még: Zene
Egység 51, 108, 397, 417;
l. még: Ökumenizmus
Egységmozgalom 151,
l. még: Ökumenizmus
Elhivatottság 153
Eljövendő 102; l. Jövő
Eltávolodók 593; l. még: Távolállók
Elutasítottság 430
Elvált 7, 119, 124, 237, 450;
l. még: Újraházasodottak
Ember 31, 82, 136, 153, 205, 208, 216, 234,
246, 344, 364, 366, 372, 387, 389, 391, 434,
473, 500, 628, 730, 742, 744, 749;
Emberi 87, 300, 330, 461, 653
Emberarcú Isten 96
Emberfelfogás 526
Emberiség 168
Emberség 669
Emberszeretet 604
Embertársi 147
Embervédelem 105
Emlékezet 381
Enciklika 398; l. még: Pásztorlevél
Engedelmes 573
Engedelmesség 173, 257, 434, 562,
573, 660, 739
Enged 63, 378;
Engedjétek 538
Erkölc 79, 557;
Erkölcsei 80, 205, 732;
l. még: Éthosz, Étosz
Erkölcsteológia 93
Erősség 235
Erőszak 272
Eucharisztia 51, 226, 397, 447, 451, 533,
582, 599, 651, 701, 716;
Eucharisztikus 142, 655;
l. még: Kenyértörés, Lakoma, Úrvacsora
Evangelizáció 101;
Evangelizálás 145
Evangelikus 279
Evangelium 179, 181, 652;
Evangeliumi 417
Evilág 484; l. még: Világ

Evolúcióban 195
Exegézis 512
Exorcizmus 499
Éheznek 122
Élet 12, 22, 32, 44, 108, 114-115, 137, 139,
177, 184, 186, 190, 220, 222, 230, 268, 280,
342, 396, 406, 433, 480, 489, 572, 576, 614,
617, 619, 635, 639-640, 642, 674, 676
Életcél 83
Életelv 353
Életjog, magzaté 560
Életút 197
Élmény 464;
Élményszerű 339
Élni 214, 239, 261, 404, 421, 451, 477;
Élő 260, 280;
Éltető 109
Ének 42, 135, 545; l. még: Zene
Épít 340, 398
Érdek 245
Érettség 598
Érosz 665
Értelem 32, 91, 139, 190, 230, 383, 443, 570,
572, 578, 614, 665, 676;
Értelmes 433;
Értelmesség 495
Értelmezés 55, 192, 553, 577, 578, 651
Értelmiségi 54
Érték 245, 296, 431, 586, 672
Érvénytelenít 175
Éthosz 245; Étosz 147; l. még: Erkölcs
Évfordulója 554, 645
Fegyelem 462
Feladat 14, 134, 244, 266, 300, 444, 583, 625,
634, 636, 670
Felebarát 363, 516
Felelős 503, 516
Felelősség 80, 89, 160, 164, 267, 408
Felnőtt 66, 296, 327, 692;
Felnőttkor 101; l. Adulti 1
Felnőttbérmlás 64
Felnőttkeresztség 380; l. még: Keresztség,
Megkeresztelt 296
Felnőttképzés 133, 266, 539, 632, 686-687;
l. még: Továbbképzés
Felnőttnevelés 625
Fél(elem) 437, 498
Fény, 33, 91
Fiatalok 163, 460
Fides 714

Filozófia 182; l. Bölcsélet
Fogamzásszabályozás 555;
 l. még: Életjog, magzaté;
 Születésszabályozás
Fogyatékos 544
Forrás 160, 480
Főpap 38
Főváros 583
Föltámadt 253
Fundamentalizmus 668;
 Fundamentalista 578

Gazdagság 224
Gazdaság 557;
 Gazdasági 30
Gazdaságetikai 558
Gondviselés 55, 195
Görög 144;
 Görögkatolikusok 2
Gyakorló 316, 685
Gyermek 172, 202, 252, 479, 538, 544,
 588, 595
Gyermeckora 181
Gyógyító 305, 614
Gyónás 99, 463, 679;
 Gyón 392;
 Gyóntatás 462;
 Gyóntató 164

Halál 120, 314, 342, 510, 554, 579;
 Halottai 253; l. még: Agónia
Halálküzdlemben 461
Haldoklás 342
Halhatatlanság 510
Házas hétvége 73, 394
Házasság 144, 175, 183, 215, 283, 303, 350,
 457, 522, 542, 559, 740, 748;
Házassági 170; l. még: Vegyesházasság
Herméneutika 585
Hit 2, 79, 126, 147, 200, 220, 240, 288, 312,
 332-333, 395, 459, 530, 591, 605, 623-624,
 656, 659, 721;
 Hitélet 322;
 Hitünk 311, 332, 481, 533
Hitoktatás 15, 110;
 Hitoktató 171;
 Hitoktatóképzés 423;
 Hittanár 572;
 Hittanító 361
Hittan 311
Hittankönyv 505, 682
Hittudomány 178
Hitvallás 461, 568
Hivatal 330, 441

Hivatás 359
Hivatástisztázó lelkigyakorlat 556
Hívek 276, 383, 712;
 Hívők 6, 34, 114, 268;
 Hívő 66, 126, 217
HNF 431
Humánium 94
Hungaricus 483; l. még: Hungariae
Húsvét 141, 278;
 Húsvéti 60, 128, 402, 443
Hűség 385, 731

Idősek 111; l. Öregek
Ifjúság 76, 116, 145, 207, 365, 371, 610, 688;
 Ifjúsági 65, 76, 201, 320, 556
Igazság 420, 488, 642
Igazságosság 618
Ige 100, 167, 436, 658;
 Igéim 319; l. még: Szó
Igehirdetés 86, 110, 189, 203, 332, 287,
 501, 576, 630, 725;
Igehirdető 27, 355
Ima 446, 675;
 Imádság 96; 432
Indifferentizmus 240
Intézmény 24;
 Intézményes 423
Introibo 660
Irgalom 107, 545;
 Irgalmasok 290, 471
Irodalom 485
Iskola 422, 516
Isten 8, 19, 23, 29, 45, 53, 55, 63, 82, 93, 96,
 136, 146, 161, 185, 192, 199, 211, 262, 274,
 277, 337, 351, 362, 367, 387, 420, 442, 456,
 500, 527, 572, 588, 592, 596, 604, 606-607,
 619, 628-629, 653, 674, 728, 734
Istenember 736
Istenélmény 308, 521
Istenfogalom 534
Istenhit 581
Istenismeret 581
Istenkép 225
Istenkérdés 495
Istenszeretet 454, 714
Istentagadás 581
Istentalálkozások 339
Istantan 354
Iszlám 225
Izrael 534

Játék 553
Jegyesoktatás 247

- Jel 116, 199, 456, 515
 Jelen 6;
 Jelenlét 301
 Jelent 315, 396
 Jezsuita 438; l. még: Szerzetesrendek
 Jog 174, 237;
 Jogász 542;
 Jogi 128; l. még: Egyházjog, Kánonjog
 Jóság 606
 Jöjj 37;
 Jöjjetek 638
 Jövő 46, 168, 478, 482, 639; l. még: Eljövendő
- Karácsony** 294, 588;
 Karácsonyi 3, 464
 Karitás 264; l. még: Caritas
 Karizma 22, 455, 513;
 Karizmatikus 125, 376
 Kateketika 505-506
 Katekézis 265, 333, 563; Katekizmus 1, 8
 Katolicizmus 668, 698
 Katolikus 8, 69, 178, 204, 210, 376, 401,
 422, 535, 565, 672, 686-687;
 „elveszett” — ok 697
 Kánoni 237
 Kánonjog 178; l. még: Jog, Egyházjog
 Kegyelem 715
 Kelet 453;
 Keleti 141, 142, 143
 Kenet 143, 523; l. még: Szentkenet
 Kenyér 222, 489, 582, 651
 Kenyértörés 142;
 l. még: Eucharisztia, Lakoma, Úrvacsora,
 Keresztelés 26, 680; l. még: Kereszttség
 Keresztelőkút 548
 Keresztény 55, 94, 120, 133, 149-150, 151,
 240, 259-260, 266, 340, 350, 377, 407, 434,
 453, 458, 539, 542, 553, 557, 620, 625, 641,
 665, 672, 694, 709, 715;
 Keresztények 28, 327, 408
 Kereszténység 207, 375, 667, 669, 705
 Kereszttség 141, 358, 681;
 l. még: Felnőttkereszttség; Keresztelés
 Keresztút 47, 550
 Kép 135, 491, 599, 734;
 Képére 153
 Képmás 74
 Képmeditáció 254
 Képnyelv 337
 Kiengesztelődés 231, 600
 Kinyilatkoztatás 190, 500, 628
 Kisebbségi 465
 Kisegyház, házasságban 457
- Kisközösség 20; 419; 684;
 l. még: Bázisközösség
 Kisap 660
 Kiüresít 580
 Kísértés 48
 Koldulórendek 621; l. szerzetesrendek
 Kommunikáció 203, 409, 417
 Kommunió 46, 425
 Konfliktus 17, 386, 399, 622
 Kongregáció 311
 Konstitúció 369;
 l. még: Dei verbum, Lumen gentium
 Kontempláció 46
 Konvergencia 397
 Kooperatív 478
 Korporatizmus 245
 Kódex 678-679; l. még: Codex
 Körmenet, feltámadási 128
 Környezet 13, 205, 228
 Környezetvédelem 105, 133
 Követ 107, 154;
 Követés 299
 Közélet 69, 322, 408, 419
 Középkor 648, 701
 Közlélmélet 203
 Közlésformák 652
 Közösség 14, 64, 66, 106, 111, 114, 217, 219,
 260, 268-269, 403, 414, 439, 441, 447, 458,
 655, 673, 680, 683, 720;
 Közösségi 543
 Közösségalkotás 215
 Közösséglélektan 683
 Közösségvezetés 478
 Krízis 6, 21, 518, 740;
 Krízishelyzet 565; l. még: Válság
 Kultikus 709
 Kultúra 312;
 Kulturális 431
 Kultúraelmélet 194
 Küldetés 4, 410, 513, 621, 634, 637, 647
- Lakoma, eucharisztikus** 381;
 l. még: Kenyértörés, Eucharisztia, Úrvacsora
 Lábmosság 325
 Legkisebb 449;
 Legkisebbek 544
 Lelkész 279
 Lelki erősség 235;
 ökumenizmus 574,
 szerelem 183
 Lelkigondozás 124, 387;
 Lelkigondozó 257

Lelkigyakorlat 113, 556;
hétvégi 158;
Lelkinapok 113
Lelkiismeret 7, 237, 741
Lelkipásztor 68, 201, 238, 276, 316, 383,
404, 561, 747;
Lelkipásztori 9, 25, 49, 67, 75, 116, 134,
217, 331, 360, 411, 445, 481, 499, 547,
549, 563, 583, 654, 690, 719, 741-742
Lelkipásztorkodás 6, 31, 75, 157, 300, 518,
593, 678, 689, 693-4, 707, 741, 750;
I. Apostolkodás, Pasztoráció
Lelkiség 36, 115, 141, 291, 602
Lelkitükör 263
Lelkivezető 622
Lemondás 619
Lélek 33, 143, 417, 554, 570, 630, 706;
Jézusé 345;
(Szent-) 353, 496, 498
Lélekalakítás 465
Lélektan 136, 719
Létünk 91
Liturgia 135, 142, 200, 453
Liturgikus 128, 729
Locus theologicus 420
Logoterápia 614
Lumen gentium 369

Magatartás 205;
Magatartásforma 370
Magány 519;
Magányos 473
Magyar 38, 242, 244, 286, 289, 292-293, 485,
502-503, 594, 639, 644, 689-690, 696, 698;
Magyarokhoz 514;
Magyarság 483
Marketing, hité 530
Meditáció 248, 301, 302;
Meditatív 676;
Meditáló 111
Megbocsátás 248, 453;
Megbocsát 50, 608
Megosztottság 582, 700
Megpróbáltatás 748
Megszállottság 499
Megszentel 39;
Megszentelő 647;
Megszentelt 177
Megtermékenyítés, mesterséges 552
Megtérés 574
Megújít 123
Megújulás 125, 127, 270, 331, 376, 678,
689, 694, 740;
Megújult 295

Megvallás 605
Megváltás 254;
Megvált 218
Menekültek 483
Mennyei 651
Mesterséges megtermékenyítés 552
Média 468, 613, 636; I. még: Tömegmédiák
Méhmagzat 560
Méltóság 275
Mélylélektan 194; I. még: Pszichiáter
Missa oecumenica 285; I. még: Szentmise
Misszióközösség 678
Misztérium 53; I. még: Titok
Mozgássérültek 541; I. még: Sérült, Sérültek
Munka 445, 553, 563, 654
Munkacsoport 692
Munkatárs 131, 360, 525, 683
Múlt 639, 670
Műveltség 361
Művészet 36, 56, 162, 547, 591, 725, 750
Művészettudomány 418

Nagyböjt 299
Nagykorú 327;
Nagykorúság 85, 150, 682
Nagylelkűség 662
Nagypéntek 402
Naptestvér 42
Nemhívók 685
Nemi 619;
Nemiség 94, 708; I. még: Szexualitás
Nevelés 200, 444, 459, 493;
Nevelők 404
Nevelőmunka 422
New Age 54, 536, 688
Német 7, 168, 204, 242
Népem 327
Népfőiskola 149
Nosztalgia 264
Nők 5, 107, 352, 603
Nyáj 546
Nyelv 746
Nyilatkozat 397;
Nyilatkozatok 400

OLI 692
Ország 19, 23, 45, 93, 102, 172, 192, 307, 337,
456, 527, 618-619, 653, 728;
Országos 431
Orvos 143, 706, 747; I. még: Pszichiáter
Ószövetség 275, 513

- Ökumené** 52, 71, 210, 436, 503, 532;
Ökumenikus 51, 78, 187, 209, 568, 584, 602;
 Oecumenica 285;
 Ökumenizmus 425, 574
- Önismeret** 600
Önzetlen 212,
 Önzetlenség 95
- Ördög** 499
Öregedés 314;
 Öregedő 287
- Öregek** 470; **Öregség** 120; **I. Idősek**
Örök 233, 396, 480;
 Öröklét 749
- Öröm** 201, 730; **I. még: Boldogság**
Ősbizalom 592
Ősegház 527
- Pap** 6, 46, 61, 159, 467, 519, 655, 683;
 Papi 144, 512
- Paphiány** 298, 478
Papság 286, 357, 405, 456, 696
Partneri viszony, szociális 399
Pasztoráció 7, 65, 237, 541;
 I. még: Apostolkodás, Lelkipásztorkodás
Pasztorális 426
Pasztorálpszichológus 258
Patrona Hungariae 703
Pápa 154, 398, 494, 514;
 Pápai 400, 644;
 Pápaság 78, 524
- Párbeszéd** 115, 139, 187, 194, 204, 468, 488,
 497, 503, 535, 591, 706, 724;
 I. még: Dialógus
- Pásztor** 504, 617;
 Pásztorlevél 7
- Pedagógia** 661,
 Pedagógia 444
- Példaadás** 537
Piarista 319; **I. még: Szerzetesrendek**
Plébánia 129, 137, 517, 583, 678,
 Plébániahivatal 131;
 Plébániái 678
- Plébániamodell** 131
Plébános 263, 712
- Pogány** 256
Postbiblikus 534; **I. még: Biblikus**
Prædicare 59,
 Prédikáció 367;
 Prédikáló 467
- Próféta** 428;
 Prófétái 17, 46, 189, 513, 634;
 Prófétái 318; **Prófétaság** 31
- Psallite** 657,
 Psalmus 483
- Pszichiáter** 708, 314
Pünkösd 141
Püspökök, német 7; spanyol 9
- Ratio** 714
Rádió 502-503
Recenzió 195, 196, 446, 508, 560, 705, 715
Református 677
Reform 384;
 Reformeszmék 390
- Relativizmus** 732
Remény 67, 81, 209, 215, 244, 298, 486;
 Reménység 451, 632
- Rend, papi** 144
Rendek, szerzetes 345;
 I. még: Szerzetesrendek
- Rendházaink** 297
Retorika 424
Rossz 738
- Sajtó** 672
Sarlósboldogasszony 293
Segítség 317, 432;
 Segítőkézség 429
- Sérült** 97;
 Sérültek 280;
 I. még: Mozgássérültek
- Szabadidő** 134, 553
Szabadság 173, 221, 448
Szabályzat 62, 482
Szakramentális 586;
 I. még: Szentség, Szentségi
- Szakraális környezet** 13;
 tér 474
- Század** 61, 324, 494;
 Századi 242, 715;
 Századok 107;
 Századunk 559
- Szegény** 19; 184
Szekták 688
Szelídek 321
Szellem 17;
 Szellemi 372
- Személyes** 43, 63, 86, 141, 332, 348, 592;
 Személyi 83, 598
Személyiség 146, 196
Személyközpontú 741
Szenior 111
- Szent** 1, 42, 154, 171, 242, 276, 291, 308, 318, 329,
 438, 443, 461, 517, 528, 564, 529, 650;
 I. még: Védőszent
Szentháromság 268, 406

- Szentírás 577, 578, 630, 654
 Szentírásolvasás 584
 Szentírástudomány 180
 Szentkenet 58; l. még: Kenet
 Szentkultusz 705
 Szentlelkes 487
 Szentlélek 109, 227, 306, 334, 376, 517, 717;
 l. még: Lélek
 Szentmise 693; l. még: Missa
 Szentség 58, 130, 150, 156, 167, 184, 215,
 223, 236, 303, 316, 364, 450, 600, 650;
 Szentségek 229, 379, 393;
 Szentségi 85, 174, 179, 260, 458;
 Szentségkiszolgáltatás 692;
 l. még: Szakramentális
 Szentségszemlélet 691
 Szentsírok 550
 Szenvedés 48, 120, 573
 Szerelem 183
 Szeretet 11, 29, 53, 84, 88, 90, 110, 170, 196,
 228, 281, 343, 363, 398, 421, 490, 515,
 516, 597, 618, 620, 626, 647, 726, 745;
 Szeret 40, 595;
 l. még: Caritas, Civilizáció, Emberszeretet,
 Istenszeretet, Testvérszeretet
 Szeretetszolgálat 106, 163
 Szeptartás keleti 142-143;
 görög 144;
 bizánci 462
 Szervátültetés 551
 Szerzetes 491, 562, 723;
 Szerzetesi 482;
 Szerzetesség 121, 335;
 Szerzetesrendek 4, 649;
 Ciszterci 291, 517;
 Jezsuita 438;
 Piarista 319;
 l. Rendek, Koldulórendek
 Szexualitás 377, 383, 665, 669;
 l. még: Nemi, Nemiség
 Szinódus, püspöki 737; l. még: Zsinat
 Szintézis 309
 Szív 165, 445, 574;
 Szíve 416, 454;
 Szívedhez 446;
 Szívemből 446;
 Szívünknek 367
 Szociális 398, 399, 611
 Szociográfus 594
 Szociológia 578, 695-696
 Szolgálat 57, 84, 107, 212, 221, 326, 410, 470,
 490, 537, 544, 626, 723, 733, 741;
 Szolgálatában 76, 116, 382, 502, 642, 744;
 Szolgálatára 441; Szolgálati 357;
 Szolgálatok 439;
 Szolgáló 726
- Szombat 273
 Szó 110, 135, 329, 385, 518; l. még: Ige
 Szól 446;
 Szólitlak 218
 Szövetség 172, 233, 594
 Születés 246, 412, 528;
 Született 291, 438, 730;
 Születik 404, 720
 Születésszabályozás 551;
 l. még: Fogamzásszabályozás
- Találkozás 82, 211, 229, 348, 567, 750;
 Találkozó 320, 572
 Tanács 35, 426, 431
 Tanítás 22, 520;
 Tanító 428
 Tanítvány 575, 735
 Tanítványnevelés 20
 Tanúság 597, 666;
 Tanúságtevő 334, 610;
 Tanúságtétel 46, 90
 Társadalom 245, 653;
 Társadalmi 89;
 Társadalmunk 313
 Távolállók 92, 289, 615;
 Távollévők 269; l. még: Eltávolodók
 Teizmus 146, 667; l. még: Ateizmus
 Templom 530
 Teofánia 11
 Teológia 103, 193, 238, 310, 312, 410, 492,
 643, 671;
 beszélgetése 12, 52, 76-77, 79, 123, 126,
 178, 182, 184, 197, 258, 314, 319, 328,
 391, 435, 437, 438, 475, 482, 516-517,
 529, 539, 594, 644, 649, 670, 677, 708,
 728, 739;
 Teológiai 51, 67, 195-196, 369, 390-391,
 637-639, 739;
 Teológiája 196, 358-359, 363, 416, 716, 722
 Teológus 388, 663
 Terápia 330
 Teremtett világ, ember által 31
 Teremtés 153, 161, 416
 Termékeny szeretet 170
 Természettudomány 195
 Testi 183, 372;
 Testté 658;
 Testünk 143
 Testvér 449, 607;
 Testvéri 212, 526, 626, 711
 Testvériesség 407, 409
 Testvérszeretet 414; l. még: Szeretet
 Tékozló 486
 Tévút 440

- Tisztelet 416;
Tisztelete 7, 454, 701
- Titok 60, 165, 186, 533, 720;
I. még: Misztérium
- Továbbképzés 512; I. még: Felnőttképzés
- Tökéletes 234
- Tömegkommunikáció 155, 301, 400, 530;
Tömegmédiákról 70;
Tömegtájékoztatás 213, 401, 444;
I. még: Médiák
- Történelem 55, 197;
Történelmi 397, 420, 562, 717
- Történet 656;
Történeti 192, 669;
Történés 709
- Törvény 237
- Törvénykönyvben 729
- Transzcendentális 193
- Túltápláltság 372
- Túlvilág 232, 484
- Új 61-62, 89, 131, 173, 180, 233, 387, 398,
409, 424, 441, 505, 516, 546, 555, 591,
654, 678, 679, 691;
Újfajta 298
- Újjáéledés 586
- Újjászületés 316;
Újjászülető 127
- Újraevangelizálás 244
- Újraházasodott 7;
Újraházasodottak 124, 237, 450;
I. még: Elváltak
- Újszövetség 278, 336, 522, 546, 651
- Úr 273, 507, 545, 590
- Úrvacsora 51; I. még: Eucharisztia, Lakoma
- Útkeresés 54, 404, 473, 698;
Útkereső 692
- Úton 262
- Üdvösség 10, 232;
Üdvösséges 582
- Üdvösségtörténelem 197;
Üdvösségtörténet 362
- Üldözöttek 297
- Ünnep 81, 259, 293, 295, 520, 640, 709;
Ünnepi 329;
Ünnepelni 338;
- Ünneplés 261, 443, 466, 520, 553, 590, 720;
Ünneplő 216
- Ünnepélyes 680
- Vallás 213; Vallási 25, 503
- Valláskritika 182
- Vallásos 503
- Vallásosság 695
- Vallomások 2, 63, 395, 501, 616, 620,
623, 624
- Valóság 87, 463;
Valóságos 391
- Vasárnap 466
- Vád 417
- Vágyaink 596
- Vállalás 175;
Vállalni 84, 670
- Válság 542; I. még: Krízis
- Vándorlás 345
- Vegyesházasság 549; I. még: Házasság
- Védőszent 154; I. még: Szent
- Végső 81
- Véletlen 195
- Vigília 128, 715
- Világ 31, 39, 42, 239-240, 291, 351, 364,
367, 416, 420, 442;
Világi 16, 114, 159, 287, 288, 360, 423, 512;
Világiak 61, 68, 157, 206, 284, 415, 531;
I. még: Evilág
- Világharmónia 644
- Világháború 611
- Világhelyzet 589
- Világkép 510
- Világnap 400
- Zarándoklatok 65;
Zarándokút 15
- Zene egyházi, 561;
szent 650; I. még: Ének
- Zsidó istenfogalom 534;
párbeszéd 535
- Zsinat 22, 38, 151-152, 176, 282, 284, 390,
461, 654, 678, 704;
Zsinati 369, 517; I. még: szinódus

A „Teológia” beszélgetései, interjúi

Alszeghy Zoltán — Széll Margit,

A Teológia beszélgetése Alszeghy Zoltán SJ dogmatika professzorral: Krisztus életünk beteljesedése,
24 (1990) 217-222.

Barsotti, Divo — Farina, Renato,

Lelkipásztori beszélgetések. II. Mindannyian buddhisták vagyunk? Dino Barsotti-val beszélget Renato Farina,
fordította Bánhegyi B. Miksa OSB,
28 (1994) 189-192.

Békés Gellért — Hafenscher Károly — Z. Á.,

A Teológia beszélgetése Békés Gellérttel és Hafenscher Károssal: az ökumené néhány fontos kérdéséről,
26 (1992) 83-92.

Blanckenstein Miklós — Széll Margit,

A Teológia beszélgetése Blanckenstein Miklóssal, az esztergomi főegyházmegye ifjúsági moderátorával: Az ifjúság szolgálatában,
23 (1989) 15-24.

Blanckenstein Miklós — Zimányi Ágnes,

A Teológia beszélgetése Blanckenstein Miklóssal,
26 (1992) 153-158.

Böckle, Franz — Illés Róbert,

A Teológia beszélgetése Franz Böckle professzorral: Hit és erkölcs a ma egyházában,
21 (1987) 160-163.

Budai Ciszterci Szent Imre Plébánia — Sárosi Attila,

A Szentlélek nem csordogál, hanem árad. Hol tart a zsinati folyamat a budai ciszterci Szent Imre plébánián? A Teológia beszélgetése,
25 (1991) 23-27.

Chenu, Marie-Dominique — Széll Margit,

A Teológia beszélgetése Marie-Dominique Chenu OP professzorral: „...s megújítod a föld színét”,
22 (1988) 105-108.

Congar, Yves — Illés Róbert,

Élő hit — hívő tudás. A Teológia beszélgetése Yves Congar OP professzorral,
21 (1987) 24-27.

Erdő Péter — -fsz-,

A Teológia beszélgetése Erdő Péterrel, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának kánonjog professzorával,
29 (1995) 22-27.

Fehér M. István — Gáspár Csaba László,

A Teológia beszélgetése Fehér M. István professzorral: Filozófia, valláskritika, teológia kapcsolata,
29 (1995) 157-168.

Fekete Gyula — Széll Margit,

A Teológia beszélgetése Fekete Gyula író, szociográfussal, a Magyar Írók Szövetsége alelnökével: Mi történt azóta...? (Változások a család körül 1980 óta),
18 (1984.2) 20-25.

Fél Edit — Hetény János,

A szegények életének szentsége. A Teológia beszélgetése dr. Fél Edit néprajzkutatóval,
17 (1983) 212-216.

- Fila Béla — Gáspár Csaba László,**
A Teológia beszélgetése Fila Bélával: Életút, történelem, üdvösségtörténelem,
28 (1994) 85-94.
- Gots, Anton — S. Huszár Éva,**
A Teológia beszélgetése Dr. Anton Gots atyával, a betegpasztoráció egyházmegyei
felelős vezetőjével: A felebaráti szeretet új iskolája,
18 (1984.4) 25-28.
- Gyökössy Endre — Széll Margit,**
A Teológia beszélgetése Dr. Gyökössy Endre kutató professzor, pasztorálpszichológussal: „Rendelkezésemre állok!”,
21 (1987) 219-225.
- Iván László — Zimányi Ágnes,**
A Teológia beszélgetése Dr. Iván László pszichiáterrel: Öregedés — halál,
26 (1992) 20-24.
- Jelenits István — Széll Margit,**
A Teológia beszélgetése Dr. Jelenits István piarista tartományfőnökkel: „...Az én igéim
el nem múlnak...”,
27 (1993) 86-92.
- Kasper, Walter — Illés Róbert,**
A mai teológia néhány fontos kérdéséről. A Teológia beszélgetése Walter Kasper
professzorral,
19 (1985) 96-98.
- Ladocsi Gáspár — Zimányi Ágnes,**
A Teológia beszélgetése Ladocsi Gáspár teológiai tanárral: Jézus, a valóságos ember,
27 (1993) 22-27.
- Lohfink, Gerhard — Illés Róbert,**
Élő közösség. A Teológia beszélgetése Gerhard Lohfink professzorral,
20 (1986) 30-32.
- Molnár Béla,**
Célokról, értékekről, együttműködésről. Interjú a HNF Országos Tanácsának kulturális
titkárával,
18 (1984.3) 42-44.
- Nemeshegyi Péter — Széll Margit,**
A Teológia beszélgetése Nemeshegyi Péter SJ professzorral: Az egyetemes dialógus
felé,
27 (1993) 216-222.
- Nemesszeghy Ervin — Zimányi Ágnes,**
A Teológia beszélgetése P. Nemesszeghy Ervin jezsuita tartományfőnökkel: 500 éve
született Loyolai Szent Ignác,
25 (1991) 81-87.
- Neuner, Peter,**
Interjú Peter Neuner-rel, a Münchener Egyetem dogmatika professzorával: Új „hivata-
lok” az egyházban a közösség szolgálatára,
ford. Gáspár Csaba László
28 (1995) 94-100.
- Pannenberg, Wolfhart — Illés Gyula Róbert,**
A Teológia beszélgetése Wolfhart Pannenberg professzorral a teológia néhány fontos
mai kérdéséről,
21 (1987) 90-95.

- Rahner, Karl — Ibacher, Reinhold,**
 Lelkipásztori beszélgetések. I. Ördög, megszállottság, exorcizmus. Karl Rahnerrel beszélget Reinhold Ibacher SJ, fordította Mártonffy Marcell OSB, 28 (1994) 185-189.
- Ratzinger, Joseph — Illés Gyula,**
 Hitünk néhány alapvető kérdése. Beszélgetés Joseph Ratzinger bíborossal, a Hittani Kongregáció prefektusával, 19 (1985) 4-6.
- Sárosi Attila (feljegyezte),**
 A Szentlélek nem csordogál, hanem árad. Hol tart a zsinati folyamat a budai ciszterci Szent Imre plébánián? A Teológia beszélgetése, 25 (1991) 23-27.
- Schnackenburg, Rudolf — Illés Róbert,**
 A Szent János-i teológia néhány problémájáról. A Teológia beszélgetése Rudolf Schnackenburg professzorral, 19 (1985) 228-233.
- Seregély István,**
 A Teológia beszélgetése Dr. Seregély István egri érsekkel a keresztény felnőttképzésről, 22 (1988) 157-162.
- Szentágothai János — Széll Margit,**
 A Teológia beszélgetése Dr. Szentágothai Jánossal, a Magyar Tudományos Akadémia elnökével, a Pápai Tudományos Akadémia tagjával: Minden erőnkkel a világharmóniáért! 17 (1983) 23-27.
- Takács Nándor,**
 Újraélednek-e a szerzetesrendek Magyarországon? A Teológia beszélgetése Takács Nándor püspökkel, 24 (1990) 25-30.
- Tarnay Brúnó — F. sz.,**
 A Teológia beszélgetése Tarnay Brúnó OSB-vel: Múltba tekinteni és a mai feladatokat vállalni 28 (1994) 218-223.
- Tőkés László — Zimányi Ágnes**
 A Teológia beszélgetése Tőkés László nagyváradai református püspökkel 25 (1991) 154-159.
- Tringer László — Széll Margit,**
 A Teológia beszélgetése Dr. Tringer László pszichiáter professzorral: A nemiség értékeléséről, 27 (1993) 149-155.
- Vasadi Péter — Zimányi Ágnes,**
 A Teológia beszélgetése Vasadi Péter költővel: Isten országa — Jézus Krisztus, 26 (1992) 217-221.
- Weissmahr Béla — Zimányi Ágnes,**
 A Teológia beszélgetése P. Weissmahr Béla SJ teológiai tanárral: Krisztusi engedelmesség, 25 (1991) 218-224.
- Zak, Franz — Pflügl, Hans,**
 Az egyházmegye az emberek szolgálatában. Interjú dr. Franz Zak nyugalmazott Sankt Pölten-i megyéspüspökkel, 28 (1994) 45-47.

SOMMAIRE

ANDRÁS SZENNAY OSB: Adieu aux Lecteurs

ANDRÁS SZENNAY OSB: Au trentième anniversaire de la conclusion de Vatican II.

KARL RAHNER: Grâce dans l'existence humaine (*trad. par Csaba László Gáspár*)

ÉTUDES

LÁSZLÓ LUKÁCS SchP: Communion avec Dieu et avec les hommes

FERENC MOLNÁR: Diaconie — diaconat — diacre

YVES CONGAR: Le visage féminin de Dieu (*trad. par Marcell Mártonffy*)

TOUR D'HORIZON

„Offrir la possibilité...” Entretien de teológia avec les professeurs

MIKLÓS MARÓTH et JÁNOS ZLINSZKY,
doyens de l'Université Catholique (Kiss Antal)

BERNHARD HÁRING CSSR: Le changement apparu à l'horizon (*trad. par György Kis*)

MANFRED PLATE: Le cheminement de l'Église catholique — dans quelle direction?
(*trad. par Marcell Mártonffy*)

EUGEN BISER: Le maître caché en nos profondeurs (*trad. par Endre Tőzsér SchP*)

QUESTIONS THÉOLOGICO-PASTORALES

BENHARD HONSEL: Rencontres et contacts — perspectives pastorales

(*trad. par Valéria Mindszenti*)

ÁRPÁD ERDEI: L'éducabilité affective, morale et religieuse des handicapés mentaux mineurs

RÉPERTOIRE

de TEOLÓGIA 1983-1995 (*Ádám Somorjai OSB*)

INHALT

ANDRÁS SZENNAY OSB: Abschiedsworte an den Leser

ANDRÁS SZENNAY OSB: Vor dreissig Jahren ging das II. Vatikanische Konzil zu Ende

KARL RAHNER: Gnade in menschlichen Abgründen (*übersetzt von Csaba László Gáspár*)

AUFSÄTZE

LÁSZLÓ LUKÁCS SchP: In Gemeinschaft mit Gott — miteinander

FERENC MOLNÁR: Diakonie — Diakoniat — Diakon

YVES CONGAR: Die Weiblichkeit Gottes (*übersetzt von Marcell Mártonffy*)

UMSCHAU

„Es müssen die Möglichkeiten erschlossen werden...” Ein Gespräch mit

MIKLÓS MARTÓTH und JÁNOS ZLINSZKY,
Dekanen der Katholischen Universität (Kiss Antal)

BERNHARD HÁRING CSSR: Die Änderung ist in Sicht (*übersetzt von György Kis*)

MANFRED PLATE: Katolische Kirche — wohin? (*übersetzt von Marcell Mártonffy*)

EUGEN BISER: Der Erwecker, Therapeut und Lebenmeister (*übersetzt von Endre Tőzsér SchP*)

THEOLOGISCHE-SEELSORGLICHE FRAGEN

BENHARD HONSEL: Was fördert und was erschwert Seelsorge als Beziehung?

(*übersetzt von Valéria Mindszenti*)

ÁRPÁD ERDEI: Die emotionelle, moralische und religiöse Erziehbarkeit
der geistig behinderten Kinder

DAS REPERTORIUM

der Zeitschrift TEOLÓGIA 1983-1995 (*Ádám Somorjai OSB*)

*Krisztus eljövetelével
közénk jött az ÉLET.
Azért jött hozzánk, hogy újjáteremtse,
valódi rangjára emelje életünket.
Szinte az egész karácsonyi liturgia
a világba érkező ÉLET-ről,
a nekünk ajándékozott életről énekel.
Karácsonykor átéljük, átérezzük,
hogy az örök élet vonzásába kerültünk.
Örülünk annak, aki közénk jött,
aki értünk emberré lett,
hogy részesévé tegyen saját életének.
Amikor az első karácsonyon
az ÉLET közöttünk megjelent,
Isten véglegesen elkötelezte magát az embernek.
Ezért hisszük és valljuk,
hogy a karácsony az „élet ünnepe”,
akkor is, ha meg kell tapasztalnunk,
hogy lebecsülik, megalázzák, meggyalázzák
ezt az életet.*

Sz. A.

TEOLÓGIA negyedéves folyóirat

Szerkesztőbizottság: FILA BÉLA — FARKAS BEÁTA — TARJÁNYI ZOLTÁN — GÁSPÁR CSABA LÁSZLÓ

A szerkesztőség munkatársa: S. FAITH ANNA MÁRIA

Felelős szerkesztő: SZENNAY ANDRÁS — Felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Kiadja a TEOLÓGIA kiadóhivatala, 1053 Budapest, Kossuth L. u. 1. I. em. 1.

Szerkesztőség: 1053 Budapest, Ferenciek tere 7-8. II. em. 9. Tel.: 117-3661/110.

(Kézirat leadása kizárólag a szerkesztőség címére.)

Megjelenik egyházi jóváhagyással: február, május, augusztus és november közepén. — Ára: 90.- Ft

Előfizetési díj 1 évre 360.- Ft, fél évre 180.- Ft.

Csekk számlaszám: OTP VII. ker. 218-98316/512-000324-1. Előfizetés és templomi terjesztés a kiadóhivatalban.

Terjeszti a Magyar Posta Rt, a HÍRKER Rt, az NH Rt, és alternatív terjesztők. — Külföldön előfizethető

a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján (P. O. B. 149. — Budapest, 1389).

Külföldi előfizetési díj: 1 évre 10,50 USD vagy ennek megfelelő összegű más pénznem.

Átutalható a Magyar Nemzeti bankhoz (Budapest 54.)

a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének („Teológia-előfizetés”) feltüntetésével.

© Minden jog fenntartva.

Műszaki szerkesztés: BUKOVSZKI ANTAL

Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT — Felelős vezető: Fekete István igazgató

Index szám: 25 821

HU ISSN 0133-1779